

รายงานการวิจัย ฉบับที่ 43 เรื่อง

ลักษณะจิตสังคม ที่เกี่ยวกับ การบวช
ใน พุทธศาสนา ของ ชายไทยในภาคใต้

Psychosocial Correlates of Buddhist Monastic Experience
of Southern Thai Men

โดย อาจารย์นงกาจ ช่วยโต และ

ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

รายงานการวิจัยฉบับที่ 43 เรื่อง

ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชในพุทธศาสนา
ของชายไทยในภาคใต้

Psychosocial Correlates of Buddhist Monastic
Experience of Southern Thai Men

โดย

อาจารย์ ฉกาจ ช่วยโต* และ
ศาสตราจารย์ ดร.ทองเดือน พันธุมนาวิน**

พฤษจิกายน 2533

* อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสงขลา (นิงแก่กรรม)

** สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ ม.ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

คำนำ

ในบรรดางานการศึกษาค้นคว้าต่างๆ ซึ่งริเริ่มและกระทำโดยสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งแต่เดิมมีชื่อว่า สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก นั้น การวิจัยด้านการถ่ายทอดทางสังคมและวัฒนธรรม จัดได้ว่า เป็นงานสำคัญและต่อเนื่องของสถาบันแห่งนี้ กล่าวคือสถาบันฯ เคยได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับสถาบันทางสังคมที่สำคัญต่างๆ เกือบทั้งหมด ซึ่งได้แก่ ครอบครัว สถานศึกษา สื่อมวลชน และมีกระทำได้บ้างเกี่ยวกับสถาบัน ศาสนา แต่ก็เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานบางประการเท่านั้น ยังไม่ได้ลงลึกลงไปใน เรื่องการถ่ายทอดทางสังคมและวัฒนธรรมของสถาบันหลักนี้ ดังนั้นรายงานวิจัยฉบับที่ 43 เรื่อง ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวกับการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้ จึงมีความสำคัญมากในการช่วยส่งเสริมขอบข่ายงานวิจัยเกี่ยวกับ เรื่องการถ่ายทอดทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ได้ริเริ่มขึ้นและกระทำมาอย่างต่อเนื่องให้เกิดภาพที่สมบูรณ์ขึ้น

อนึ่ง เป็นไปได้ที่ว่าธรรมเนียมชาติอาจกำหนดไว้ให้อาจารย์ ฉกาจ ช่วยโต ผู้ถึงแก่อนิจกรรมด้วยอุบัติเหตุไปแล้ว ได้คิดทำการวิจัย เรื่องนี้ขึ้นโดย เก็บข้อมูลอย่างละเอียดจากทุกอำเภอในจังหวัดสงขลาและต่อมาธรรมเนียมชาติก็ได้กำหนดให้ ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน ซึ่งเป็นอาจารย์ของ อาจารย์ฉกาจ ได้มารับช่วงการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติขั้นสูงและลึกซึ้ง ตลอดจนใช้ความชำนาญในการอธิบายผลการวิจัยที่สลับซับซ้อนได้อย่างดีเยี่ยมด้วย ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงจัด เป็นผลรวมของความถนัดและความสามารถของนักวิจัยสองท่านซึ่งท่านแรกเป็นศิษย์ทางการวิจัยของท่านที่สองยังให้การวิจัยมีความต่อเนื่อง กลมกลืนกันเป็นอย่างดี

นอกจากนั้นยังจะเห็นได้ว่างานวิจัยพระสงฆ์ไทยทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ที่เน้นทางจิตวิทยาสังคมนั้น ในขณะที่ปัจจุบันแทบจะไม่มีปรากฏเลยในประเทศไทย และในโลก แม้ว่าประเทศไทยจะได้ชื่อว่าเป็นประเทศพุทธศาสนาก็ตาม ดังนั้นรายงานการวิจัย เล่มนี้จึงนับว่ามีคุณค่ามากทั้งในด้านการบุกเบิก และการให้เนื้อหาสาระซึ่งจะเป็นประโยชน์มากแก่ทั้งทางฝ่ายศาสนาและฝ่ายวิชาการทางสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ จึงมีความภูมิใจที่ได้มีส่วนส่งเสริมให้งานวิจัยชิ้นนี้ สำเร็จลุล่วงลงด้วยดีและมีคุณภาพและจะช่วยเผยแพร่ผลงานนี้ต่อไป

ศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทัต

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง “ลักษณะจิตสังคมที่เกี่ยวกับการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้” นี้ มีจุดกำเนิดทางความคิดเมื่อ 12 ปีมาแล้ว คือ ใน พ.ศ. 2521 เมื่ออาจารย์ฉกาจ ช่วยโต ได้ทำการวิจัยเรื่องแรกเป็นปริญญาานิพนธ์ ปริญญาโท สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เป็นประธานคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญาานิพนธ์นี้ ในการวิจัยนั้นอาจารย์ฉกาจ ช่วยโต ได้ศึกษาผลของการเข้าร่วมโครงการจริยธรรมทางพุทธศาสนาของนักศึกษาวิทยาลัยครูสงขลา โดยทำการวิจัยเชิงทดลองภาคสนาม จากความรู้ความชำนาญที่ได้รับนี้ ประธานคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญาานิพนธ์จึงได้แนะนำให้อาจารย์ฉกาจช่วยโตไปถ้ามีโอกาส โดยศึกษาพระสงฆ์บ้าง อาจารย์ฉกาจก็ดูจะสนใจมาก

ต่อมาอีก 8 ปี คือ ใน พ.ศ. 2529 อาจารย์ฉกาจ ช่วยโต ได้รับทุนอุดหนุนจากชมรมสังคมศาสตร์ภาคใต้ให้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบวชในพุทธศาสนา พฤติกรรมการบวช และผลของการบวชในสังคมจังหวัดสงขลา” โดยได้เริ่มดำเนินการเก็บข้อมูลในช่วงเข้าพรรษาของปี พ.ศ. 2529 ในขณะที่ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นอยู่นั้น อาจารย์ฉกาจได้เดินทางโดยเครื่องบินเพื่อไปร่วมประชุมสัมมนาในราชการของกรมการฝึกหัดครูที่วิทยาลัยครูเชียงราย และในวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2530 อาจารย์ฉกาจ ช่วยโต ก็ประสบอุบัติเหตุเครื่องบินตกที่จังหวัดภูเก็ตถึงแก่กรรม

ด้วยวิญญาณของนักวิจัยที่ว่า “คนทำตายได้แต่งานวิจัยจะต้องคงอยู่” เพราะข้อมูลได้มาด้วยความร่วมมือร่วมใจตอบของคนจำนวนมาก และในงานวิจัยนี้คือ พระสงฆ์ทางภาคใต้จำนวนกว่า 700 รูป สามเณรเกือบ 200 องค์ และเพื่อนฆราวาสของท่านเหล่านี้อีกกว่า 500 คน ด้วยความร่วมมือและความยากลำบากของผู้ช่วยวิจัย ซึ่งเป็นนักศึกษาของวิทยาลัยครูสงขลาอีกจำนวนเกือบ 100 คน ที่มีความมุ่งมั่นพยายามรวบรวมข้อมูลมาได้ อาจารย์สายสมร ช่วยโต ภริยาของอาจารย์ฉกาจ ได้นำข้อมูลและรายละเอียดทั้งหมดมาให้อาจารย์ทางด้านวิจัยของอาจารย์ฉกาจดำเนินการต่อ โดยได้นำเงินอุดหนุนการวิจัยที่เหลือมาให้ด้วย ซึ่งก็ได้ใช้หมดไปในการลงรหัส และทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยคอมพิวเตอร์ที่มีความสามารถสูงใน พ.ศ. 2531

ด้วยจังหวะของการทำงาน ผู้รับโครงการวิจัยนี้ต่อจากอาจารย์ฉกาจ ช่วยโต ต้องชะลอการเขียนรายงานการวิจัยเรื่องนี้มาจนถึง พ.ศ. 2533 จึงได้มีเวลาศึกษาเรื่องราวทางพุทธศาสนาเพิ่มเติม และเขียนรายงานการวิจัยจนสำเร็จลงด้วยดี ได้พบผลการวิจัยเกี่ยวกับสาเหตุของการบวช และผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียนของพระสงฆ์ไทยทางภาคใต้ ที่สำคัญและน่าสนใจมากหลายประการ ซึ่งผู้เขียนแน่ใจมากกว่าจะมีประโยชน์ต่อการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา การพัฒนาบุคคลและสังคมไทยต่อไป

ด้วยผลบุญนี้และผลบุญที่จะเกิดต่อ ๆ ไป จึงเป็นอาานิสงส์ให้อาจารย์ฉกาจ ช่วยโต สมความปรารถนาในงานวิจัยนี้ หมดห้วงกังวล ได้พบพระพุทธศาสนาและเจริญทางธรรมะยิ่งขึ้น อันจะเป็นทางไปสู่ความสันตสุขแห่งกิเลสในที่สุด

ผู้เขียนรายงานการวิจัยนี้ขอกราบนมัสการด้วยความขอบพระคุณในความกรุณาของท่านเจ้าอาวาสวัดทางพุทธศาสนาในจังหวัดสงขลา ท่านรองเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ที่เลื่อง และโดยเฉพาะพระสงฆ์และสามเณรที่ได้กรุณาตอบแบบวัดและแบบสอบถาม และขอขอบคุณฆราวาสที่เป็นเพื่อนของพระสงฆ์และสามเณรเหล่านี้ด้วย ที่ได้ช่วยให้ข้อความจริงที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการและทางศาสนา

นอกจากนั้นผู้เขียนขอขอบคุณนักศึกษาวิทยาลัยครูสงขลา ที่ได้ช่วยอาจารย์ฉกาจเก็บข้อมูลจากวัดในถิ่นที่อยู่ของแต่ละคนจนสำเร็จด้วยดี และไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากนัก ผู้เขียนขอขอบคุณศูนย์การศึกษาคอมพิวเตอร์และสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอขอบพระคุณศาสตราจารย์พิเศษ ดร.จรรยา สุวรรณชาติ ผู้อำนวยการ ที่ได้เอื้ออำนวยต่อการสานต่องานวิจัยนี้ในหลายทางจนสำเร็จลงด้วยดี และเพื่อการเผยแพร่ต่อไป

ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน

ผู้เขียนรายงานการวิจัย

2533

รายงานวิจัยย่อ
ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชใน
พุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้
โดย
อาจารย์ฉกาจ ช่วยโต และ
ศาสตราจารย์ ดร. ควงเคื่อน พันธมนาวิน
สถาบันวิจัยพฤศจิกายนศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2533

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะตอบคำถามที่สำคัญ 2 ประการคือ หนึ่ง มีตัวแปรใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจบวชของชายไทย สอง การฝึกอบรมขณะที่บวชอยู่ราวหนึ่งพรรษาทางด้านใดและในปริมาณใดที่เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะ 3 ประการของผู้ผ่านการบวชเรียน คือความเป็นพุทธมามกะขั้นสูง การมีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมต่าง ๆ และความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูง ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาพระสงฆ์บวชใหม่ 712 รูป สามเณร 175 องค์ และเพื่อนของท่านที่เป็นชายและไม่ได้บวช 541 คน โดยได้ติดต่อกับวัดในพุทธศาสนา 112 วัด ในจังหวัดสงขลา ในการเก็บข้อมูลได้ใช้แบบวัด 2 ฉบับ ฉบับแรกวัดตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของการบวชและลักษณะทั่วไปของผู้ตอบ ฉบับที่สองวัดตัวแปรเกี่ยวกับประสบการณ์บวช และจิตลักษณะ 3 ประการดังกล่าว ทั้งของผู้ที่บวชและไม่ได้บวช แบบวัด 2 ฉบับนี้ได้ใช้ห่างกันประมาณ 2 เดือน ผู้ตอบส่วนใหญ่ได้รับแบบวัดเพียงฉบับเดียว จากการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ผู้ตอบมีอายุโดยเฉลี่ย 23.8 ปี สามเณร 15.5 ปี และฆราวาสมีอายุโดยเฉลี่ย 22.0 ปี เมื่อตอบแบบวัดฉบับที่สองนั้น พระสงฆ์ได้บวชมาแล้วโดยเฉลี่ย 4.5 เดือน สามเณร 10.3 เดือน ส่วนระดับการศึกษานั้นพระสงฆ์ได้รับการศึกษาโดยเฉลี่ย 9.5 ปี และฆราวาสมีการศึกษาโดยเฉลี่ย 9.4 ปี ในขณะที่สามเณรมีการศึกษาโดยเฉลี่ย 6.3 ปี ผู้ตอบส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ

ในการวิจัยภาคสนามนี้มีตัวแปรต่าง ๆ อยู่ 4 กลุ่ม กลุ่มแรก คือตัวแปรต่าง ๆ ที่เป็นลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของผู้ตอบ เช่น กำลังอยู่ในสมณเพศหรือไม่ ปริมาณความใกล้ชิดพุทธศาสนาของครอบครัว และชุมชนของผู้ตอบ ฯลฯ กลุ่มที่สอง ประกอบด้วยตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ตัว กลุ่มที่สาม คือตัวแปรที่ได้จากการวัดประสบการณ์ขณะบวช 4 ด้าน กลุ่มที่สี่ คือจิตลักษณะสำคัญ 3 ประการดังกล่าว ตัวแปรแรกเป็นการประเมินทางศาสนา ส่วนตัวแปรอีก 2 ตัว เป็นการประเมินทางวิชาการด้านจิตวิทยา โดยเฉพาะเหตุผลเชิงจริยธรรมนั้นมาจากทฤษฎีของโคลเบอร์ก ตัวแปรในการวิจัยนี้มีรวมทั้งสิ้น 30 ตัว ส่วนใหญ่เป็นตัวแปรที่มีค่าต่อเนื่อง จึงมีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติแบบการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองและสามทาง และการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นขั้น ในกลุ่มรวมและกลุ่มที่แยกย่อยหลายกลุ่ม

ผลการวิจัยที่สำคัญมี 3 ประการคือ ประการแรก ได้พบว่าพระสงฆ์มีจิตลักษณะเชิงพุทธหลายประการในปริมาณที่สูงกว่าเพื่อนของท่านที่ไม่ได้บวช คือความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ เป้าหมายของการบวช เหตุผลในการบวช และการรับรู้สภาพที่ดีในการบวช ประการที่สอง ได้พบว่าทั้งพระสงฆ์และเพื่อนที่เป็นฆราวาสที่อยู่ในชุมชนและครอบครัวที่ใกล้ชิดศาสนา เป็นผู้ที่มีจิตลักษณะเชิงพุทธสูงกว่า และพระสงฆ์ได้รับการฝึกอบรมขณะบวชมากกว่าพระสงฆ์และฆราวาสที่มาจากชุมชนและครอบครัวที่ห่างศาสนา ประการที่สาม ในการวิจัยนี้พบว่าพระสงฆ์ขณะบวชได้รับการฝึกอบรมมาจากพระผู้ใหญ่ในวัด ได้ฝึกสภารวมตนทางด้านศีลมาก ได้ฝึกปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด และได้ปฏิบัติกิจสงฆ์ในวัดและต่อชุมชนอย่างเหมาะสมมาก เป็นพระสงฆ์ที่มีลักษณะของพุทธมามกะที่สมบูรณ์มากกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมต่าง ๆ มากกว่า และมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่าพระสงฆ์ที่ได้รับประสบการณ์ 4 ด้าน ดังกล่าวในขณะบวชน้อย ต่อมาได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในกลุ่มพระสงฆ์ที่แยกย่อย ได้พบว่า ประสบการณ์ขณะบวชเรียน 4 ด้าน ดังกล่าวมีประโยชน์อย่างชัดเจนมากในพระสงฆ์ 3 ประเภทต่อไปนี้คือ พระสงฆ์ที่อายุน้อย (อายุต่ำกว่า 23 ปีลงมา) พระสงฆ์ที่มารดาห่างเหินจากศาสนา และพระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่ำ (เรียนน้อยกว่า 9 ปี คือจบต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ลงมา)

การวิจัยพระสงฆ์บวชใหม่ เพื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนของท่านซึ่งไม่ได้บวชนี้ ทำให้ได้ข้อสรุปที่สำคัญอย่างเด่นชัดว่า การบวชเรียนในพุทธศาสนา โดยเฉพาะในวัดที่ได้มีการฝึกอบรมพระนวกะอย่างเหมาะสมนั้น เป็นแนวทางที่สำคัญในการถ่ายทอดทางสังคมและวัฒนธรรมอันมีคุณค่าสูงให้แก่ชาวไทย ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต นอกจากนั้นประโยชน์จากการบวชเรียนนี้ นอกจากจะมีต่อตัวผู้บวชอย่างชัดเจนแล้ว ยังจะแผ่ขยายผลต่อไปยังครอบครัวและสังคมโดยรวมได้อีกด้วย

PSYCHOSOCIAL CORRELATES OF BUDDHIST MONASTIC EXPERIENCE OF SOUTHERN THAI MEN

Prof. Dr. Duangduen Bhanthumnavin & Lect. Chagard Chuaytuo
Behavioral Science Research Institute
Srinakharinwirot University, Bangkok 10110, Thailand

The present research study aimed at answering two important questions. First, what are the important factors relating to the decision to enter monkhood in Thai men. Second, what types and degrees of training during the 3 to 4 months of monkhood that could later be related to the high level of Buddhist religiousness, favorable attitudes towards various virtues and the moral reasoning ability of these men. In this study 712 newly ordained monks, 175 novices and 541 lay-peers of these monks and novices from 112 monasteries in Songkla Province in the southern part of Thailand were asked to respond to 2 sets of questionnaires administered 2 months apart. The average age of the monks was 23.8 years, the novices was 15.5 years and their peers was 22.0 years. At the time of the administration of the second set of questionnaires, the monks had been ordained for the average of 4.5 months and the novices 10.3 months. The monks had on the average 9.5 years of education, while the peers had 9.4 years and the novices 6.3 years. Most of them were from the lower socioeconomic families.

In this study, there were 4 groups of variables. The first group consisted of the biosocial and background characteristics of the respondents including being (or not being) a monk, degrees of religiousness of family and community. Second group of variables consisted of 7 Buddhist psychological characteristics. The third group assessed

the 4 types of training and practicing experience of the newly ordained monks at various monasteries. The fourth group of variables consisted of 3 important psychological outcomes of monastic experience, namely, the self-awareness of becoming more religious, moral reasoning ability (Kohlbergian theory) and attitudes towards various virtues. Most of the variables were continuous variables. Analyses of Variance and Stepwise Multiple Regression Analyses were performed on the data.

There were 3 major groups of research findings. First, it was found that the monks possessed significantly more of the Buddhist psychological characteristics than their peers, these were belief and value, monkhood objectives, reason to go into monkhood and favorable perception of monastic conditions. Secondly, it was found that both monks and peers who lived in highly religious community or whose parents were highly religious, showed significantly more religious characteristics and the monks experienced significantly more religious training and practices in the temples than the ones who were from less religious family and community. Thirdly, detailed analyses of the data had shown that the monks who experienced high religious training and practices at the temples were the ones who later were significantly high on religiousness, moral reasoning ability and favorable attitudes towards various important virtues. The monastic experience was most significantly beneficial to the younger men (less than 23 years of age), the men whose mothers were less religious and the ones who received less than 9 years of education. It was concluded that well arranged monastic training has been an essential way to socialize Thai men in the past as well as in the future and the benefit can evidently be extended to the families and the society as a whole.

สารบัญ

คำนำ

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยย่อ

Research Summary

สารบัญ

สารบัญตาราง

สารบัญภาพ

	หน้า
ความนำ	1
เอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	2
ลักษณะของบุคคลที่บวชเรียนและ หรือศรัทธาในศาสนา	2
ประสบการณ์ทางศาสนาและผลต่อบุคคล	5
การฝึกสมาธิและผลต่อบุคคล	10
ทฤษฎีตันไม้อจริยธรรมในเชิงพุทธศาสนา	15
ทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม กับวิธีการพัฒนา	19
เหตุผลเชิงจริยธรรม กับวิธีการพัฒนา	22
สมมติฐาน	29
วิธีการวิจัย	30
กลุ่มตัวอย่าง	30
เครื่องมือวัดตัวแปร	30
คุณภาพชุมชนด้านพุทธ	32
ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว	32
แบบอย่างทางพุทธจากบิดา มารดา	33
ความอบอุ่นในครอบครัว	33

	หน้า
ประสบการณ์ในการบวช	33
เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช	34
ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	34
ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ	34
เหตุบังคับให้บวช	34
การคาดถึงสภาพที่ดีในการบวช	34
การศึกษาอบรมที่ได้รับขณะบวช	35
การฝึกปฏิบัติตามมรรคแปด	35
การสำรวจตน	35
บทบาทหน้าที่ที่เหมาะสม	36
ความตระหนักถึงผลดีของการบวช	36
เหตุผลเชิงจริยธรรม	36
ทัศนคติต่อคุณธรรม	37
วิธีดำเนินการ เก็บข้อมูล	38
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	39
ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	39
ลักษณะชุมชนและครอบครัว กับจิตลักษณะเชิงพุทธของผู้ตอบ	41
ลักษณะชุมชนและจิตลักษณะเชิงพุทธของผู้บวช กับประสบการณ์ขณะบวช	49
ความสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเชิงพุทธ และระหว่างประสบการณ์ขณะบวช	53
ลักษณะครอบครัวและลักษณะของผู้ตอบ กับผลดีของการบวชเรียน	56
จิตลักษณะเชิงพุทธและประสบการณ์ขณะบวช กับผลดีของการบวชเรียนของสงฆ์ ...	59
ความสัมพันธ์ระหว่างผลดีของการบวชเรียนในพระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ	66
การสรุปและอภิปรายผล	66
การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน	67
สาเหตุของการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้	75

	หน้า
ลักษณะของพระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ขณะบวชต่างกัน	77
ลักษณะและประสบการณ์ขณะบวชของพระสงฆ์ที่ได้รับประโยชน์จากการ บวชเรียนมาก	78
ลักษณะของพระสงฆ์ที่ประสบการณ์ขณะบวชมีความสำคัญต่อท่านน้อย	88
ข้อดีและข้อจำกัดของการวิจัย	92
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	94
ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ	97
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. แบบวัดและแบบสอบถาม	101
ภาคผนวก ข. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรายละเอียด	128
บรรณานุกรม	150

สารบัญตาราง

			หน้า
ตาราง 1	แสดงเกณฑ์การให้คะแนนระดับเศรษฐกิจของครอบครัวของผู้ตอบ		32
ตาราง 2	ลักษณะทั่วไปของพระสงฆ์ ขรราวาส และ สามเณร		40
ตาราง 3	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ตามคุณภาพชุมชนด้านพุทธ และประเภทผู้ตอบ จำนวนรวม 1,137 ราย		43
ตาราง 4	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ตามการได้รับความอบอุ่นในครอบครัวและอายุในกลุ่มพระสงฆ์ 522 รูป		45
ตาราง 5	ปริมาณการทำนายและตัวทำนายของจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ใน กลุ่มพระสงฆ์ 217 รูป ด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณเป็นชั้น		47
ตาราง 6	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนประสบการณ์ระหว่างกา รบวช 4 ด้าน ของพระสงฆ์และสามเณร รวม 189 รูป เมื่อพิจารณา ตามคุณภาพของชุมชนเชิงพุทธ และประเภทของผู้ตอบ		50
ตาราง 7	เปอร์เซ็นต์การทำนายและตัวทำนายประสบการณ์ขณะบวช 4 ด้าน และผลของการบวช 3 ด้าน ของพระสงฆ์ 137 รูป และเณร 25 องค์ โดยมีจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ตัว เป็นตัวทำนายด้วย วิธีการถดถอยพหุคูณเป็นชั้น		51
ตาราง 8	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมและ ทัศนคติต่อคุณธรรม (วัดครั้งหลัง) โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระ ทีละสองตัวในกลุ่มรวม กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มฆราวาส		57
ตาราง 9	เปอร์เซ็นต์ทำนายและตัวทำนายความตระหนักในผลดีของการบวช ของพระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ ด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณเป็นชั้น		61

		หน้า
ตาราง 10	เปอร์เซ็นต์ทำนายและตัวทำนายเหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดครั้งหลัง) ของพระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ ด้วยวิธีถดถอยพหุคูณเป็นชั้น	63
ตาราง 11	เปอร์เซ็นต์ทำนายและตัวทำนายทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม ของพระสงฆ์ ประเภทต่าง ๆ ด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณเป็นชั้น	65

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพ 1	ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม	17
ภาพ 2	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ตามสมมติฐานและการวิเคราะห์ ข้อมูลในการวิจัยนี้	31 31
ภาพ 3	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการทำนายปริมาณ ความตระหนักในผลดีของการบวช ในพระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบ อย่างที่ดีทางพุทธน้อย จำนวน 37 รูป	81
ภาพ 4	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการทำนายระดับ เหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดครั้งหลัง) ในพระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี จำนวน 21 รูป	84
ภาพ 5	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการทำนายปริมาณ ทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม (วัดครั้งหลัง) ในพระสงฆ์ที่มีการศึกษาคำกว่า หรือเท่ากับ 9 ปี จำนวน 29 รูป	86

ประเทศไทยมีประวัติที่ยาวนานมากกว่าพันปี ส่วนพุทธศาสนานั้น ได้เข้ามาในดินแดนนี้
กว่าสองพันปีแล้ว ฉะนั้นพุทธศาสนาจึง เป็นศาสนาที่คู่กับประเทศไทยมาโดยตลอด ในปัจจุบัน
ประชาชนไทยกว่าแปดสิบลเปอร์เซ็นต์นับถือศาสนา นี้ โดยสืบทอดมรดกในการนับถือศาสนาจาก
บรรพบุรุษของตน การที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความมั่นคงถาวรในประเทศไทยนั้นเพราะชาว
ไทยพุทธมีประเพณีที่สำคัญ คือ การที่ชายไทยในวัยผู้ใหญ่ตอนต้นจะออกบวชเป็นพระสงฆ์ในพุทธ-
ศาสนา แม้จะอายุน้อยกว่านั้นและอยู่ในวัยเด็ก เด็กชายไทยชาวพุทธก็อาจจะบวชเป็นสามเณร
เสียก่อนได้ การบวชเรียนในพุทธศาสนาของชายไทยนี้อาจ บวชระยะสั้น ระยะยาว หรือ บวช
ตลอดชีวิตก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้ว ชายไทยจะบวชตามประเพณีแล้วสึกออกมาสร้างครอบครัว และ
ทำงานอาชีพต่อไป ในขณะที่บวชอยู่นั้นพระภิกษุสงฆ์ก็ได้ศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้า จากการ
สวดภาวนา การรับฟังคำสั่งสอนจากพระสงฆ์ผู้ใหญ่ และจากการอ่านจากหนังสือ และจากการ
ศึกษาพระไตรปิฎก ในปัจจุบันมีการฝึกสมาธิ และการพิจารณาธรรมชาติในตนเอง และนอกตน
เพื่อให้เกิดปัญญาตามหลักทางพุทธศาสนากันมากด้วย ส่วนกิจกรรมของสงฆ์ที่สำคัญอย่างยิ่งอีก
อย่างหนึ่ง คือการเผยแพร่พุทธศาสนาและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำบุญ นอกจากนั้นพระสงฆ์
ที่บวชนานอาจมีบทบาทในการสงเคราะห์บุคคลและชุมชนทางด้านต่าง ๆ อีกด้วย

การที่ชายไทยได้บวชเรียนในพุทธศาสนา และต้องอาศัยอยู่ที่วัดในขณะบวชนั้น ทำให้
ได้เรียนรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาได้ในปริมาณต่าง ๆ กัน เมื่อลาสิกขาออกมาสร้างครอบครัวเป็น
สามีและบิดา ก็จะสามารถถ่ายทอดพุทธศาสนาไปสู่สมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะบุตรหลานได้
มาก ฉะนั้นครอบครัวไทยจึงสามารถจะปลูกฝังการนับถือพุทธศาสนาให้แก่บุตรหลานได้เป็นอย่างดี
คือ สถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนาในสังคมไทยจึงทำหน้าที่อย่างสอดคล้องประสานกันอย่างดี
ยิ่งตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงห้าสิบปีหลังนี้ ประเพณีการบวชเรียนในพุทธศาสนาก่อนแต่งงานนั้น มีผู้ปฏิบัติ
น้อยลงอย่างเห็นได้ชัดเจนในสังคมเมือง แต่ในสังคมชนบทของไทยนั้น แม้ประชาชนจะยังยึด
ประเพณีนี้อยู่มากกว่า แต่ก็มีความโน้มถ่วงด้วย ฉะนั้นจึงควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาว่ามีสาเหตุใด
บ้างที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจบวชของชายไทย ทั้งทางด้านส่วนตัว ด้านครอบครัว และสาเหตุ
ทางด้านชุมชน ทั้งนี้เพื่อจะได้นำเอาความรู้ที่ค้นพบไปพยากรณ์แนวโน้มของการบวชในพุทธศาสนา
ของชาวไทยในอนาคต

นอกจากนั้น ที่สำคัญอย่างยิ่งคือการวิจัยเพื่อพิจารณาว่าเมื่อได้บวชในพุทธศาสนาแล้ว พระและเณรที่บวชใหม่ได้รับการฝึกฝนอบรม และมีกิจกรรมอะไรบ้างในปริมาณใด ประสพการณ์ที่แตกต่างกันของผู้บวชเรียนทั้งหลายในวัดต่าง ๆ จะเกี่ยวข้องกับความแตกต่างทางจิตใจ และจริยธรรมของบุคคลในภายหลังหรือไม่ และผู้บวชเรียนจะแตกต่างจากเพื่อนของคนที่ไม่เคยบวชเรียนในเรื่องดังกล่าวมากเพียงใด ผลการวิจัยส่วนนี้จะมีประโยชน์ในการชี้แนวทางการปรับปรุงวิธีการอบรมสั่งสอนผู้บวชเรียนในวัดต่าง ๆ ที่ต้องการจะให้ผู้บวชเรียนได้รับประโยชน์ทางจิตใจให้มากขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความมั่นคงของพุทธศาสนา และพัฒนาประชากรซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศไทยด้วย

ลักษณะจิตสังคม ในที่นี้หมายถึง ลักษณะต่าง ๆ ของผู้ถูกศึกษา อันประกอบด้วย ลักษณะทางจิตที่เกี่ยวข้องกับสังคม และลักษณะทางสังคมของบุคคล เช่น ความเชื่อทางศาสนา ค่านิยมทางศาสนา ทศนคติต่อคุณธรรม และเหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นลักษณะทางจิตที่เกี่ยวข้องกับสังคม ส่วนระดับการศึกษา อาชีพ บทบาท และหน้าที่ เป็นลักษณะทางสังคมของบุคคล ลักษณะทางจิตสังคมของบุคคล เป็นสิ่งที่มีการศึกษาวิจัยในวิชาจิตวิทยาสังคม ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาลักษณะทางจิตสังคมในฐานะที่อาจจะ เป็นสาเหตุของการบวช และบางลักษณะก็ศึกษาในฐานะที่เป็นผลของการได้บวชเรียน โดยศึกษาในพระสงฆ์บวชใหม่ และส่วนใหญ่จะบวชเพียงระยะสั้นเท่านั้น

เอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้มุ่งที่จะศึกษาปรากฏการณ์ในสังคมไทยทางด้านพุทธศาสนา ใน 2 ประเด็น คือ ก) ลักษณะของบุคคลที่บวชเรียนและ/หรือมีความศรัทธาในศาสนา และ ข) ประสพการณ์ทางศาสนาโดยทั่วไปและการฝึกสมาธิที่ส่งผลต่อบุคคล ในส่วนนี้จะได้ประมวลเอกสาร และการวิจัยที่มีอยู่แต่เดิม ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อประกอบการกำหนดตัวแปรและสมมติฐานที่ใช้ในการวิจัยนี้

ลักษณะของบุคคลที่บวชเรียนและ/หรือศรัทธาในศาสนา ความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาของบุคคล ส่วนใหญ่จะมีมาตั้งแต่วัยเด็ก โดยการปลูกฝังของครอบครัว มีการวิจัย

เกี่ยวกับความใกล้ชิดศาสนาของชาวไทยพุทธ 3 เรื่อง ที่ให้ผลสอดคล้อง และประสานกันอย่างชัดเจนว่า คนไทยที่อายุน้อย (วัยเด็ก) มีความเชื่อและปฏิบัติทางศาสนามาก ส่วนคนไทยวัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ตอนต้น กลับมีลักษณะทางศาสนาน้อยลง โดยเฉพาะผู้ที่ เป็นนักเรียนและนักศึกษาใน กรุงเทพฯ (โสภา ชูพิกุลชัย 2522) ส่วนผู้ใหญ่ตอนกลางและตอนปลาย ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด จะหันเข้าหาศาสนามากขึ้น (สุนทร โคมิน และ สนิท สัมครการ 2522) ส่วนการวิจัยประชาชนในจังหวัดระยองอีกเจ็ดปีต่อมา (เพ็ญแข ประจวบจันทึก และ อ้อมเดือน สดมนี 2529) ได้ศึกษาบุคคลที่อายุ 9 ปี ถึง มากกว่า 61 ปี จำนวนรวม 260 คน ก็พบผลเช่นเดียวกันคือ คนไทยอายุน้อย และอายุมาก มีความเชื่อ และปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่าคนไทยวัยรุ่นและผู้ใหญ่ตอนต้น

ส่วนการบวชเรียนในพุทธศาสนานั้นผู้วิจัยคณะหนึ่งได้สำรวจประชาชนทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ที่มีอายุตั้งแต่ 15 ถึง 80 ปี และมีอาชีพต่าง ๆ รวมทั้งสิ้นกว่าสองพันคน (สุนทร โคมิน และ สนิท สัมครการ 2522) พบว่า ความนิยมที่จะบวชของชายไทยนั้นมีปริมาณที่แตกต่างไปตามระดับการศึกษาและลักษณะของชุมชน กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาในระดับปริญญา เคยบวชเรียนมาแล้วเพียง 50 เปอร์เซ็นต์ ส่วนผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่า เคยบวชเรียนถึง 72 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนั้น มีผู้ตอบจากต่างจังหวัดจำนวนมากกว่าในกรุงเทพฯ ที่เชื่อว่าพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อตนมาก (54% และ 28% ตามลำดับ) ในขณะที่เดียวกัน ผู้ตอบที่มีการศึกษาค่ำ (ประถมปีที่ 7) มีความเชื่อว่า ศาสนามีอิทธิพลต่อตนมาก เป็นจำนวนมาก (71%) กว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงจะเชื่อเช่นนั้น (30%) จึงสรุปได้ว่า ผู้ที่อยู่ในต่างจังหวัดและมีการศึกษาค่ำ เป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของศาสนา และเคยบวชเรียนมากกว่าผู้ที่อยู่ในกรุงเทพฯ และมีการศึกษาสูง ทำให้คาดได้ว่า ผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพด้านพุทธศาสนาสูง ย่อมมีความเชื่อ ค่านิยม, และความต้องการเกี่ยวข้องกับศาสนา มากกว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพด้านพุทธศาสนาค่ำ นอกจากนั้นในชุมชนประเภทดังกล่าว วัดทางพุทธศาสนาก็น่าจะมีคุณภาพทางศาสนาสูง เหมาะแก่การบวชเรียนด้วย จึงอาจใช้ความเข้าใจและการคาดการณ์อย่างต่อเนื่องดังกล่าวในการตั้งสมมติฐานว่า ในการวิจัยพระสงฆ์ไทยทางภาคใต้ที่ท่านที่อยู่ ในชุมชนที่มีคุณภาพสูงด้านพุทธจะเป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาสูง เมื่อบวชแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มากกว่าท่านที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพต่ำด้านพุทธ นอกจากนั้นยังอาจคาดได้ว่า

พระสงฆ์ที่บวชเรียนอยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพสูงด้านพุทธ จะได้รับการฝึกอบรม และการศึกษาธรรมะทางพุทธมากกว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพต่ำด้านพุทธ

ส่วนการมีความเลื่อมใสในพุทธศาสนานั้น จะเกิดจากการตัดสินใจด้วยตนเองมากถึง 66 เปอร์เซ็นต์ ในผู้ที่มีการศึกษาสูง ข้อมูลนี้ได้จากการสอบถามนิสิตทั้งหมด 507 คน ที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ (วันชัย มีกลาง 2530) แต่ความสนใจในศาสนานั้น ส่วนใหญ่บุคคลจะได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวตั้งแต่เด็ก และจะมีอิทธิพลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติทางศาสนาของบุคคลตลอดไปจนถึง เป็นผู้ใหญ่ (Batson, & Ventis, 1982, pp. 46-47)

ในประเทศไทยนั้นนักวิชาการได้สนใจศึกษาการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในครอบครัวมานานกว่า 20 ปีแล้ว มีการวิจัยสองเรื่องที่ศึกษาปรากฏการณ์นี้อย่างชัดเจน เรื่องแรกคือการวิจัยที่ศึกษานักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในกรุงเทพฯ จำนวน 979 คน (ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทร และ วิลาศลักษณ์ ชิววลลี 2524) โดยผู้วิจัยพบว่า เด็กที่เห็นว่าเรื่องบาปบุญคุณโทษเป็นเรื่องสำคัญในชีวิตมาก เป็นเด็กที่รายงานว่า ตนได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดาแบบรักใคร่ให้ ความอบอุ่นมาก (แบบรักสนับสนุนมาก) และถูกครอบครัวควบคุมมากด้วย ส่วนการวิจัยที่ศึกษานิสิตระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัย 507 คน ก็พบว่า นิสิตที่รายงานว่าบิดามารดาถ่ายทอดทางพุทธศาสนาให้แก่ตนมาก เป็นนิสิตที่มีเจตคติ (ทัศนคติ) ที่ดีต่อศาสนา และปฏิบัติตามหลักศาสนาตามไปด้วย (วันชัย มีกลาง 2530) ฉะนั้นจึงทำให้คาดได้ว่าการวิจัยชายไทยพุทธในภาคใต้นี้ บุคคลได้รับความรักความอบอุ่นจากครอบครัวมาก และ/หรือบิดาหรือมารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง เมื่อบวชเรียนจะตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ และรู้สึกว่าได้รับผลดีจากการบวชเรียน มากกว่าผู้ที่มาจากครอบครัวที่รักอบอุ่นน้อย และ/หรือ บิดาหรือมารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธน้อย

ในช่วงหลังนี้ นักจิตวิทยาในต่างประเทศได้ศึกษาวิจัยคุณลักษณะทางด้านศาสนาของบุคคล และได้เน้นทางด้านทัศนคติที่ดีต่อ (ความชอบ และการเห็นประโยชน์ของ) ศาสนาของบุคคลเป็นสำคัญ นอกจากนั้นยังมีผู้สนใจศึกษาคุณลักษณะทางศาสนาในแง่ที่เป็นความต้องการแรงจูงใจ การเข้าใจโลกและมนุษย์ของบุคคลด้วย (Gorsuch, 1988) ต่อมาได้เกิดความนิยมที่จะศึกษาการเห็นประโยชน์ของการนับถือและปฏิบัติทางศาสนาในบุคคลประเภทต่าง ๆ โดย

บุคคลที่เจริญทางจิตใจ จะมองเห็นประโยชน์ของการใกล้ชิดศาสนาที่จะช่วยให้ตนลดการทำชั่ว ทำแต่ความดี มีจิตสงบและผ่องใส หรือการนับถือศาสนาจะช่วยให้ตนเป็นที่ยกย่องหรือยอมรับจาก สังคมและครอบครัว ตลอดจนการเห็นประโยชน์ในขั้นต่ำ คือ เพื่อเป็นทางให้ตนได้รับวัสดุสิ่งของ เงินทองที่ตนต้องการ หรือจะช่วยให้ตนรอดพ้นจากการถูกตำหนิ หรือการถูกลงโทษเหมือนที่จาก ผู้ใหญ่ การมองเห็นประโยชน์ของศาสนา หรือการบวชเรียนทางศาสนาในระดับต่าง ๆ นี้ ตรง กับลักษณะเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคล ซึ่งเสนอโดยโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976) ว่า บุคคลอาจมีเหตุผลเชิงจริยธรรมที่แตกต่างกันได้ถึง 6 ชั้น ผู้ที่มีอายุน้อยและ/หรือมีการศึกษาค่ำ เป็นผู้ที่ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับต่ำกว่าผู้ที่มีอายุมาก และ/หรือ มีการศึกษาสูงกว่า ผล เช่นนี้พบทั้งในคนไทย (เช่นในการวิจัยของ ดวงเดือน พันธุมนาวิณ และ เพ็ญแข ประจวบัจฉนิก 2520, และ ศิริพร แยมมิล 2530) และในคนต่างชาติ (Kohlberg, 1964; Rest, et. al, 1978, and Page 1981) ในการวิจัยชายไทยทางภาคใต้ นี้ ได้ใช้หลักของเหตุผลเชิง จริยธรรมในการสอบถามเหตุจูงใจในการบวชเรียนของพระสงฆ์และเณร นอกจากนั้นยังได้ใช้ ในการวัดผลที่เกิดต่อจิตใจของผู้ที่บวชเรียนที่ได้รับประสบการณ์ขณะบวชต่างกัน และได้เปรียบ- เที่ยกับผู้ที่ไม่ได้บวชด้วย ดังจะได้อธิบายต่อไป

จากการประมวลผลวิจัยในส่วนนี้ทำให้คาดได้ว่า ถ้าชุมชนมีคุณภาพทางพุทธสูง หรือ ผู้บวชมาจากครอบครัวที่รักและอบอุ่นมาก จะเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชสูง และ ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มากกว่าผู้บวชที่มาจากครอบครัวที่รักและอบอุ่นน้อย หรืออยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพ ทางพุทธต่ำ

ประสบการณ์ทางศาสนาและผลต่อบุคคล มีความเชื่อกันมาแต่โบราณว่า ผู้ที่ได้บวชเรียนในพุทธ ศาสนานั้นจะเปลี่ยนจาก "คนดิบ" มาเป็น "คนสุก" ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงจากผู้ที่ยังไม่ได้ รับการขัดเกลาทางสังคมอย่างพอเพียงมาก่อน เมื่อบวชเรียนบุคคลจะได้รับการฝึกกิริยามารยาท ของ "ผู้ดี" รู้จักสรวลกาย วาจา และใจ ตามที่กำหนดไว้ในศีล 227 ข้อของพระสงฆ์ หรือศีล 10 ข้อของสามเณร นอกจากนั้นพระสงฆ์จะต้องลงโบสถ์ทุกเช้าและเย็นเพื่อสวดมนต์ทำวัตรเช้า เย็น นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังจะได้อ่านและฝึกปฏิบัติตามหนังสือนวโกวาท ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา ทางด้านวินัยบัญญัติ ธรรมวิภาค และกัมมปฏิบัติ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-

วโรรส, 2533) ส่วนการฝึกอบรมด้านอื่น ๆ อาจแตกต่างกันในแต่ละวัดและแต่ละกลุ่ม ดังที่พระปัญญาพิศาลเถร วัชรราชประคิษฐ์ ได้บรรยายไว้ว่า

"ข้อสำคัญในการบวชนั้น ขึ้นอยู่กับพระอุปัชฌายะ อาจารย์ และพระพี่เลี้ยง ต้องให้คำแนะนำว่า ควรศึกษาอะไร อบรมอะไร ในคันถะธูระ และ วิปัสสนาธุระ สิ่งใดควรท่องจำ แล้วนำไปปฏิบัติ เมื่อออกไปแล้วเป็น อุบาสก ควรให้ตั้งอยู่ในสมมติของอุบาสก..." (2530 หน้า 39-40)

นอกจากนี้ยังสังเกตได้ชัดเจนว่า ชีวิตของพระสงฆ์และเถรนั้นแตกต่างจากชีวิตของชาวบ้านมาก ดังที่พระปัญญาพิศาลเถร (2530 หน้า 40) ได้บรรยายในตอนต่อไปว่า

"...กิจใดที่เคยทำมาก่อน เคยพูด เคยคิด เคยฟังมาแล้ว ต้องละให้หมด... เคยดู เคยและอะไรมาก่อน เป็นหนังละครก็ต้องงดเว้น มาดู มาศึกษา ธรรมวินัยให้รู้ให้เข้าใจ... เคยพูดในเรื่องโลก ๆ ต้องละต้องเว้นใน คำพูดนั้น ๆ มาพูด มาคุยเรื่องธรรมวินัย ในเรื่องชั้นธ อายณะ ธาตุ... ให้รู้ให้เข้าใจจริง ๆ ...นี้เป็นหน้าที่ที่จะต้องรู้ เมื่อไม่รู้ไม่เข้าใจแล้ว ใ้ถามท่านผู้รู้ เมื่อถามเข้าใจดีแล้ว จิตใจจะสงบผ่องใส..."

ส่วนท่านพุทธทาสภิกขุ (2514) ได้แสดงธรรมบรรยายเกี่ยวกับการบวชของพระนวกะผู้จะบวชเพียงชั่วระยะหนึ่งแล้วลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาสตามเดิมว่า การบวชเรียนในพุทธศาสนา ก็คือการเข้าไปสู่ระเบียบปฏิบัติที่เป็นการบังคับตนเองอย่างสุดความสามารถ ให้สามารถควบคุมตนเองไม่ให้ไปทำตามอำนาจของกิเลส (คือ ความรัก โลภ โกรธ หลง) และให้สามารถอดกลั้นต่อความบีบคั้นของกิเลสได้มากขึ้น นอกจากนั้นการบวชยังเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ศึกษาหลักธรรมะเป็นพิเศษ ที่สำคัญคือเรื่องสัจจตา (ไม่ไปยึดมั่นในสิ่งใดโดยความเป็นตัวกู ของกู เพราะจะทำให้เกิดทุกข์มากขึ้น) และถ้าในระหว่างบวชได้ฝึกสมาธิ ก็จะช่วยให้สามารถบังคับจิตให้อยู่ในขอบเขต ให้เป็นปกติได้ง่ายและมากขึ้น อีกประการหนึ่งพระสงฆ์จะต้องยึดหลักปฏิบัติตามศีล ซึ่งควรใช้เจตนาของตนก่อนกระทำสิ่งต่าง ๆ เป็นหลัก ให้มีเจตนาดี เจตนาไม่ชั่ว ไม่เจตนาที่จะประทุษร้าย หรือเบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง ก็จะไม่ผิดศีล เรื่องเจตนาจะตรงกับเหตุผลเชิงจริยธรรมในวิชาจิตวิทยา ดังจะกล่าวต่อไป

การวิจัยผลของการบวชเรียนในพุทธศาสนา ที่มีต่อจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลนั้น ยังไม่พบว่ามีผู้ใดกระทำไว้ ฉะนั้นการวิจัยนี้อาจเป็นการวิจัยเรื่องแรกทางด้านนี้ ที่ได้พยายามศึกษาว่า ชายไทยที่บวชเรียนนั้นจะมีจิตลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรมในปริมาณที่แตกต่างจาก

ผู้ที่ไม่ได้บวชซึ่งมีสถานภาพทางสังคมใกล้เคียงกันหรือไม่ นอกจากนั้นยังมีคำถามต่อไปว่า ผู้บวชเรียนขณะอยู่ที่วัดจะได้รับการฝึกอบรม การศึกษา การฝึกสำรวมตน และมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน ตามลักษณะของชุมชนที่ตั้งวัด และลักษณะส่วนตัวของผู้บวชเรียนหรือไม่เพียงใด ส่วนการได้รับการฝึกฝน และการมีประสบการณ์ที่ต่างกันขณะบวชเรียนนั้นจะทำให้บุคคลมีลักษณะทางคุณธรรม และจริยธรรมที่แตกต่างกันหรือไม่ คำถามท้ายสุดคือ ผู้บวชเรียนที่มีเหตุผลในการบวชต่างกัน และคาดถึงสภาพขณะบวชต่างกัน จะรู้สึกว่าได้รับประโยชน์จากการบวชเรียนแตกต่างกันหรือไม่เพียงใด

การวิจัยว่า การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในลักษณะและปริมาณต่าง ๆ ทำให้บุคคลมีจิตใจที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่น่าปรารถนาหรือไม่นั้น จะต้องเปรียบเทียบลักษณะทางจิตของผู้ที่ได้รับประสบการณ์ทางศาสนาแล้วกับผู้ที่ยังไม่ได้รับซึ่งเป็นคนประเภทเดียวกันมาแต่เดิม

การวิจัยที่ศึกษาประสบการณ์ทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อบุคคลนั้น มีไม่มากนักในประเทศไทย แต่การวิจัยทางด้านนี้เป็นเรื่องแรก ๆ ในประเทศไทย ได้ทำไว้เมื่อ 12 ปีมาแล้ว เป็นการวิจัยเชิงทดลองภาคสนาม เพื่อศึกษาผลของโครงการพุทธศาสนาในวิทยาลัยครูแห่งหนึ่ง กล่าวคือ ในวิทยาลัยครูบางแห่งนั้น ได้มีโครงการส่งเสริมให้นักศึกษาได้เข้าวัดเพื่อศึกษาธรรมะ และปฏิบัติธรรมะ ฉกาจ ช่วยโต (2521) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการฝึกอบรมทางพุทธศาสนาโดยดำเนินการวิจัยเชิงทดลองภาคสนามเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ใช้นักศึกษาชายหญิง อายุ 16 ถึง 23 ปี จำนวน 169 คน ในวิทยาลัยครูทางภาคใต้ เริ่มโดยการวัดลักษณะทางจิตบางประการของนักศึกษาทั้งหลาย จากนั้นจึงจับสลากกำหนดให้ครึ่งหนึ่งของนักศึกษาเหล่านั้นไปฝึกปฏิบัติธรรมะที่วัดระหว่างวันหยุด 3 วัน เว้นระยะไปประมาณสองสัปดาห์จึงมีการวัดจิตลักษณะที่เคยวัดไว้แต่เดิมอีกครั้งหนึ่งในนักศึกษาที่ไปปฏิบัติธรรมะแล้ว เปรียบเทียบกับผู้ที่ยังไม่ได้ไป ผลปรากฏว่า การฝึกอบรมทางพุทธศาสนาสามารถป้องกันความเสื่อมของทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมของนักศึกษาได้มาก โดยพบในรายละเอียดว่า หลังจากนักศึกษากลุ่มแรกไปฝึกธรรมปฏิบัติที่วัดแล้ว นักศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังไม่ได้ไป มีทัศนคติต่อคุณธรรมที่วัดครั้งหลัง ลดลงกว่าครั้งแรกมาก ในขณะที่กลุ่มแรกที่ได้รับการฝึกทางพุทธศาสนานั้น มีทัศนคติต่อคุณธรรมในปริมาณคงที่ นอกจากนั้นการวิจัยยังพบต่อไปว่า มีนักศึกษาจำนวนหนึ่ง ที่หลังจากไปฝึกทางพุทธศาสนาสามวันแล้ว กลับมาที่วิทยาลัยพบว่ามีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ คือนักศึกษาที่มีทัศนคติที่ดีมากต่อโครง-

การนี้ แต่มีความใกล้ชิดศาสนาน้อยอยู่แต่เดิม แสดงว่านักศึกษากลุ่มนี้ เดิมคาดหวังถึงประโยชน์จากการเข้าร่วมโครงการมาก และต่อมาก็ได้รับประโยชน์มากตามคาด เฉพาะในนักศึกษาที่ห่างเหินจากศาสนามากอยู่แต่เดิมนั้น

ต่อมาอีก 8 ปี อโนชา จังจริง (2529) ได้ศึกษาผลของการบวชชีพราหมณ์ของนักศึกษาหญิงในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลาง ที่มีต่อการพัฒนาการของระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยได้เปรียบเทียบกลุ่มบวชและกลุ่มที่ไม่ได้บวช (และไม่สมัครใจจะบวชชีพราหมณ์) รวม 80 คน ได้พบผลว่าแรกที่เดิยวนักศึกษาทั้งสองกลุ่ม มีระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน หลังจากนั้นกลุ่มหนึ่งไปบวชชีพราหมณ์เป็นเวลา 15 วัน ขณะบวชได้อธิศีลแปด ศึกษาพุทธประวัติ รับการอบรมธรรมะจากพระเถระผู้ใหญ่และแม่ชีสวดมนต์ทำวัตร ฟังสมาธิและปฏิบัติกัมมัฏฐานทุกวัน หลังจากนั้นแล้วจึงวัดระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาหญิงแต่ละคนในทั้งสองกลุ่มอีกทีหนึ่ง ผลปรากฏว่าผู้ที่ได้ผ่านการบวชชีพราหมณ์ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน และมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้บวชอย่างชัดเจนด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่ถูกอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและแบบเข้มงวดกวดขัน เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการบวชมากกว่าผู้ถูกอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยด้วย

จากการวิจัยสองเรื่องดังกล่าวจึงทำให้คาดได้ว่า ในการวิจัยพระสงฆ์และฆราวาสทางภาคใต้นี้ ผู้ที่ได้บวชเรียนจะมีลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้บวชเรียน นอกจากนั้นในหมู่พระสงฆ์บวชใหม่ ท่านที่มาจากครอบครัวที่รักและอบอุ่นมากจะเห็นประโยชน์ของการบวชเรียนที่ท่านได้รับมากกว่าพระสงฆ์บวชใหม่ ที่มาจากครอบครัวที่รักและอบอุ่นน้อยด้วย

ในระยะหลังนี้ ได้มีการจัดการฝึกอบรมทางพุทธศาสนาให้แก่บุคคลในทสลายวัยมากขึ้น ตั้งแต่การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อให้เด็กนักเรียนระดับประถมและมัธยม เข้าศึกษาธรรมะ มีการบวชเณรและภิกษุภาคฤดูร้อน โดยผู้เข้าบวชเป็นนักเรียนและนิสิตนักศึกษาทั้งสิ้น ส่วนการสัมมนาข้าราชการระดับสูงของประเทศที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนก็ใช้วิธีการฟังธรรมะจากภิกษุสงฆ์ทรงภูมิธรรมและความรู้สูง และการฝึกสมาธิให้จิตสงบระงับกิเลส จึงแสดงว่ามีผู้เห็นประโยชน์ของการฝึกอบรมทางพุทธศาสนาให้แก่ผู้ที่ไม่ได้บวช ที่มีอายุต่าง ๆ ตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่เต็มที เพื่อประโยชน์ของการเป็นพลเมืองดี การปฏิบัติงานที่ซื่อสัตย์และขยันขันแข็ง ตลอดจนการเข้าใจจุดมุ่งหมายของการมีชีวิตตามแนวพุทธ และการเตรียมตัวเพื่ออนาคตทั้งใกล้และไกลของแต่ละบุคคล

การฝึกอบรมทางพุทธศาสนาจะช่วยให้บุคคลเข้าใจหลักธรรมต่าง ๆ มากขึ้น มีค่านิยมทางพุทธศาสนามากขึ้น และเห็นประโยชน์ของศาสนาอย่างลึกซึ้งมากขึ้นซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อไป ได้มีการวิจัยหลายเรื่องที่แสดงถึงผลของการใกล้ชิดศาสนาที่มีประโยชน์ต่อจิตใจและการประพฤติปฏิบัติที่น่าปรารถนาของบุคคล

ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์ (2515) ได้เปรียบเทียบจิตลักษณะบางประการ ปริมาณความเชื่อเรื่องชาติได้เกิด ทำชั่วได้ชั่ว และการสวดมนต์ไหว้พระ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ ซึ่งเรียนสาขาวิชาเดียวกันจำนวน 251 คน โดยมากกว่าครึ่งหนึ่งของนักศึกษากลุ่มนี้ได้เรียนวิชาศาสนาเปรียบเทียบ และที่เหลือไม่ได้เรียน ผลปรากฏว่านักศึกษาที่เรียนวิชาศาสนาเปรียบเทียบจะมั่นใจในตัวเองมากกว่า มีความวิตกกังวลน้อยกว่า มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมมากกว่า และสวดมนต์ก่อนนอนมากกว่านักศึกษาที่ไม่ได้เรียนอย่างชัดเจน

ส่วน สุนทร โคมิน และ สนิท สมัตรการ (2522) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผู้ที่รายงานว่าได้ไปวัดฟังเทศน์ในปีนั้นมากกว่า 20 ครั้ง กับผู้ที่รายงานว่าไม่เคยไปวัดฟังเทศน์เลยในปีที่ผ่านมา พบว่าคนสองกลุ่มนี้มีค่านิยมที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนหนึ่งด้าน คือค่านิยมที่เกี่ยวกับการมีหลักธรรมะของพุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง กลุ่มผู้ไปวัดฟังเทศน์บ่อย ให้ความสำคัญแก่ค่านิยมนี้อย่างมาก (เป็นอันดับ 2) ในขณะที่กลุ่มผู้ไม่เคยฟังเทศน์เลยให้ความสำคัญต่อค่านิยมนี้ต่ำมาก (เป็นอันดับ 14) ส่วนผู้ที่ไปวัดฟังเทศน์ปีหนึ่งเพียง 1 ถึง 10 ครั้งนั้น ให้ความสำคัญแก่ค่านิยมนี้ปานกลาง (อันดับ 7)

อุษา ศรีจินดารัตน์ (2533) ได้ศึกษาการเห็นคุณค่าของศาสนาและการเห็นคุณค่าของการทำงาน ในนักเรียนวัยรุ่นนภาคใต้จำนวน 480 คน ผลปรากฏว่าผู้ที่เห็นคุณค่าของศาสนาสูง ก็จะมีคุณค่าของงานสูงด้วย ผลเช่นนี้ปรากฏชัดเจนในนักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธ ในนักเรียนที่ครอบครัวมีฐานะค่อนข้างยากจน และในนักเรียนที่บิดามีอาชีพค้าขาย

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ความใกล้ชิดศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้จากสถานศึกษาหรือจากวัด จะเกี่ยวข้องกับการที่บุคคลมีคุณธรรม และค่านิยมทางศาสนาที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมในชีวิตประจำวันต่อไป

การฝึกสมาธิและผลต่อบุคคล ในปัจจุบันมีผู้สนใจฝึกสมาธิกันมากทั้งในกลุ่มชาวพุทธในประเทศไทย และคนศาสนาอื่นในต่างประเทศ การฝึกสมาธิในแหล่งต่าง ๆ นี้มีจุดที่เป็นสามัญร่วมกัน และมีจุดอื่นที่แตกต่างกัน โดยการฝึกสมาธิแบบพุทธมีลักษณะที่แตกต่างจากการฝึกสมาธิแบบอื่นในต่างประเทศในหลายด้านดังจะได้อธิบายต่อไป ในตอนแรกนี้จะได้อธิบายถึงการวิจัยประเมินผลการฝึกสมาธิในต่างประเทศ เพื่อเป็นพื้นฐานให้เข้าใจการฝึกสมาธิในแนวพุทธศาสนาในประเทศไทยต่อไป

การทำสมาธิในสหรัฐอเมริกาเริ่มมีมากกว่า 25 ปีแล้ว โดยฝึกหลักโยคะจากอินเดีย วิธีการทำสมาธิที่แพร่หลายมากคือเทคนิคแบบทีเอเอ็ม (Transcendental Meditation) ซึ่งผู้ฝึกสมาธิจะมีประสบการณ์ของความสงบทางจิต ไม่นึกถึงสิ่งใดแต่ยังมีความสำนึกอยู่ได้ ผู้ฝึกสมาธิประเภทนี้กันมาก จนทำให้นักจิตวิทยาอเมริกันสนใจประเมินผลว่า เมื่อฝึกแล้วบุคคลมีลักษณะใดที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง โดยในขั้นต้นได้มุ่งความสนใจไปที่ความเปลี่ยนแปลงอาการทางกาย เช่น ความถี่ของการเต้นของหัวใจ อัตราการหายใจ ความดันโลหิต อุณหภูมิของผิวหนัง และปริมาณการสูดรับออกซิเจนของบุคคล มีผู้ประมวลผลการวิจัยประเมินผลการฝึกสมาธิแบบทีเอเอ็มในระยะแรก (Holmes, 1984) โดยพิจารณาแต่งงานวิจัยที่เป็นการวิจัยเชิงทดลองประเมินผลเท่านั้น ซึ่งมีอยู่ประมาณ 20 เรื่อง ผู้ประมวลรายงานว่า งานวิจัยเชิงทดลองประเมินผลเหล่านี้ แม้จะมีรูปแบบการวิจัยที่ถูกต้องคือ มีกลุ่มทดลอง (ฝึกสมาธิ) และกลุ่มควบคุม (นั่งพัก) แต่งานวิจัยเหล่านี้ก็ยังมีปัญหาในระเบียบวิธีการวิจัยหลายด้าน ที่สำคัญคือ ปัญหาการกำหนดผู้รับการฝึกสมาธิ จะต้องทำโดยการจับสลาก จะใช้ผู้อาสาสมัครเข้ารับการฝึกไม่ได้ เพราะกลุ่มฝึกและกลุ่มควบคุมจะต้องมีความเท่าเทียมกันทางด้านที่ต้องการศึกษามาแต่เดิม นอกจากนั้นงานวิจัยเหล่านี้ยังมีปัญหาทางด้านปริมาณการฝึกสมาธิของกลุ่มฝึก ถ้าฝึกน้อยก็อาจจะให้ผลที่ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่ไม่ได้ฝึก จากการวิจัยที่โฮลล์ประมวลมานั้น ส่วนใหญ่ไม่พบผลของการฝึกสมาธิแบบทีเอเอ็มต่อสภาวะทางสรีระ เช่น ทางด้านอัตราการเต้นของหัวใจมีการวิจัยเชิงทดลอง 16 เรื่อง ไม่พบผลตามคาดหมายแม้แต่เรื่องเดียว ทางด้านความดันโลหิตพบผลเพียงหนึ่งใน 4 เรื่องที่วิจัยว่า ผู้ฝึกสมาธิมีความดันโลหิตต่ำลงกว่ากลุ่มควบคุม ส่วนด้านความเครียดของกล้ามเนื้อ พบผลสองเรื่องจาก 4 เรื่องที่มีผู้วิจัยเอาไว้ โฮลล์จึงสรุปว่าจากการวิจัยที่รวบรวมมาทั้งหมดนั้น การทำสมาธิแบบทีเอเอ็ม ยังไม่ปรากฏว่าสามารถลดคิกิจกรรมทางสรีระต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนกว่าวิธีการพักผ่อนอย่างสงบแต่อย่างใด

ต่อมาได้มีการวิจัยที่พยายามเปรียบเทียบผู้ที่ฝึกสมาธิแบบที่เอ็ม กับผู้ฝึกความสนใจ จดจ่อ ผู้ฝึกการผ่อนคลายจิต และผู้ไม่ได้ฝึกเลย โดยมีคนชราอายุเฉลี่ย 81 ปี จำนวน 73 คน เป็นหญิง 60 คน ชาย 13 คน เป็นผู้เข้าร่วมการทดลองนี้ โดยมีการวัดความสามารถทางการรู้ สู้สุขภาพและความเชื่ออำนาจในตน ก่อนการจับสลากบุคคลเข้าสู่สภาวะการวิจัยหนึ่งใน 4 สภาวะ ดังกล่าว หลังจากมีการฝึกแบบต่าง ๆ 3 แบบในแต่ละสภาวะ เป็นเวลา 12 สัปดาห์แล้ว จึงมี การวัดผลใน 3 ด้านซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ผลปรากฏว่าผู้ฝึกสมาธิแบบที่เอ็มได้ผลดีที่สุดในการมีสุขภาพ จิตดี ความดันโลหิตใกล้เคียงปกติ แก่ช้าลง และมีพฤติกรรมที่เครียดน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ หลังจากนั้นอีก 3 ปี ปรากฏว่าผู้ชราที่ฝึกสมาธิแบบที่เอ็มยังมีชีวิตอยู่ทุกคน (100%) ในขณะที่ผู้ชราที่ฝึกความ สนใจจดจ่อมีชีวิตอยู่ 87.5% ในขณะที่อีกสองกลุ่มเหลืออยู่น้อย (Alexander, C. N., et. al., 1989) ผู้วิจัยอธิบายว่า สาเหตุที่ผู้ฝึกสมาธิอายุยืน เพราะการทำสมาธิสามารถลดความ เครียด ซึ่งนำไปสู่การลดความดันโลหิต ทำให้ลดการเป็นโรคหัวใจในคนชรา จึงมีอายุยืน

ในประเทศไทยนั้นมีการวิจัยประเมินผลการฝึกสมาธิด้วยวิธีการทางพุทธศาสนา โดย ผู้วิจัยคาดว่าสมาธิแบบพุทธ จะสามารถพัฒนาความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ของบุคคลตามทฤษฎีของโคลเบอร์กได้ แต่โคลเบอร์กได้ศึกษาพบว่า การที่บุคคลจะสามารถใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่าเดิมได้ จะต้องเกิดจากการรับฟัง เหตุผลในขั้นที่สูงกว่าของตน จากภายนอก เช่น จากการฟังที่ผู้อื่นพูด ที่ผู้อื่นกล่าวถึง เหตุผลในการตัดสินใจที่จะกระทำหรือจะ ไม่กระทำพฤติกรรม ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของหลายฝ่าย ผู้ที่ต้อง กระทำในสถานการณ์นั้น จะต้องตัดสินใจว่าจะทำอะไร เพื่อประโยชน์ของใคร และจากการนั้นตน อาจจะทำให้บางฝ่ายต้องเสียประโยชน์ ตนจะยอมให้เกิดขึ้นได้หรือไม่ ประโยชน์ของฝ่ายใดจะ สำคัญกว่ากันในสายตาของผู้กระทำนั้น

ส่วนการฝึกสมาธิตามแนวพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น ที่นิยมมากคือการฝึกอานา- ปานสติสมาธิซึ่งมักจะประกอบด้วยการอบรมจิตเป็นเวลา 15-20 นาที โดยการฟังเรื่องราวหรือ ธรรมะทางพุทธศาสนา นั่งหลับตาในท่าที่สบายและนั่งได้ทน จากนั้นก็สังเกตลมหายใจเข้า ออกของตน และอาจใช้บทปริกรรมต่าง ๆ เช่น พุทโธ จนจิตสงบแล้วจึงพิจารณาธรรมชาติ คือ รูปนาม ให้เข้าใจว่าเป็นของไม่เที่ยง บังคับควบคุมไม่ได้ และไม่มีตัวตนที่แท้จริง ในช่วงนี้ สมาธินี้จะใช้เวลาอีกประมาณ 20-30 นาที หรือกว่านั้น เมื่อออกจากสมาธิแล้วจะมีการแผ่ส่วน

บุคคลที่เกิดจากการนั่งสมาธิด้วย การฝึกอานาปานสติสมาธินี้ มักจะใช้เวลารวมทั้งสิ้นมากกว่าหนึ่งชั่วโมงขึ้นไป ได้มีผู้ศึกษาว่า การฝึกสมาธิแบบอานาปานสตินี้ จะช่วยพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลจากที่เคยเห็นแก่ตัวมาก เอาแต่ได้ ไปเห็นแก่พวกพ้องพี่น้องเพื่อนฝูง ไปจนถึงระดับการทำตามกฎระเบียบ รักษาศีลเพราะเห็นความสำคัญของระเบียบและศีล ไปจนถึงการควบคุมตนเองได้ ภูมิใจเมื่อตนทำดี และละอายใจตนเองเมื่อทำชั่ว (หิริ) จนถึงขั้นที่หก คือการยึดหลักอุดมคติที่เป็นสากล เช่น การเกลียดกลัวความชั่ว เพราะความชั่วแม้เล็กน้อยจะทำให้ผู้กระทำจำเป็นต้องทำชั่วที่ยิ่งใหญ่ขึ้นทุกที (โอตตปปะ) เช่น การเที่ยวเตร่มาก จึงต้องขโมยเงิน เมื่อขโมยแล้วเจ้าทรัพย์เห็น จึงต้องฆ่าปิดปาก เป็นต้น อวยชัย โรจนนิรันดร์กิจ (2526) ได้นำนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์ ปีที่ 1 อายุระหว่าง 17-20 ปี จำนวน 20 คน ที่อาสาสมัครเข้าฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ เป็นเวลา 8 สัปดาห์ (จำนวน 17-32 ครั้ง) มาเปรียบเทียบกับกลุ่มนักศึกษาที่นั่งหลับตา 18 คน และกลุ่มที่สามที่มีกิจกรรมปกติ จำนวนอีก 33 คน รวมเป็น 71 คน โดยมีการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลกลุ่มนี้ทั้งก่อนและหลังการฝึกซึ่งห่างกันประมาณ 8-9 สัปดาห์ ผลปรากฏว่าในการวัดก่อนเริ่มโครงการฝึกสมาธินั้น กลุ่มทั้งสามมีเหตุผลเชิงจริยธรรมที่ใกล้เคียงกัน แต่เมื่อผ่านการฝึกสมาธิไป 8 สัปดาห์แล้ว วัดเหตุผลเชิงจริยธรรมครั้งที่สอง พบว่ากลุ่มฝึกสมาธิมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มที่นั่งหลับตาและกลุ่มปกติอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มที่ฝึกสมาธินั้น คะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมหลังฝึกแล้ว สูงขึ้นกว่าก่อนเข้าฝึกอย่างชัดเจน ในขณะที่ไม่พบความแตกต่างนี้ในกลุ่มที่นั่งหลับตา จึงแสดงว่าการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ ช่วยพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาได้ แต่ในอีกการวิจัยหนึ่งได้ทำการฝึกสมาธิให้แก่นักโทษชายจำนวน 19 คน และไม่ฝึกอีก 20 คน รวม 39 คน ที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 25 ปี จนถึงตลอดชีวิต (ทวีรัตน์ นาคเนียม 2530) แต่ไม่พบว่าการฝึกสมาธิถึง 16 สัปดาห์ ๆ ละ 5 วัน ๆ ละ 1 ชั่วโมงนี้ ทำให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ถูกฝึกเพิ่มขึ้นจากก่อนฝึกหรือสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้ฝึกแต่อย่างใด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในขั้นตอนการฝึกนั้น มีแต่การรับรู้ลมหายใจเข้าออก ไม่คิดฟุ้งซ่าน ทำจิตให้สงบแต่เพียงอย่างเดียว ผู้ถูกฝึกไม่ได้รับการอบรมจิตก่อนฝึก และไม่ได้มีการฝึกให้พิจารณาธรรมชาติหรือรูปนามให้ลงที่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อจิตสงบแล้ว ฉะนั้นวิธีฝึกสมาธิแก่นักโทษในกลุ่มทดลองจึงไม่ครบขั้นตอน และขาดส่วนสำคัญคือการให้ความรู้เกี่ยวกับความดี ความชั่ว และเหตุผลของการทำดีทำชั่วที่สูงส่ง ซึ่งส่วนนี้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเหตุผลเชิงจริย-

ธรรมของบุคคล มากกว่าการทำจิตให้สงบ โดยการกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออกแต่อย่างเดียว ฉะนั้นจึงทำให้เข้าใจได้ว่า การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุผลในการทำดีละเว้นชั่วในขั้นสูงเท่านั้น ที่จะช่วยพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลได้ และถ้าภายหลังได้นั่งสมาธิทำจิตให้สงบ อาจเกิดปัญญาให้เห็นตามที่รับรู้มาอย่างชัดเจนมั่นคงอีกด้วย

อาจเป็นไปได้ว่า การทำสมาธิเพื่อจิตสงบตามปกติ สามารถเพิ่มความสามารถทางการคิดและสติปัญญาของบุคคล ด้วยจิตใจที่สงบ และคิดถึงเดี่ยวไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจเกิดปัญญาแตกฉานในเรื่องนั้น ๆ ได้ แต่เรื่องที่นำมาคิดนั้นมิใช่ส่วนหนึ่งของสมาธิแต่เป็นองค์ประกอบที่เพิ่มเข้ามาระหว่างทำสมาธิ ถ้าเป็นเรื่องที่ดี เช่น การพิจารณาข้อธรรมะ จิตใจของบุคคลก็จะพัฒนาสูงขึ้นได้ แต่ถ้าเรื่องที่เอามาคิดเป็นเรื่องที่จะเบียดเบียนผู้อื่น จิตใจและพฤติกรรมของบุคคลก็จะตกต่ำได้ในภายหลัง

ในประเทศไทย ได้มีผู้นำเอาวิธีการทำสมาธิแบบที่เอ๋มมาใช้กับนักเรียนมัธยมปลาย อายุระหว่าง 16-18 ปี จำนวน 36 คน (Kotchabhakdi, N., et. al., 1982) และมีการฝึกด้วยตนเองรวม 4 เดือน เปรียบเทียบกับนักเรียนชั้นเดียวกันที่ไม่ได้ฝึก ได้มีการวัดผล 3 ด้านคือ ระดับสติปัญญา (IQ) ความสามารถในการท่องจำคำไร้ความหมาย และความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก ซึ่งวัดโดยเครื่องมือวัดแบบดีไอที ของเรสต์ โดยมีการวัดทั้งก่อนและหลังการฝึก ในตอนก่อนฝึกสมาธิพบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีคะแนนในเรื่องหนึ่ง ๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่หลังจากการฝึกสมาธิแล้ว กลุ่มฝึกได้ถูกแบ่งออกเป็น กลุ่มฝึกสมาธิมาก (เกิน 50% ของเวลาฝึก 4 เดือน) และกลุ่มฝึกสมาธิน้อย ฝ่ายละ 18 คน และกลุ่มผู้ไม่ได้ฝึกเลยอีก 18 คน จากการวัดผลครั้งหลังปรากฏว่า ระดับสติปัญญา ความสามารถในการท่องจำ และเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่ฝึกสมาธิมากนั้น สูงกว่ากลุ่มที่ฝึกสมาธิน้อย และกลุ่มที่ไม่ได้ฝึกเลย การที่กลุ่มฝึกสมาธิแบบที่เอ๋มมากมีการพัฒนาทางสติปัญญาและโดยเฉพาะเหตุผลเชิงจริยธรรมมากขึ้น คาดว่ามีได้ขึ้นอยู่กับการทำจิตให้สงบที่ได้จากการฝึกสมาธิแบบที่เอ๋มเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะขึ้นอยู่กับลักษณะอื่น ๆ ของคนกลุ่มนี้ที่แตกต่างจากกลุ่มฝึกสมาธิน้อย และกลุ่มที่ไม่ได้ฝึก เช่น การเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการทำสมาธิ ความตั้งใจมั่น ความสนใจเอาใจใส่ ความสามารถควบคุมตนเอง เป็นต้น นอกจากนั้นยังอาจคาดได้ว่า เมื่อนักเรียนทำแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมในระยะก่อนฝึก ซึ่งมีเนื้อหาที่เป็นเหตุผล

เชิงจริยธรรมขั้นสูงปนอยู่ด้วยทุกเรื่องที่ใช่ จึงอาจเป็นเนื้อหาที่นำไปใช้ขบคิด พิจารณาขณะที่ทำสมาธิในระยะต่อมาได้มาก ทำให้เหตุผลเชิงจริยธรรมพัฒนาสูงขึ้นได้มากในกลุ่มที่มีการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมก่อนและต่อมาทำสมาธิมาก ฉะนั้นถ้ามีผู้ต้องการจะพิสูจน์ว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมจะพัฒนาขึ้นด้วยวิธีการฝึกสมาธิแบบที่เอื้ออย่างเดียวกัน ใช่หรือไม่ กลุ่มฝึกสมาธิมากถ้าเป็นกลุ่มที่ตนเลือกที่จะปฏิบัติเช่นนั้นเอง ก็จะไม่ให้ผลที่น่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจะต้องมีการสุ่มนักเรียนเข้ากลุ่มฝึกและไม่ฝึกโดยไม่ลำเอียง นอกจากนั้นการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมก่อนฝึก ให้ประโยชน์ทางด้านพิสูจน์ความเท่าเทียมกันมาแต่เดิม แต่การวัดก่อนอาจมีปฏิริยากับการฝึกสมาธิมาก ทำให้เกิดผลต่อคะแนนการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมในภายหลังได้ ดังได้กล่าวมาแล้ว จึงควรจะมีการวิจัยที่ไม่ต้องมีการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมก่อนฝึก และมีการสุ่มนักเรียนเข้าสู่สภาวะวิจัย (2 หรือ 3 สภาวะก็ได้) โดยไม่ลำเอียง (จับสลาก) แล้วทำการวิจัยเชิงทดลอง

สรุปได้ว่าการฝึกสมาธินั้นทำให้บุคคลมีจิตที่สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ได้พักทั้งสายตาและสมอง อาจทำให้คนส่วนใหญ่มีความเครียดลดลง จึงมีความดันโลหิตต่ำลงกว่าเคิมได้ และอาจเกิดการรวมพลังจิตและพลังปัญญา ที่จะนำไปใช้ทั้งในทางที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมก็ได้ ฉะนั้นการอบรมจิตก่อนฝึกสมาธิ และการรับศีล 5 หรือศีล 8 ก่อนฝึกสมาธิในแนวพุทธศาสนา จะช่วยให้ผู้ทำสมาธิมีเนื้อหาทางธรรมะที่จะนำไปพินิจพิจารณาขณะทำสมาธิ ซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นมีจิตใจและพฤติกรรมที่พัฒนาสูงขึ้นได้มาก ฉะนั้นในการบวชเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนาให้ได้อย่างเหมาะสมนั้น ควรจะมีทั้งปริยัติและปฏิบัติ โดยผู้บวชใหม่ควรเริ่มเรียนรู้พระวินัย และหลักธรรมะของพระพุทธเจ้า (ด้านปริยัติ) ให้ได้ความรู้พอสมควรก่อน จึงควรปฏิบัติโดยการรักษาศีล 227 ข้อให้บริสุทธิ์ควบคู่ไปกับการปฏิบัติทางภาวนาและสมาธิเพื่อเป็นทางไปสู่การเกิดปัญญาในระดับโลกุตตรและทำพระนิพพานให้แจ้ง ในขณะที่บวชเรียนซึ่งมีทั้งปริยัติและปฏิบัตินี้ พระสงฆ์จะบรรลुकุศลธรรมเป็นขั้น ๆ ตามลำดับ โดยคุณธรรมเหล่านั้นอาจนำมาใช้เป็นประโยชน์ขั้นต้นในชีวิตปัจจุบัน (ทิฐุ-ธัมมิกัตถะ) และนำไปสู่ประโยชน์ขั้นลึกกล้า (สัมปรายิกัตถะ และปรมัตถะ) (พระราชวรมณี, 2529 หน้า 594-595) ได้ต่อไป

ในการวิจัยนี้ได้มีการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อกุศลธรรม ทั้งของพระสงฆ์ที่บวชใหม่ เณร และฆราวาสที่เป็นเพื่อนของผู้บวช เพื่อให้ได้ทราบว่าลักษณะก่อนบวช และประสบการณ์ขณะบวชคือการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมที่ผู้บวชได้รับ ในปริมาณและคุณภาพที่ต่างกัน จะเกี่ยวข้องกับการมีคุณลักษณะที่เป็นประโยชน์ขั้นต้นในชีวิตปัจจุบันของผู้บวชเหล่านั้นมากน้อยเพียงใด

จากการประมวลผลวิจัยเกี่ยวกับการได้รับการฝึกอบรม ทั้งทางด้านธรรมะ พุทธ-ประวัติ และการทำสมาธิ กับผลที่เกิดต่อผู้เข้ารับการอบรม ทำให้คาดได้ว่าในการวิจัยพระสงฆ์ไทยทางภาคใต้นี้ พระสงฆ์ที่ได้ทำการฝึกอบรมตนมาก ได้รับการศึกษาอบรมทางธรรมะมาก มีการสรวมตนขณะบวชมากเท่าใดก็จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีของการบวชมาก มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง และมีทัศนคติต่อคุณธรรมสูงขึ้นไปด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าปริมาณการตระหนักถึงผลดีของการบวช ระดับจริยธรรมและคุณธรรมของพระสงฆ์ที่บวชมานานระยะหนึ่งนั้น สามารถทำนายได้จากปริมาณการฝึกฝนอบรมอย่างเหมาะสมที่ได้รับจากพระสงฆ์ผู้ใหญ่ในวัด และจากการปฏิบัติโดยตนเองด้วย

ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมในเชิงพุทธศาสนา ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม เป็นทฤษฎีที่เกิดจากการศึกษาวิจัยพฤติกรรมของคนไทยทางด้านจิตวิทยาว่า คนไทยที่มีการกระทำที่จัดได้ว่าเป็นคนดี และคนเก่งนั้นการกระทำเหล่านี้เกิดจากสาเหตุทางด้านจิตใจอะไรบ้าง โดยมีวิธีการวิจัยเปรียบเทียบคนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกันหรือคล้ายกัน แต่มีพฤติกรรมการกระทำดีในปริมาณต่างกัน เช่น เด็กบางคนไม่โกงในการเล่นเกมแต่บางคนโกง นิสิตบางคนอาสาไปพัฒนาชนบท แต่คนอื่นอื่น ๆ ในชั้นเรียนเดียวกันกลับไม่อาสา วัยรุ่นชายบางคนทำผิดกฎกระทรวง ในขณะที่เพื่อนในชั้นเรียนเดียวกับตนไม่ทำผิด ส่วนทางด้านคนเก่ง ก็มีการศึกษาว่า เกษตรกรบางคนทำไมจึงปลูกมันฝรั่งพันธุ์ดี ในขณะที่เพื่อนเกษตรกรในหมู่บ้านเดียวกันยังปลูกพันธุ์เก่า ทำไมชาวชนบทบางคนจึงย้ายถิ่นหนีความยากจนไปตั้งตัวใหม่ แต่บางคนไม่ย้ายถิ่น ไม่ยอมเปลี่ยนอาชีพ ทำไมเด็กบางคนจึงแปร่งพันตามวิธีใหม่ที่สอนให้ จนพ้นสะอาดชั้น ในขณะที่เพื่อนที่ครูสอนเช่นเดียวกัน แต่กลับไม่ยอมแปร่งพันตามแนะ

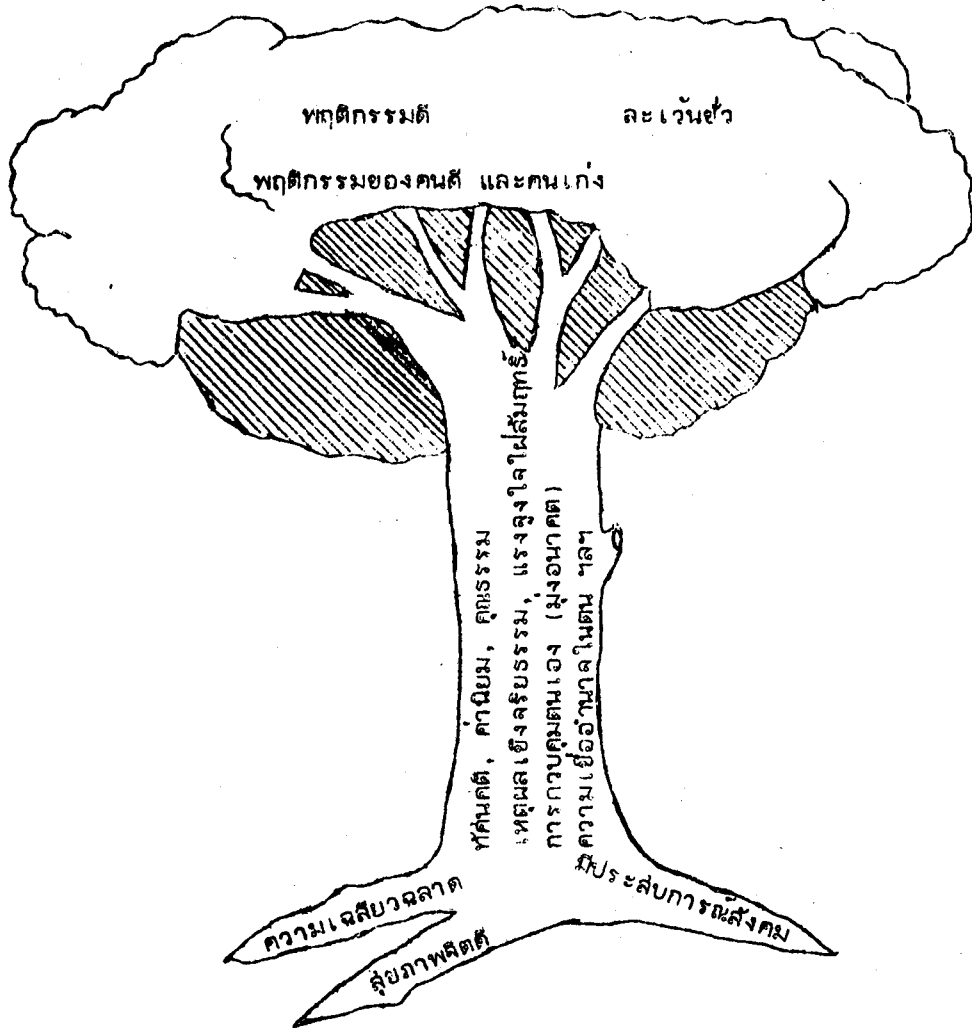
จากการวิจัยคนไทยทั้ง เด็กและผู้ใหญ่อายุตั้งแต่ 7 ถึง 60 ปี จำนวนกว่าครึ่งหมื่นในการวิจัยหลายสิบเรื่องจนถึงปัจจุบัน ทำให้พบว่าคนไทยที่มีการกระทำที่จัดว่าเป็นพฤติกรรมของคนดีหรือพฤติกรรมของคนเก่งนั้นมีลักษณะทางจิตใจที่สำคัญ 8 ประการในปริมาณที่แตกต่างจากคนที่ดีน้อยหรือเก่งน้อย (ซึ่งอยู่ในสถานการณ์เดียวกันกับคนที่ดีมากและเก่งมาก) นั่นคือ คนที่ดีมากและเก่งมาก เป็นคนที่ (1) มีคุณธรรมต่าง ๆ สูง คือเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของความดีงามต่าง ๆ และเห็นโทษของความชั่วต่าง ๆ ในทางวิชาการเรียกว่า เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม (2)

เป็นผู้ที่เห็นแก่ตัวน้อย แต่เห็นแก่ผู้อื่น เห็นแก่ส่วนรวม และเห็นแก่หลักการหรืออุดมคติมากกว่า (มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง) (3) เห็นความสำคัญของอนาคต มีการวางแผนเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาว รู้จักบังคับตนให้อดใจได้ (มุ่งอนาคตและควบคุมตนได้มาก) (4) มุมานะบากบั่นฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อทำความดี และทำงานอย่างขยันขันแข็งตามเป้าหมายที่วางไว้ (แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง) (5) เชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อว่าผลดีและผลเสียที่เกิดกับตนนั้น ส่วนใหญ่มีสาเหตุจากการกระทำของตนเองทั้งในปัจจุบันและในอดีต (เชื่ออำนาจในตน) (6) เป็นผู้ที่มีความฉลาดคิดได้หลายแง่มุม และคิดได้ในเชิงรูปธรรมและนามธรรมอย่างลึกซึ้ง (ความสามารถทางการรู้การคิดสูง) (7) วัตรปฏิบัติของมนุษย์และสังคมอย่างถูกต้อง กว้างไกล รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา (มีประสบการณ์ทางสังคมสูง) และ (8) มีอารมณ์ผ่องใส วิตกกังวลน้อย หรือเหมาะสมกับเหตุการณ์ รู้เท่าทันเหตุการณ์ต่าง ๆ (สุขภาพจิตดี) (ดวงเดือน พันธมนาวิน 2523, 2526, 2531)

ต้นไม้จริยธรรมในทฤษฎีนี้มีส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ ดอกและผลไม้บนต้น ลำต้น และราก โดยพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง เปรียบเสมือนผลผลิตที่น่าพอใจและมีประโยชน์คือดอกไม้และผลไม้ จิตลักษณะประการที่หนึ่งถึงห้าที่กล่าวมา เปรียบเสมือนลำต้นของต้นไม้ กล่าวคือ ต้นไม้จะออกดอกและผลคอกสมบูรณ์ได้ ต้องมีลำต้นหรือสาเหตุที่เพียบพร้อมสมบูรณ์ด้วย ส่วนจิตลักษณะอีกสามด้านคือ ประการที่หกถึงแปดที่กล่าวมา เปรียบเสมือนรากของต้นไม้ ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเจริญทางจิตใจห้าประการที่ลำต้น และจิตลักษณะทั้ง 8 ประการนี้ร่วมกัน เป็นสาเหตุของพฤติกรรมการทำดีละเว้นชั่ว และการทำงานอย่างขยันขันแข็งตามหน้าที่ และเพื่อคุณภาพของงาน และส่วนรวม (ดูภาพ 1)

ในเชิงพุทธศาสนา พฤติกรรมของคนดี และพฤติกรรมของคนเก่ง ก็คือ การเลี้ยงชีพชอบ การทำงานชอบ และการกระทำชอบ นั่นเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนาคน จากคนดิบให้เป็นคนสุก เพื่อให้มีการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมตามหลักพุทธศาสนา จึงอาจกล่าวได้ว่า ดอกไม้และผลไม้บนต้นไม้จริยธรรม ตรงกับมรรคสามในแปดทางพุทธศาสนา ที่ใช้ได้ในชีวิตของฆราวาส

ส่วนจิตลักษณะทั้งห้าประการที่ลำต้นของต้นไม้ ก็อาจจะมีส่วนใกล้เคียงกับหลักธรรมะข้อต่าง ๆ ในพุทธศาสนา เช่น การมีทัศนคติที่ดีต่อบุคคลต่าง ๆ ก็เกี่ยวข้องกับฉันทะ คือความ

ภาพ 1 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงถึงขณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจที่จะนำไปสู่พฤติกรรมทางจริยธรรม

พอใจในการละเว้นชั่วและทำความดีคือ ที่ล 5 และธรรม 5 การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมใน
ชั้นสูง อาจเปรียบได้กับสัมมาทิฐิ คือมีหลักการชอบ คิดชอบ เห็นชอบ นั่นเอง แรงจูงใจใฝ่
สัมฤทธิ์ อาจเปรียบได้กับวิริยะ ความเชื่ออำนาจในตน คือความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม แต่มีขอบ
เขตทางกาลเวลาแคบกว่าทางพุทธศาสนา เพราะความเชื่ออำนาจในตน เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์
ในชีวิตปัจจุบันเท่านั้นแต่อาจขยายหลักครอบคลุมเหตุการณ์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตได้ด้วย
ส่วนลักษณะมุ่งอนาคตและความสามารถควบคุมคนนั้นก็เกี่ยวข้องกับสติและการเอาชนะใจตนเอง

ส่วนจิตลักษณะอีกสามประการที่รากของต้นไม้จริยธรรมนั้น ก็สามารถจะนำมาใช้
ประกอบกันเพื่อกำหนดคนเป็นสี่ประเภท ที่ตรงกับบัวสี่เหล่าในพุทธศาสนา ดังจะได้กล่าวต่อไปใน
หัวข้อเหตุผลเชิงจริยธรรมกับวิธีการพัฒนา

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมที่ได้มาจากการศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการทางจิต
วิทยาและพฤติกรรมศาสตร์นั้น แม้จะเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์
ในสภาพของฆราวาสในชีวิตปัจจุบันเท่านั้น แต่เมื่อได้เปรียบเทียบพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง
และจิตลักษณะทั้ง 8 ประการ กับหลักทางพุทธศาสนา แม้ในบางครั้งจิตลักษณะบางด้านจะมีความ
หมายที่แคบไม่ครอบคลุมหลักธรรมเต็มทั้งซีกก็ตาม ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมได้เป็นแหล่งที่ธรรมะ
หลายข้อหลายหมวดมาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในเชิงสาเหตุและผล โดยที่หลักธรรมะเหล่านั้นแต่เดิม
มักแสดงไว้เฉพาะเรื่อง แยกต่างหากจากกัน ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม เมื่อพิจารณาตามหลักพุทธ
ศาสนา เปรียบเสมือนการนำธรรมะในหลายหมวดหลายหมู่มาประยุกต์ใช้ในเชิงพฤติกรรม

หลักธรรมทางพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่มีความแล้ว พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงค้นพบ
และด้วยพระมหากรุณาธิคุณ และความเมตตาอยากให้เห็นมนุษย์เดินไปสู่ทางพ้นทุกข์ ได้ทรงนำมาเผย
แพร่สั่งสอนและสืบต่อกันมา ท่านพุทธทาสได้นำหลักธรรมะมาอบรมสั่งสอนคนไทย โดยท่านกล่าวว่า
ว่า การทำงาน (ตามหน้าที่) คือการปฏิบัติธรรมะซึ่งทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมก็ให้หลักฐานสนับสนุน
คำกล่าวของท่านอยู่มาก

ในปัจจุบันมนุษย์ต้องการเหตุผลในเชิงวิชาการ และที่พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยา-
ศาสตร์ จึงต้องมีการศึกษาการวัดและการวิจัยเพื่อวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์ แม้
จะเริ่มจากต่างแหล่งและด้วยวิธีการที่ต่างกัน ก็สามารถนำไปสู่การพบข้อความจริงที่ตรงกันได้
ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมจึงเกี่ยวข้องกับความจริงส่วนหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงพบและแสดงไว้แล้ว

และจะต้องกล่าวไว้ว่า ทฤษฎีตันไม้จริยธรรมมีขอบข่ายเกี่ยวข้องกับมนุษย์ปุถุชนธรรมดา ในโลกปัจจุบัน และยังไม่ถึงขั้นโลกุตตร

ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาว่าการได้บวชเรียนในพุทธศาสนานั้น จะช่วยให้ผู้บวชเรียนมีลักษณะทางจิตใจบางประการสูงขึ้นมากเพียงใด ลักษณะทางจิตใจที่ศึกษาในการวิจัยนี้คือทัศนคติที่ดีต่อกุศลธรรมต่าง ๆ และความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นจิตลักษณะที่สำคัญสองในห้าประการที่อยู่ลำดับต้นของตันไม้จริยธรรมในทฤษฎีที่กล่าวมาข้างบนนี้ ในตอนต่อไปนี้จะได้ประมวลเอกสารทางด้านทฤษฎีและผลการวิจัย เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาว่าจิตลักษณะแต่ละประการนั้นคืออะไร จะเสริมสร้างได้อย่างไร ทำไมจึงคาดว่า การบวชเรียนในพุทธศาสนาจะมีกิจกรรมที่สามารถเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อกุศลธรรมต่าง ๆ และพัฒนาความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงในผู้ที่บวชเรียนได้

ทัศนคติที่ดีต่อกุศลธรรม กับวิธีการพัฒนา คุณธรรม หมายถึงสิ่งที่สังคมยอมรับว่าดีงาม เช่น ความกตัญญู ความเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นต้น ส่วนทัศนคติ คือลักษณะทางจิตของบุคคล ทัศนคติมี 3 องค์ประกอบคือ (1) การมีความรู้เชิงประเมินว่า สิ่งหนึ่งดีมีประโยชน์ หรือเลวมีโทษมากน้อยเพียงใด (2) การมีความรู้สึกชอบ พอใจ ไม่ชอบ ไม่พอใจสิ่งนั้น ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบที่หนึ่ง และ (3) ความพร้อมที่จะกระทำต่อสิ่งนั้น ไปในทางที่จะให้การยอมรับ สนับสนุน เสริมสร้าง หรือในทางตรงข้าม มีความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลหรือทำลายล้างสิ่งนั้น (Kretch, et. al., 1964, ดวงเดือน พันธมนาวิน 2530) องค์ประกอบทั้งสามของทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล มักจะมีทิศทางและปริมาณที่สอดคล้องกันโดยอัตโนมัติในคนที่ มีจิตใจปกติ เช่น การมีความรู้ว่าคุณกตัญญูเป็นสิ่งที่ดีงาม มีประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น อีกทั้งเป็นคุณธรรมที่สำคัญเป็นเบื้องต้นของผู้ที่จะปฏิบัติธรรมขั้นสูงต่อไป เมื่อเห็นว่าคุณกตัญญูเป็นสิ่งที่ดีงามแล้ว บุคคลนั้นก็ชอบและพอใจความกตัญญู และมีความพร้อมที่จะแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ พร้อมที่จะปลุกฝังคุณธรรมนี้ให้แก่ลูกหลานต่อไป เป็นต้น

ฉะนั้นทัศนคติที่ดีต่อกุศลธรรมต่าง ๆ หมายความว่า การที่บุคคลมีความรู้เรื่องคุณประโยชน์ของคุณธรรมต่าง ๆ มีความรู้สึกชอบและพอใจคุณธรรมเหล่านั้น และมีความพร้อมที่จะกระทำตามหลักคุณธรรมเหล่านั้น ตลอดจนมีความพร้อมที่จะให้การสนับสนุนส่งเสริมผู้ที่มีคุณธรรมเหล่านั้น และพร้อมที่จะทำการปลุกฝังคุณธรรมเหล่านั้นในบุตรหลานต่อไป

การวัดทัศนคติต่อคุณธรรมนั้น เริ่มด้วยการกำหนดคุณธรรมต่าง ๆ ที่สำคัญและเกี่ยวข้อง เช่น ความซื่อสัตย์ไม่คดโกง การสำรวมวาจาไม่พูดปด ไม่เอาเปรียบเบียดเบียนผู้อื่นในเรื่องต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าคุณธรรมต่าง ๆ ที่นำมาใช้นั้น เกี่ยวข้องกับศีล 5 และธรรม 5 เป็นส่วนใหญ่แน่นอน เมื่อกำหนดคุณธรรมที่จะวัดแล้ว ก็ตัดสินใจว่าจะวัดทัศนคติต่อคุณธรรมเหล่านี้ตามองค์ประกอบใดในสามองค์ประกอบดังกล่าวของทัศนคติ เพื่อให้ครอบคลุม อาจมีข้อต่าง ๆ ที่วัดแต่ละองค์ประกอบของทัศนคติต่อคุณธรรม แล้วนำคะแนนมาใช้รวมกัน ในการวัดนี้คะแนนที่ได้มาจากการตอบของบุคคลหนึ่ง ๆ จะแสดงทิศทางของทัศนคติต่อคุณธรรมของผู้ตอบ ทางด้านบวก (หรือดี คือเห็นประโยชน์ ชอบ พร้อมสนับสนุน) หรือทางด้านลบ (หรือไม่ดี คือเห็นโทษ ไม่ชอบ พร้อมทำลาย) และคะแนนจากการวัดจะแสดงปริมาณ (น้อยถึงมาก) ในทิศทางนั้น ๆ ด้วย (ชอบน้อยถึงชอบมาก หรือไม่ชอบน้อยถึงไม่ชอบมาก เป็นต้น) แม้ทัศนคติต่อคุณธรรม (หรือต่อสิ่งอื่น ๆ) จะมีสองทิศทางคือ บวกหรือดี และลบหรือไม่ดี แต่ทางวิชาการก็มักจะเน้นทางด้านทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม โดยคาดว่า การมีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมนั้นคงจะปรากฏอยู่ในสังคมเรามากกว่า การมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคุณธรรม

ทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม มีจุดกำเนิดและจะพัฒนาได้อย่างไรบ้าง ทัศนคติคือลักษณะทางจิตใจประเภทหนึ่งของมนุษย์ ทัศนคตินี้อยู่ในขอบเขตของอารมณ์ ทางด้านความชอบ ความพอใจ หรือความไม่ชอบไม่พอใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ซึ่งเน้นที่องค์ประกอบที่สองของทัศนคติ) ทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดจากการเรียนรู้ คือการได้ยิน ได้ฟัง หรือได้สัมผัส มีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นโดยตรงก็ได้ (McGuire, 1985, p. 253) เมื่อบุคคลรับรู้ว่สิ่งนั้นทำให้ตนเองเกิดความสุข หรือความทุกข์ หรือทำให้คนอื่นเกิดความสุขหรือความทุกข์ได้ ก็จะเป็นสาเหตุเบื้องต้นของการเกิดทัศนคติต่อสิ่งนั้น ตัวอย่างเช่น เด็กคนหนึ่งชื่อแดง โดนผู้ใหญ่คนหนึ่งเขี่ยตีทำให้เจ็บปวด เป็นทุกข์ แแดงจะไม่ชอบไม่พอใจผู้ใหญ่คนนั้น นั่นคือทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้ใหญ่คนนั้นจะเกิดขึ้นในเด็กชายแดงได้มาก เมื่อเด็กชายแดงมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้ใหญ่คนนั้น เด็กชายแดงก็จะอยากหลีกเลี่ยงไม่เข้าไปใกล้ผู้ใหญ่คนนั้น หรืออาจถึงขั้นอยากทำลายข้าวของของผู้ใหญ่คนนั้นได้ เมื่อเข้าใจหลักการเกิดทัศนคติ ความหมายของทัศนคติในด้านอารมณ์ ชอบ-ไม่ชอบ พพอใจ-ไม่พอใจ แล้วไปถึงความพร้อมกระทำดังกล่าว จึงเห็นว่าสาเหตุของการเกิดทัศนคติ และองค์ประกอบทั้งสามของทัศนคติในวิชาการทางจิตวิทยานั้นอาจเทียบได้กับหลักธรรมของพระพุทธเจ้า 3 ข้อคือ ผัสสะ

คือ การรับรู้การสัมผัสกับโลกภายนอกผ่านทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งจะทำให้เกิด
เวทนา คือความรู้สึกสุข หรือทุกข์ หรือเฉย ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดตัณหา คือความชอบใจ ติดใจ
อยากได้ หรือที่ตรงข้ามคือ ความขัดใจ ความทุกข์ใจ ซึ่งทำให้เกิดความอยากทำลาย หรือการ
หลีกเลี่ยงไปให้พ้นสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้น ผัสสะ เวทนา และตัณหา เป็นขั้นตอนสามใน 12 ขั้นตอน
ของปฏิจสงสมบาท ซึ่งเป็นหลักธรรมหมวดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกฎธรรมชาติ หรือหลักความจริงโดย
ทั่วไปที่อาจเกิดได้ในมนุษย์ในขณะจิตเดียว (พระราชมุนี 2529 หน้า 79-140)

ส่วนการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลนั้น ส่วนใหญ่จะเปลี่ยนที่องค์ประกอบแรก คือการ
รับรู้ของบุคคลต่อสิ่งนั้น เช่น รับรู้ว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์ในหลายด้านมากขึ้น และเป็นประโยชน์ที่มี
ความสำคัญต่าง ๆ กัน หรือในทางตรงข้าม ให้บุคคลรับรู้โทษของสิ่งนั้นมากขึ้น บุคคลก็จะเปลี่ยน
องค์ประกอบที่สองและสามของทัศนคติต่อสิ่งนั้นไปตามองค์ประกอบที่หนึ่งโดยอัตโนมัติ วิธีการ
เปลี่ยนองค์ประกอบที่หนึ่งของทัศนคติต่อคุณธรรม ให้บุคคลมีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมต่าง ๆ ให้มาก
ขึ้นกว่าเดิม วิธีการชักจูงให้บุคคลเปลี่ยนทัศนคตินี้อาจทำได้หลายวิธี (McGuire, 1985, pp.
256-257) คือ (1) ให้อ่านเอกสารที่น่าเชื่อถือ ในที่นี้คือพระไตรปิฎก และข้อเขียนจากการ
อธิบาย การบรรยาย ของพระสงฆ์เคร่งทั้งทางด้านปริยัติและปฏิบัติ (2) ให้บุคคลที่น่าเชื่อถือ
มาพูดอธิบายชักจูงให้เห็นคล้อยตาม ในที่นี้คือการที่พระสงฆ์ผู้ใหญ่ในวัดจะได้อบรมสั่งสอนพระบวช
ใหม่ (3) การเลียนแบบความเชื่อ ทัศนคติ และการปฏิบัติ จากผู้ที่ตนเลื่อมใสศรัทธา (4)
การทำตามหมู่ชนหรือกลุ่มเพื่อน เนื่องจากการที่บุคคลอยากเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกลุ่มนั้น โดย
การคบหาอยู่กับผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หรือการคบผิดก็จะทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมต่าง ๆ มาก
ขึ้นได้ (5) เกิดจากการฝึกปฏิบัติตามคุณธรรมต่าง ๆ เช่น รักษาศีล 5 ศีล 8 หรือในกรณีของ
พระสงฆ์รักษาศีล 227 ข้อ ในกรณีนี้การปฏิบัติตามคุณธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นก่อน เมื่อพฤติกรรม
เกิดขึ้นแล้ว จิตใจของบุคคลอาจจะเปลี่ยนไปสอดคล้องกับพฤติกรรมนั้นได้ ส่วนการปฏิบัติตาม
คุณธรรมเกิดขึ้นจาก การบิบบังคับของสังคมที่แวดล้อมอยู่ การยอมรับคำสั่ง การถูกสอดส่อง
และการโดนลงโทษเมื่อตนไม่ปฏิบัติตาม หรือได้รับการชมเชยยกย่องเมื่อปฏิบัติให้สอดคล้องกับศีล
227 ข้อนั้นเป็นเบื้องต้น

นักจิตวิทยาได้ศึกษาพบว่า การเข้ามาอยู่ในชุมชนหรือหมู่คณะทางศาสนา ทำให้บุคคล
เปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และยอมรับคุณธรรมต่าง ๆ ได้มาก โดยจะเกิดการเปลี่ยน

ทัศนคติและค่านิยมในหลายด้านและอย่างลึกซึ้ง เพราะสถานการณ์ประเภทนี้มีลักษณะ 3 ประการ ที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติ (McGuire, 1985, p. 257-258) คือ (1) ทำให้เกิดความว่างทางอุดมการณ์ โดยการทำให้ทุกคนที่เข้ามาอยู่ในหมู่คณะใหม่หันละทิ้งบทบาท หน้าที่ และสถานภาพเดิมในสังคมใหญ่มาเริ่มบทบาทใหม่ จึงทำให้บุคคลนั้นมีความจำเป็นจะต้องมีทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมใหม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์นี้ด้วย (2) สร้างโอกาสให้บุคคลได้แสดง ออกเกี่ยวกับทัศนคติใหม่ที่ตนเรียนรู้และยอมรับ เพื่อหมู่คณะจะได้ให้การส่งเสริม ปลุกฝังให้มันคง ต่อไป และ (3) เพิ่มความต้องการหรือความอยากบางประการให้แก่บุคคล เพื่อที่จะใช้เป็นโอกาสในการจัดหารางวัลหรือสิ่งเสริมแรงที่ตรงกับความอยากความต้องการของเขา เพื่อที่จะใช้ในการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง เช่น สร้างความต้องการที่จะรัฐ สร้างความต้องการที่จะมีความภาคภูมิใจในตน กระตุ้นความรู้สึกล้ออายและละอาย เป็นต้น เมื่อ บุคคลแสดงออกที่ตรงกับทัศนคติใหม่ที่ต้องการปลุกฝัง ก็จะได้รับ การบำบัดความต้องการเหล่านั้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ และการเปลี่ยนทัศนคติอย่างยั่งยืนต่อไป

ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมธรรมะในวัด มีทัศนคติที่ดีต่อกุศล ธรรมต่าง ๆ สูงขึ้นกว่าก่อนฝึก โดยเฉพาะผู้ที่ห่างเหินศาสนาแต่เดิม (ฉกาจ ชั่วโศ 2521) ฉะนั้นจึงอาจคาดได้ว่าพระสงฆ์ในขณะที่บวชอยู่ ถ้าได้ศึกษาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาก พระอุปัชฌาย์อาจารย์ได้อบรมสั่งสอนมาก ได้พยายามฝึกฝนจิตใจและสำรวมตนมาก เท่าใด ก็จะเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อกุศลธรรมต่าง ๆ มากขึ้น และพระสงฆ์มีทัศนคติที่ดีต่อกุศลธรรมต่าง ๆ มากกว่าฆราวาสที่เป็นเพื่อนของท่านเหล่านี้ ข้อทำนายทั้งสองข้อนี้ จะได้รับการสนับสนุน จากข้อมูลหรือไม่ ก็จะได้ทราบในส่วนที่เป็น การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

เหตุผลเชิงจริยธรรม กับวิธีการพัฒนา เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นลักษณะทางจิตอีกประเภทหนึ่ง ที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรม การทำดีละเว้นชั่ว และการทำงานอย่างขยันขันแข็ง เพื่อส่วนรวมของบุคคลเป็นอย่างมาก ในชีวิตของมนุษย์ บุคคลมักตกอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นการขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของหลายฝ่าย เช่น ความขัดแย้งระหว่าง การเห็นแก่ตัว กับ การเห็นแก่ผู้อื่น ความขัดแย้งระหว่างการช่วยเพื่อนฝูง กับ การเคารพกฎเกณฑ์ ตลอดจนความขัดแย้งระหว่างการทำตามระเบียบ กับ การยึดหลักคุณธรรม หรืออุดมคติบางประการ สถานการณ์

ที่มีการขัดแย้งเช่นนี้ จึงเป็นสถานการณ์ทางจริยธรรม ในสถานการณ์ทางจริยธรรม บุคคลจะต้องเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำบางอย่าง ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อบางฝ่าย และผลเสียต่อฝ่ายอื่น ๆ ได้ เช่นการตัดถนนใหม่ในกรุงเทพฯ จะทำให้หลายครอบครัวเดือดร้อนเพราะที่ดินจะต้องถูกเวนคืน ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจะต้องเลือกว่าจะตัดถนนหรือไม่ตัดถนน ถ้าเลือกที่จะตัดถนนเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ในขณะที่ที่ดินของญาติมิตรบางคน หรือแม้แต่ที่ดินของตนเองก็จะถูกเวนคืน แสดงว่าผู้เลือกที่จะตัดถนนนั้นเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าประโยชน์ของตนเอง หรือประโยชน์ของญาติมิตรในวงแคบ การที่บุคคลยึดหลักการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แสดงว่าบุคคลนั้นมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่า ผู้ที่เห็นแก่พวกพ้องอย่างเดียว และสูงกว่าผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ตนโดยไม่สนใจประโยชน์ของผู้อื่นและส่วนรวม

นักจิตวิทยาชาวอเมริกันชื่อโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1964, 1976) ได้วิจัย และสร้างเป็นทฤษฎีพัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โดยพบว่าบุคคลตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ จะมีความสามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 6 แต่คนส่วนใหญ่อาจมีพัฒนาการทางด้านนี้หยุดขังอยู่ในขั้นกลาง ๆ แต่อาชญากรมักมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นต่ำกว่าคนอายุเท่ากัน เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง 6 ขั้นของโคลเบอร์ก แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ๆ ละ 2 ขั้น และการแบ่งเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็น 3 ระดับ รวม 6 ขั้นนี้ มีความสอดคล้องกับการแบ่งประเภทของมนุษย์ทางพุทธศาสนาด้วย ดังจะได้พิจารณารายละเอียดต่อไปนี้

ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (อายุ 2-10 ปี) มี 2 ขั้นคือ

ขั้น 1 ยึดหลักหลบหลีกการโดนลงโทษทางกาย และกลัวความทุกข์ทรมานในนรก (อายุ 2-7 ปี)

ขั้น 2 ยึดหลักการแสวงหารางวัลที่เป็นวัตถุสิ่งของ (อายุ 7-10 ปี)

ระดับตามกฎเกณฑ์ (อายุ 10-16 ปี) มี 2 ขั้นคือ

ขั้น 3 ยึดหลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ เห็นแก่พวกพ้องเป็นสำคัญ (อายุ 10-13 ปี)

ขั้น 4 ยึดหลักการทำตามหน้าที่ เคารพกฎหมาย ปฏิบัติตามกฎระเบียบของศาสนา เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีและสำคัญ (อายุ 13-16 ปี)

ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (อายุ 16-ผู้ใหญ่) มีอีก 2 ชั้นคือ

ชั้น 5 ยึดหลักการควบคุมตนเอง ภาคภูมิใจเมื่อตนทำดี และละอายใจตนเองเมื่อทำผิด มีทิริ (อายุ 16 ปี - ผู้ใหญ่ตอนต้น)

ชั้น 6 ยึดหลักอุคคคติสากล เช่น โศกตปปะ คือเกลียดกลัวความชั่ว เพราะความชั่วแม้เล็กน้อย จะทำให้ผู้กระทำจำเป็นต้องทำชั่วมากยิ่งขึ้นรุนแรงยิ่งขึ้นทุกที (ปรากฏในผู้ใหญ่เพียงบางคนเท่านั้น)

หมายเหตุ ตัวเลขบอกอายุในแต่ละชั้น แสดงว่าบุคคลจะต้องมีอายุตามเกณฑ์ จึงอาจจะมีความสามารถที่จะใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้นนั้น ๆ ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกคนที่อายุตามเกณฑ์จะอยู่ในชั้นดังกล่าว โดยเฉพาะชั้น 4, 5 และ 6 ได้เสมอไป ผู้ใหญ่จำนวนมากมักหยุดขงักอยู่ในชั้นต่ำ

ในทางพุทธศาสนานั้น ได้มีข้อสังเกตไว้ว่าผู้ที่มีกายเป็นมนุษย์นั้น อาจมีจิตใจและภูมิธรรมที่แตกต่างกันได้เป็นอันมาก แต่ที่ตรงกับทฤษฎีของโคลเบอร์กที่กล่าวมาแล้วน่าจะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจเป็น 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

ประเภทแรก มนุษย์ที่มีจิตใจเป็นสัตว์ มักเป็นผู้ที่เห็นแก่ตัว เอาแต่ได้ กลัวแต่การถูกลงโทษเสียเกียรติรमानทางกายอย่างเดียว และเห็นความสำคัญของวัตถุที่จะมาบำรุงกายของตนเท่านั้น เช่นของกินของใช้ แสวงหาแต่ลาภรางวัล มนุษย์ที่มีลักษณะนี้มีจิตใจที่ตรงกับผู้มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับก่อนกฎเกณฑ์ คือชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างบนนี้ มนุษย์ประเภทนี้สมควรที่จะได้รับการพัฒนาให้มีจิตใจที่สูงยิ่งขึ้น

ประเภทที่สอง มนุษย์ที่มีจิตใจเป็นคน มักเป็นผู้ที่ชอบอยู่ร่วมกับคนอื่น ทำอะไรทำตามกัน กลัวการครหานินทา แสวงหาแต่ยศและสรรเสริญ เพราะเห็นว่าเป็นของเขินหน้าชูตาตนในสังคม นอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่ระมัดระวังตนให้อยู่ในกรอบและระเบียบข้อบังคับที่สังคมกำหนดขึ้น เพราะเห็นประโยชน์ของความสงบเรียบร้อยของสังคม มนุษย์ประเภทนี้มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับตามกฎเกณฑ์ คือชั้นที่ 3 และชั้นที่ 4 ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก และเป็นสิ่งที่ควรคาดหวังจากมนุษย์ในระดับปกติโดยทั่วไป

ส่วนมนุษย์ประเภทที่สาม คือมนุษย์ที่มีจิตใจเป็นเทวดา เช่น เป็นผู้ที่มีความละเอียด
ใจตนเองเมื่อทำผิด และเกลียดกลัวความชั่วเพราะเชื่อว่าความชั่วจะทำให้จิตใจตนตกต่ำลงทุกที
หิริโอตตัมปะนะทางพุทธศาสนาถือว่า เป็นคุณลักษณะของเทวดา ซึ่งตรงกับระดับเหนือกฎเกณฑ์ คือ
ขั้นที่ 5 และขั้นที่ 6 ตามทฤษฎีพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรม นอกจากหิริโอตตัมปะแล้ว
มนุษย์ยังอาจมีเหตุผลในการที่จะกระทำ หรือในการที่จะไม่กระทำ โดยยึดหลักคุณธรรมที่สูงส่ง
ต่าง ๆ เช่น หลักมนุษยธรรม หลักสังฆธรรม หลักการทำงานเพื่อประสิทธิผลของงานเป็นสำคัญ
และเห็น ลาม ยศ สรรเสริญ มีความสำคัญเป็นรอง เป็นต้น มนุษย์ประเภทนี้ ทางจิตวิทยาและ
พฤติกรรมศาสตร์ถือว่าเป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นบุคคลที่น่าปรารถนา จะเป็นผู้ที่มีความสุขสงบ และ
ในขณะที่เดียวกันก็จะประสบความสำเร็จในชีวิตด้วย

เหตุผลเชิงจริยธรรมเกิดและพัฒนาไปสู่ขั้นสูงได้อย่างไร? มนุษย์เราตั้งแต่แรกเกิด
จนอายุได้ 5-7 ปี จะใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้น 1 คือขั้นหลบหลีกการโดนลงโทษทางกาย
เป็นจำนวนมาก และรองลงไปคือใช้ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัลที่เป็นวัตถุสิ่งของ จะเห็น
ได้ว่า ขั้นที่หนึ่งและสองที่เด็กใช้นี้ เป็นหลักที่คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในสัตว์ต่าง ๆ เช่น ลิง สุนัข
นก ฯลฯ ฉะนั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นต้น ๆ โดยเฉพาะขั้นที่ 1 นั้น จะเกิดในมนุษย์และสัตว์
โดยการเรียนรู้เบื้องต้น เพื่อรักษาชีวิตของตน

ในประเทศไทยได้มีการศึกษาว่าเด็กไทยในกรุงเทพฯ และแถบชานเมืองจำนวน 83
คน อายุระหว่าง 4-6 ขวบ จะสามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นใดบ้างตามทฤษฎีของโคล-
เบอร์ก (ทิพวรรณ กิตติวิบูลย์, 2522) ผู้วิจัยรายงานว่าในเด็กอายุ 4 ขวบนั้น จะใช้เหตุผล
เชิงจริยธรรมในขั้นที่ 1 มากที่สุด และขั้นที่สองเป็นรองลงมา ส่วนในเด็กอายุ 6 ขวบนั้น จะ
ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สองมากขึ้น (กว่าเด็ก 4 ขวบ) และมีการใช้เหตุผลเชิงจริย-
ธรรมในขั้นที่ 3 อีกด้วย นอกจากนั้นผู้วิจัยยังศึกษาต่อไปอีกว่าเด็กประเภทใดจะมีพัฒนาการของ
เหตุผลเชิงจริยธรรมล่าช้ากว่าเด็กอื่น ก็พบว่าเด็กที่อยู่ตามชานเมืองกรุงเทพฯ ที่มารคามีการ
ศึกษาระดับต่ำและไม่ได้ประกอบอาชีพ และมารคามีอายุน้อย (ต่ำกว่า 30 ปี) เด็กประเภทนี้
โดยเฉพาะเด็กหญิงมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำกว่าเด็กอื่น ๆ

การวิจัยเพื่อศึกษาว่าคนไทยที่มีอายุมากขึ้นจะใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นตามทฤษฎี
และผลวิจัยที่พบในต่างประเทศหรือไม่ ก็ได้มีการวิจัยที่ให้ภาพต่อเนื่อง จากการวิจัยของทิพวรรณ

กิตติวิบูลย์ (2522) ทั้งนี้ วิเชียร ทองนุช (2521) ได้ศึกษาเด็กไทยในเมืองและในชนบทหลายแห่ง ที่มีอายุตั้งแต่ 9 ปี ถึง 12 ปี จำนวนรวม 120 คน ผลปรากฏว่า เด็กที่อายุมาก (11-12 ปี) สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าเด็กที่อายุน้อยกว่า (9-10 ปี) อย่างชัดเจน ทั้งในกลุ่มรวม และโดยเฉพาะกลุ่มเด็กเพศชายและกลุ่มเด็กในเมือง

ส่วนในอีกการวิจัยหนึ่ง ได้ศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กนักเรียนประถมศึกษามัธยมศึกษา และอุดมศึกษา อายุ 11 ถึง 25 ปี จำนวน 1,400 คน ในกรุงเทพมหานคร (ดวงเคื่อน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจวบจันท์ 2520) เมื่อรับคะแนนให้เข้ามาตรฐานการวัดแล้ว สรุปได้ว่าเยาวชนไทยในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ (40-54%) ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมชั้น 3 ได้ตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 6 (อายุประมาณ 11-12 ปี) จนถึงนิสิตปริญญาตรีปีที่ 2 (อายุประมาณ 18-25 ปี) รองลงมาคือ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมชั้น 2 ผู้ตอบทุกระดับชั้นเรียนจะใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมชั้น 2 นี้ จำนวน 30-40% ส่วนชั้นที่ 4 และ 5 นั้น นิสิตและนักเรียนมัธยมปีที่ 3 ใช้มากกว่านักเรียนชั้นประถม 6 จากผลการวิจัยนี้ทำให้สังเกตได้ว่าเยาวชนไทยมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้น 3 ได้ตั้งแต่อายุประมาณ 10 ขวบ แล้วความสามารถนี้จะหยุดขังอยู่ในชั้นที่ 3 นี้ในคนส่วนใหญ่ แม้จะตามไปวัดเมื่อเรียนอยู่ในระดับมหาวิทยาลัยแล้วก็ตาม นิสิตส่วนใหญ่ก็ยังใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้นที่ 3 เป็นอันมาก รองลงมา คือใช้ชั้นที่ 2 และชั้นที่ 4

ข้อสังเกตที่ว่าคนไทยมีเหตุผลเชิงจริยธรรมหยุดขังอยู่ในชั้นที่ 3 เป็นส่วนใหญ่นั้นได้รับการสนับสนุนจากการวิจัยอื่น ๆ อีกด้วย โดยเฉพาะงานวิจัยของแบลท (Blatt, 1975 อ้างจาก Snarey, 1985) ที่ศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ใหญ่ไทย อายุตั้งแต่ 26 ปี ถึง 65 ปี ซึ่งมีฐานะต่ำ 28 คน และฐานะปานกลางอีก 56 คน ผลปรากฏว่า ผู้ที่ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้นที่ 3 มีจำนวนสูงสุดในคนไทยทั้งสองฐานะ ส่วนที่แตกต่างตามฐานะก็คือคนไทยที่ฐานะต่ำจะใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้น 2 ถึงชั้น 4 เท่านั้น ในขณะที่คนไทยฐานะปานกลางจะใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้น 2 ถึงชั้น 5 ซึ่งแสดงว่าคนไทยที่ฐานะปานกลางจำนวนหนึ่งสามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้นที่สูงกว่าคนฐานะต่ำที่อายุเท่ากัน แต่อย่างไรก็ตามคนไทยทั้งฐานะปานกลางและต่ำส่วนใหญ่จะใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในชั้น 3 คือชั้นต่ำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ใหญ่ไทยส่วนใหญ่หยุดขังอยู่ในชั้นที่ 3 ในขณะที่

ที่นักศึกษาวาฬจีนฮ่องกง ผู้ใหญ่ชาวจีนใต้หวันส่วนใหญ่ และผู้ใหญ่ชาวแคนาดาส่วนใหญ่ อยู่ในชั้นที่ 4 หรือชั้นที่ 4 ต่อชั้นที่ 5 หรือชั้นที่ 5 เต็มตัว ส่วนผู้ใหญ่ชาวอเมริกัน ชาวอังกฤษ ชาวฟินแลนด์ และชาวอินโดนีเซีย ส่วนใหญ่จะอยู่ในชั้นที่ 3 ชั้นชั้นที่ 4 (Snarey, 1985 หน้า 208-213) แสดงว่านานาชาติอารยประเทศ มีประชาชนที่เป็นผู้ใหญ่ที่มีจิตใจทางด้านจริยธรรมค่อนข้างสูง และอีกประการหนึ่งเหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้นสูงนี้เป็นลักษณะสำคัญที่จำเป็นสำหรับประชาชนในประเทศที่เป็นประชาธิปไตยด้วย

การที่เหตุผลเชิงจริยธรรมของมนุษย์จะพัฒนาสูงขึ้นไปตามอายุได้นั้น นักจิตวิทยาพบว่าบุคคลจะต้องมีความพร้อมทางจิตใจ 3 ประการคือ ความเฉลียวฉลาดระดับปกติตามอายุ ประสบการณ์ทางสังคมสูง และสุขภาพจิตดี (Kohlberg, 1976, หน้า 49-53 ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2524 หน้า 33-37)

ส่วนผู้ที่ศึกษาพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรมในวัยรุ่นและผู้ใหญ่ (Manaster, 1989 หน้า 60-64) ก็ได้สรุปความจากผลการวิจัยต่าง ๆ ว่า แม้บุคคลจะมีความเฉลียวฉลาดตามอายุ คือในวัยรุ่นตอนปลายและผู้ใหญ่จะต้องมีความสามารถทางการรู้การคิดในระดับนามธรรม แต่ยังมีขาดประสบการณ์ แรงจูงใจ และพื้นฐานอื่น ๆ ก็จะไม่สามารถที่จะมีความเจริญทางด้านเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงจนถึงขั้น 5 ได้

การวิจัยในประเทศไทยสามเรื่องที่ให้ข้อมูลสนับสนุนความคิดที่ว่า การที่เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลจะพัฒนาได้สูงตามอายุที่ระบุไว้ในทฤษฎีของโคลเบอร์กนั้น บุคคลจะต้องมีลักษณะทางจิตใจ 3 ประการสูงพร้อมกันในตัวคน ๆ เดียวกัน นั่นคือ ความฉลาด ประสบการณ์ทางสังคม และสุขภาพจิต โดยการวิจัยแรก (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจวบจันท์ 2524) พบว่า นักเรียนหญิงในชั้นมัธยมในกรุงเทพฯ (ซึ่งมักจะเป็นผู้ที่มีความฉลาดเหมาะสมกับอายุ และประสบการณ์ทางสังคมสูง) ถ้ามีสุขภาพจิตที่ดีมากเพียงใด ก็จะเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงด้วย และไม่ปรากฏเช่นนั้นในนักเรียนประเภทอื่น ๆ ส่วนการวิจัยที่สอง (โกศล มีคุณ 2524) ได้พัฒนาความสามารถในการหยั่งลึกทางสังคม ให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ในต่างจังหวัด และพบว่าต่อมาเหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กเหล่านั้นพัฒนาสูงขึ้นกว่าเด็กที่ไม่ได้รับการฝึกการหยั่งลึกทางสังคม แสดงว่าเด็กที่มีความฉลาดและสุขภาพจิตปกติ ถ้าได้รับการฝึกลักษณะด้านที่ยังขาดอยู่คือ ประสบการณ์ทางสังคมแล้ว จะเป็นเด็กที่มีความพร้อมครบ 3 ด้าน จึง

ทำให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กเหล่านี้พัฒนาสูงขึ้นเองในเวลาต่อมา ส่วนการวิจัยเรื่องสุดท้ายทางด้านนี้ (ศิริพร แยมณีล, 2530) ได้ตรวจสอบสมมติฐานในเรื่องนี้โดยตรงและพบอย่างชัดเจนว่าในหมู่ผู้ที่อายุ 15 ถึง 25 ปีนั้น ถ้าเป็นผู้ที่มีความฉลาดสูงกว่าผู้อื่น มีประสบการณ์ทางสังคมสูง และในขณะเดียวกันก็มีสุขภาพจิตดีกว่าผู้อื่น คนกลุ่มนี้สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่าผู้ที่ขาดความพร้อมทางจิตทั้ง 3 ด้านดังกล่าว

จึงอาจกล่าวได้ว่าจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ คือความเฉลียวฉลาด ประสบการณ์ทางสังคม และสุขภาพจิต เมื่อพิจารณาร่วมกันในบุคคลต่าง ๆ ที่อาจจะมีจิตลักษณะหนึ่ง ๆ สูงหรือต่ำกว่าคนรุ่นเดียวกัน คนที่มีจิตลักษณะทั้ง 3 ด้านสูง เป็นผู้ที่มีความพร้อมที่เหตุผลเชิงจริยธรรมจะพัฒนาสูงขึ้นไปได้ คนที่มีจิตลักษณะดังกล่าว 3 ด้านสูงพร้อมในตัวคน ๆ เดียวกัน จึงเปรียบเสมือนคนประเภทบัวเหนือน้ำในพุทธศาสนา ส่วนผู้ที่มีจิตลักษณะพื้นฐาน 2 ด้านสูง แต่อีกด้านหนึ่งต่ำ หรือผู้ที่มีจิตลักษณะพื้นฐานหนึ่งด้านสูงอีกสองด้านต่ำ หรือต่ำหมดทั้งสามด้านในคน ๆ เดียวกัน เปรียบเหมือนบัวเหล่าที่ 3, 2 และ 1 ซึ่งอยู่ใต้น้ำลึกลงไปในระดับต่าง ๆ กัน (คูดวงเดือน พันธมนาวิน 2526 หน้า 16-17) คน 3 ประเภทหลังนี้ยังขาดความพร้อมทางจิตใจบางด้านหรือทั้ง 3 ด้าน ซึ่งต้องได้รับการพัฒนา ก่อน หลังจากนั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลเหล่านี้จึงจะพัฒนาสูงขึ้นได้ต่อไป

เมื่อมาพิจารณาสถานการณ์ในการบวชเรียนทางพุทธศาสนานั้นก็มีลักษณะที่อาจจะเอื้อต่อการพัฒนาจิตลักษณะพื้นฐานทั้ง 3 ประการดังกล่าว นั่นคือข้อธรรมะทางพุทธศาสนานั้นมีลักษณะที่เป็นนามธรรมอย่างสูง ถ้าใครได้ศึกษา ความสามารถทางการรู้การคิดก็จะสูงขึ้นด้วย นอกจากนั้นการศึกษาพุทธประวัติ และประวัติของพระอรหันต์และพระสาวกต่าง ๆ ก็จะช่วยพัฒนาประสบการณ์ทางสังคม หรือการหยั่งลึกทางสังคมให้แก่ผู้บวชเรียนด้วย ส่วนสุขภาพจิตนั้นจะดีขึ้นได้ด้วยการฝึกสมาธิ ทำจิตให้สงบ และการสำรวมตน และการทำสมาธิยังเป็นการเตรียมจิตให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาธรรมะให้รู้แจ้งชัดเจนด้วย (พระราชวรมณี 2529 หน้า 832-835) ฉะนั้นจึงอาจคาดได้ว่า ในหมู่ท่านผู้บวชเรียนนั้น ถ้าท่านได้รับการศึกษาอบรมทางศาสนา มาก ได้ฝึกสมาธิและการสำรวมตนมาก จะเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่บวชเรียนอื่น ๆ

นอกจากการสร้างพื้นฐานทางจิต 3 ประการดังกล่าว จะสามารถช่วยให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลพัฒนาสูงขึ้นได้เองแล้ว ยังมีวิธีการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลโดย

ตรงอีกหลายวิธี เช่น การฝึกให้บุคคลใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นที่สูงกว่าที่ตนใช้อยู่ โดยวิธีการให้อ่านจากบทเรียนที่เขียนไว้โดยเฉพาะสำหรับกรณี (โกศล มีคุณ 2524) หรือมีการเข้ากลุ่มอภิปรายเหตุการณ์ทางจริยธรรม และการให้เหตุผลที่ต่าง ๆ กันในเหตุการณ์นั้น (สกล เทียงแท้ 2524) สามารถจะตั้งความคิดของผู้มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นต่ำกว่าคนอื่น ๆ ในกลุ่มให้สูงขึ้นได้ ส่วนวิธีอื่น ๆ ก็ได้เขียนไว้แล้ว (ดวงเดือน พันธมนาวิน 2524 หน้า 60-67)

ส่วนการฝึกอบรมทางศาสนานั้น ก็มีผลทำให้ผู้เข้าอบรมมีเหตุผลเชิงจริยธรรมที่สูงขึ้นกว่าก่อนการอบรมได้ (ฉกาจ ช่วยโต 2521 และอินชา จังจริง 2529) ฉะนั้นจึงทำให้คาดได้ว่าผู้ที่เข้าบวชเรียนในวัดทางพุทธศาสนาทางภาคใต้ที่ศึกษานี้ หลังบวชเรียนไประยะหนึ่งแล้ว มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้บวชเรียน ที่มีภูมิลำเนาเดียวกัน

สมมติฐาน

จากการประมวลทฤษฎีและผลการวิจัยทางจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์ มาใช้ประกอบกับความรู้ทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับข้อธรรมะและการบวชเรียน ที่พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงความรู้ทั้งทางด้านปริยัติและปฏิบัติได้เขียนไว้ ดังได้กล่าวไปแล้ว ทำให้พบตัวแปรทั้งหลายที่สำคัญเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ของการบวชเรียนในพุทธศาสนา และผลที่อาจจะเกิดขึ้น จึงใช้เป็นรากฐานในการทำนาย หรือสร้างสมมติฐานสำหรับการวิจัยนี้เป็นลำดับมา ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ได้แสดงไว้ในภาพ 2 และได้ประมวลสมมติฐานที่สำคัญมาไว้ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

- สมมติฐาน 1 ผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพด้านพุทธสูง เป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชสูง ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก และคาดถึงสภาพที่ดีในการบวชมากกว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ
- สมมติฐาน 2 พระสงฆ์ที่บวชเรียนในชุมชนที่มีคุณภาพด้านพุทธสูง เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมทางพุทธมาก มีการฝึกปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปดมาก มีการสำรวมตนมากและทำหน้าที่ที่มีประโยชน์มากกว่าพระสงฆ์ในชุมชนที่มีคุณภาพด้านพุทธต่ำ
- สมมติฐาน 3 ผู้ที่ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัวมาก หรือมีบิดาหรือมารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง มีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก เมื่อได้บวชเรียนก็มีเหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อคุณธรรมสูงกว่าผู้ที่มาจากครอบครัวที่อบอุ่นน้อย หรือมีบิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีน้อย

- สมมติฐาน 4 ผู้ที่ไ้บวชเรียน มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมมากกว่า และมีเหตุผลเชิงจริยธรรมหลังการบวชสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้บวช
- สมมติฐาน 5 ในหมู่พระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ นั้น ตัวแปรในชุดประสบการณ์ขณะบวช (มี 4 ตัวแปร) เป็นตัวทำนายที่สำคัญของผลที่ได้รับจากการบวชเรียน 3 ด้าน มากกว่าตัวแปรในชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ (7 ตัวแปร)

วิธีการวิจัย

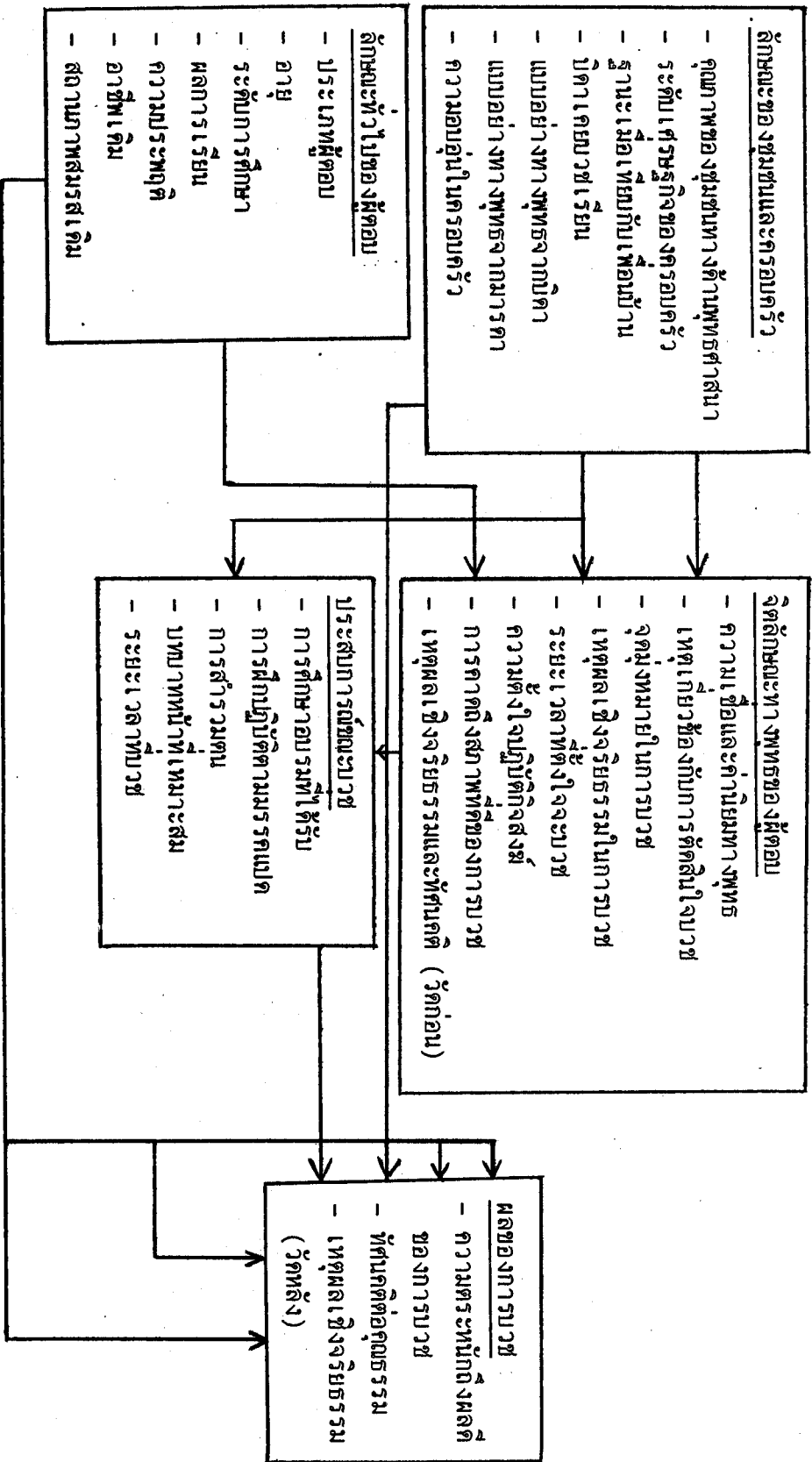
การวิจัยนี้เป็นการศึกษาภาคสนาม ในเชิงของวิชาจิตวิทยาสังคมและวิชาสังคมวิทยา ซึ่งอาจรวมเรียกว่าพฤติกรรมศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาสิ่งที่จะอาจจะเป็นสาเหตุและผลของการบวชเรียนในพุทธศาสนาของชายไทยทางภาคใต้ของประเทศ วิธีการวิจัยมีดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ประกอบด้วยพระสงฆ์ซึ่งส่วนใหญ่ (85%) บวชได้ประมาณ 2 เดือน ถึง 4 เดือน จำนวน 712 รูป สามเณรซึ่งส่วนใหญ่ (74%) บวชได้ประมาณ 2 เดือน ถึง 7 เดือน จำนวน 175 องค์ จากวัดในพุทธศาสนาจำนวน 112 วัด จาก 12 อำเภอ ในจังหวัดสงขลา มีทั้งวัดธรรมยุตและวัดมหานิกาย และเพื่อนเพศชายของพระสงฆ์และสามเณรเหล่านี้จำนวน 541 คน รวมผู้ตอบทั้งสิ้น 1,428 ราย ผู้วิจัยได้ส่งผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นนักศึกษาในวิทยาลัยครูสงขลาไปกราบขอความร่วมมือจากเจ้าอาวาสในวัดที่อยู่ในละแวกบ้านของนักศึกษาเอง โดยขอให้เจ้าอาวาสได้กรุณามอบหมายให้พระสงฆ์ที่บวชใหม่ทั้งหมด และเพื่อนซึ่งเป็นฆราวาสของพระเหล่านี้ได้ตอบแบบวัดและแบบสอบถามต่าง ๆ

เครื่องมือวัดตัวแปร

จากภาพ 2 จะเห็นได้ว่าตัวแปรในการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มด้วยกันคือ (1) ตัวแปรเกี่ยวกับลักษณะของชุมชนและครอบครัวของผู้ตอบ (2) ตัวแปรเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของผู้ตอบที่สำคัญมี 5 ตัวแปร (3) ตัวแปรเกี่ยวกับจิตลักษณะเชิงพุทธของผู้ตอบมี 7 ตัวแปร (4) ตัวแปรเกี่ยวกับประสบการณ์ขณะบวชของผู้ตอบที่เป็นพระสงฆ์และเณรมี 4 ตัวแปร และ (5) ตัว

ภาพ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ตามสมมติฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

แปรเกี่ยวกับผลของการบวชมี 3 ตัวแปร ซึ่งมีรวมทั้งสิ้นกว่า 30 ตัวแปร จะได้กล่าวถึงเครื่อง-
มือวัดตัวแปรที่สำคัญ โดยจะให้นิยามปฏิบัติการของตัวแปร ลักษณะของแบบวัดตัวแปรนั้น ตลอดจน
ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดลักษณะและความหมายของคะแนนจากแบบวัดนั้น ดังมีรายละเอียด
ต่อไปนี้

คุณภาพชุมชนด้านพุทธ หมายความว่าถึง ลักษณะของละแวกบ้านที่ผู้ตอบมีภูมิลำเนาอยู่
ทางด้านที่เกี่ยวกับความศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนาของชุมชน การเห็นความสำคัญของการบวช
เรียน ปริมาณการเบียดเบียนกันทางด้านต่าง ๆ ที่เป็นการผิดศีล และปริมาณความสามัคคี ช่วย-
เหลือกัน มีทั้งสิ้น 15 ข้อ ให้ชี้คำตอบหรือปฏิเสธประโยค ว่าสิ่งนั้นเกิดขึ้นน้อยไปจนถึงเกิดมากใน
ชุมชนของผู้ตอบ คะแนนแต่ละข้อมีตั้งแต่ 1 ถึง 3 หรือ 4 คะแนน แบบวัดนี้มีพิสัยของคะแนน
ระหว่าง 15 กับ 55 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูงแสดงว่าชุมชนที่ผู้ตอบคนนั้นมีภูมิลำเนาอยู่นั้น มี
คุณภาพทางด้านพุทธสูง

ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว หมายความว่าถึง ปริมาณรายได้ของครอบครัวของผู้ตอบ
จากสมาชิกของครอบครัวทุกคนรวมกัน เป็นจำนวนเงินต่อเดือน นำมาคิดร่วมกับจำนวนคนใน
ครอบครัวที่ต้องใช้จ่ายจากรายได้รวมนี้ โดยมีเกณฑ์ว่าถ้ารายได้อยู่ในระดับต่ำ แต่มีสมาชิกใน
ครอบครัวมาก จักว่าครอบครัวนั้นมีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีคะแนนตั้งแต่ 1 (มีระดับเศรษฐกิจต่ำ
สุด) ถึง 9 (มีระดับเศรษฐกิจสูงสุด) ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 1 แสดง เกณฑ์การให้คะแนนระดับเศรษฐกิจของครอบครัวของผู้ตอบ

รายได้รวมต่อเดือน	จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
	1-3 คน	4-8 คน	มากกว่า 8 คน
น้อยกว่า 3,000 บาท	3	2	1
3,001 บาท ถึง 5,000 บาท	6	5	4
5,001 บาท ขึ้นไป	9	8	7

ในกรณีที่แบ่งผู้ตอบเป็นผู้มีระดับเศรษฐกิตจต่ำ คือผู้มีคะแนน 1 ถึง 3 นอกนั้นเป็นผู้มีระดับเศรษฐกิตที่สูงกว่า

แบบอย่างทางพุทธจากบิคา หมายความว่าปริมาณความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาของบิคาของผู้ตอบและการแสดงออกทางด้านการทำบุญ ทำทาน รักษาศีล ไปวัด ฟังธรรมะ และสนทนาธรรมะ มีคำถาม 11 ข้อ ให้เลือกตอบ แต่ละข้อ จาก "น้อย" ไป "มาก" มีข้อละ 3 หน่วย 10 ข้อ และ 5 หน่วย 1 ข้อ พิสัยของคะแนนรวมอยู่ระหว่าง 1-35 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนรวมสูง แสดงว่าผู้ตอบรับรู้ว่ บิคาเป็นแบบอย่างทางพุทธแก่ผู้ตอบมาก

แบบอย่างทางพุทธของมารดา มีความหมาย วิธีการวัด และความหมายของคะแนน เช่นเดียวกับ ตัวแปรแบบอย่างทางพุทธจากบิคา

ความอบอุ่นในครอบครัว หมายความว่า ปริมาณความรักความอบอุ่นที่ผู้ตอบรู้สึกว่ได้รับจากบิดามารดาและครอบครัวของตน เป็นคำถาม 2 ข้อ ให้ตอบจาก "น้อย" "ค่อนข้างน้อย" "ค่อนข้างมาก" ถึง "มาก" มีข้อละ 4 หน่วย พิสัยของคะแนนรวมอยู่ระหว่าง 2-8 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนรวมสูงแสดงว่ ผู้ตอบรู้สึกว่ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัวมาก

ประเภทผู้ตอบ ได้แบ่งประเภทของผู้ตอบตามปริมาณของประสบการณ์ในการบวชคือ บวชเป็นพระ บวชเป็นเณร หรือไม่มีประสบการณ์ในการบวชเลย ในที่นี้คือเป็นฆราวาสเพศชายที่เป็นเพื่อนของพระหรือเณร ที่ร่วมในโครงการวิจัยนี้ ตัวแปรนี้จึงเป็นตัวแปรแบ่งประเภท มี 3 ประเภทคือ พระสงฆ์ สามเณร และเพื่อนเพศชายที่ไม่ได้บวช

ตัวแปรในชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ ที่สำคัญควรให้รายละเอียดมี 6 ตัวแปร ดังต่อไปนี้
จุดมุ่งหมายในการบวช หมายถึง เป้าหมายต่าง ๆ ที่การบวชในพุทธศาสนา อาจทำให้ผู้บวชบรรลุได้ มีตั้งแต่เป้าหมายในชีวิตนี้ ถึง เป้าหมายนิพพาน มีทั้งประโยชน์ทางจิต ทางการศึกษา ทางสังคม และทางวัตถุ แบบวัดนี้มีคำถามทั้งหมด 12 ข้อ ให้เลือกตอบจาก จริงที่สุด ถึง ไม่จริงเลย เป็น 4 หน่วย คะแนนรวมมีพิสัยระหว่าง 12-48 คะแนน คะแนนสูงแสดงว่ผู้ตอบมีจุดมุ่งหมายอันสูงส่งและเหมาะสมมากในการบวชทางพุทธศาสนา ใช้วัดทั้งผู้ที่บวชและไม่ได้บวช

ได้หาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดนี้โดยใช้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา พบว่แบบวัดจุดมุ่งหมายในการบวชนี้มีค่าความเชื่อมั่นปานกลางค่อนข้างต่ำ (แอลฟา =

เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช หมายถึง เหตุจูงใจหรือเหตุผลเบื้องหลังการตัดสินใจบวชเรียนในพุทธศาสนาของผู้ตอบ มีเหตุผลให้เลือกตอบ 6 คำตอบที่ตรงกับชั้นต่าง ๆ ทกชั้นตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก ถ้าผู้ตอบเลือกคำตอบที่มีเนื้อความตรงกับชั้นใด ก็ให้คะแนนตามชั้นนั้น แบบวัดนี้จึงมีคะแนนตั้งแต่ 1 ถึง 6 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูงแสดงว่าผู้ตอบนั้นมีเหตุผลเชิงจริยธรรมชั้นสูง ในที่นี้หมายถึงการสนองคุณบิดามารดา การรักษาประเพณีอันดีงามของสังคม และ/หรือเพื่อพัฒนาจิตใจของตน ใช้วัดทั้งผู้ที่บวชและไม่ได้บวช

ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ หมายถึงความตั้งใจปริมาณความตั้งใจที่จะกระทำหน้าที่ของผู้บวชเรียนในพุทธศาสนาตั้งแต่การสวดมนต์ไหว้พระ การออกบิณฑบาตร การรักษาศีล ทำสมาธิภาวนา การให้ทาน แฝ่เมตตา การพัฒนาวัด และการเผยแผ่พุทธศาสนา รวม 10 ข้อ ให้เลือกตอบจาก น้อย ถึง มาก ให้คะแนนจาก 1 ถึง 4 ข้อที่ไม่ตอบ หรือตอบว่าไม่แน่ใจ ให้เป็น 0 คะแนนรวมจึงอยู่ระหว่าง 1 ถึง 40 คะแนน คะแนนสูง แสดงว่าผู้ตอบตั้งใจที่จะปฏิบัติกิจสงฆ์มากขณะบวช แบบวัดนี้มีค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาสูง (แอลฟา = .82)

ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ หมายถึงความตั้งใจปริมาณความเชื่อเกี่ยวกับประโยชน์ของการบวชเรียนที่มีต่อตนเองและต่อบิดามารดา ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ตลอดจนการเห็นความสำคัญของภิกษุ สามเณร และความมีศีลธรรม รวมทั้งการยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวพุทธที่เกี่ยวข้องกับการบวชเรียนและการเป็นคนมักน้อย มีคำถามทั้งสิ้น 9 ข้อ ให้ตอบรับจาก น้อย ไปถึง มาก มีข้อละ 4 หน่วย คะแนนรวมจึงอยู่ระหว่าง 9-36 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนรวมสูง แสดงว่าผู้ตอบนั้นมีค่านิยมและความเชื่อทางพุทธมาก แบบวัดนี้มีค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟา ปานกลางค่อนข้างสูง (แอลฟา = .65)

เหตุเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจบวช หมายถึง ปริมาณการโค่นบีบบังคับทางสังคมในหลายด้านให้ผู้ตอบคิดที่จะบวช มีสองด้านคือ สิ่งที่ตั้งใจผู้ให้บวช เช่น เคยให้สัญญากับตนเอง เคยบนบานไว้ ความกตัญญู เจื้อนไขการสมรส ส่วนอีกด้านหนึ่งคือ สิ่งผลักดันให้ผู้ให้บวช เช่น ต้องการหนีสถานการณืทางบ้าน ทางสังคม เป็นต้น มีทั้งหมด 17 ด้าน คะแนนรวมอยู่ระหว่าง 1 ถึง 17 คะแนน ผู้ได้คะแนนสูง เป็นผู้ที่มีสิ่งบังคับให้บวชมากหลายด้าน

การคาดถึงสภาพที่ดีของการบวช หมายถึง ปริมาณความคาดหมายของผู้ตอบว่า จะสามารถศึกษาธรรมะ และปฏิบัติตนตามพระวินัย จนประสบความสำเร็จในการบวช โดยไม่ยาก

ลำบากเกินกำลังของคนเดียว มีคำถามในแบบวัดนี้ 4 ข้อ ให้เลือกตอบจาก น้อยที่สุด ถึงมากที่สุด 4 หน่วย คะแนนรวมอยู่ระหว่าง 4 ถึง 16 คะแนน ผู้ตอบที่มีคะแนนรวมสูงแสดงว่าเป็นผู้ที่คาดถึงสภาพที่ดีของการบวชมาก

ตัวแปรในชุดประสบการณ์ขณะบวชมี 4 ตัวแปร เนื้อความที่ใช้ในแบบวัดทั้ง 4 ตัวแปร ได้มาจากหนังสือ "นวโกวาท" ซึ่งเป็นตำราสำหรับพระบวชใหม่ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การศึกษาอบรมที่ได้รับขณะบวช หมายถึง ปริมาณของประสบการณ์ขณะบวช ของภิกษุและสามเณร ทางด้านการศึกษาพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เช่น พุทธประวัติ ประวัติพุทธศาสนา ระเบียบวินัยสงฆ์ การสวดมนต์ไหว้พระและการทำสมาธิ การสนทนาธรรมะ ตลอดจนการฝึกอบรมที่ได้รับจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้มีความรู้ธรรมะดี มีคุณธรรมสูง และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้พระเณรผู้บวชใหม่อย่างน้อยเพียงใด ประกอบด้วยประโยค 16 ประโยค แต่ละประโยคให้เลือกตอบจาก "น้อยที่สุด" ถึง "มากที่สุด" เป็น 4 คำตอบ คะแนนรวมจึงอยู่ระหว่าง 16 ถึง 64 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนรวมสูง แสดงว่าเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมในพุทธศาสนาจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ที่มีคุณสมบัติสูงมาก แบบวัดนี้มีค่าความเชื่อมั่นสูง (แอลฟา = .86)

การฝึกปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด หมายถึง การที่ภิกษุ สามเณร ผู้ตอบได้ปฏิบัติตามมรรคแต่ละข้ออย่างน้อยเพียงใดในขณะที่บวชอยู่ การปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปดในแบบวัดนี้ ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการมีสภาวะจิตและความคิดความตั้งใจที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะที่ควร เช่น มีความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริงในสภาวะธรรม ไม่ปล่อยใจให้สติเลือนลอย ไม่ปล่อยใจให้กิเลสกลุ่มมรุมจิต เป็นต้น แบบวัดนี้จึงมี 8 ข้อ ให้เลือกชดตอบจาก "น้อยที่สุด" ถึง "มากที่สุด" เป็น 4 หน่วย คะแนนรวมจึงอยู่ระหว่าง 8 ถึง 32 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูงแสดงว่าเป็นผู้ที่ฝึกอบรมตนเองทางด้านมรรคมาก แบบวัดนี้มีค่าความเชื่อมั่นค่อนข้างสูง (แอลฟา = .78)

การสำรวมตน หมายถึง ปริมาณการปฏิบัติและการละเว้นที่จะไม่กระทำ ซึ่งเป็นไปตามพุทธบัญญัติทางด้านการรักษาศีล มีสติ และควบคุมตน การแสดงอาการสงบระงับ โดยเฉพาะทางกายและวาจา หรือที่ตรงกันข้ามคือ การปฏิบัติที่ผิดศีลข้อต่าง ๆ เนื้อความได้จากนวโกวาทหมวดวินัยบัญญัติ โดยมีประโยคที่เกี่ยวข้อง 26 ประโยค แต่ละประโยคมีมาตร 4 หน่วยประกอบให้เลือกตอบจาก "ไม่เลย" "บางครั้งบางครั้ง" "ค่อนข้างบ่อย" ถึง "สม่ำเสมอ"

คะแนนรวมอยู่ระหว่าง 26 ถึง 104 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูงแสดงว่า ได้มีการปฏิบัติทางด้านการรักษาศีล มีสติ ควบคุมตนมาก และมีการปฏิบัติที่ผิดศีลน้อย แบบวัดนี้มีค่าความเชื่อมั่นสูงมาก (แอลฟา = .90)

บทบาทหน้าที่เหมาะสม หมายถึง ปริมาณการใช้เวลาไปในการกระทำที่เป็นกิจที่ผู้บวชเรียนพึงกระทำในหลายด้าน เช่น การศึกษาเล่าเรียนฝึกอบรมทางศาสนา การประกอบพิธีทางศาสนา การพัฒนาวัด การปรนนิบัติรับใช้อุปัชฌาย์อาจารย์ การพัฒนาสังคม ในทางตรงข้าม ได้มีการพักผ่อนหย่อนใจและการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีพอย่างไม่เหมาะสมเพียงใด แบบวัดนี้มี 17 ข้อ มีมาตร 4 หน่วยประกอบ พิสัยของคะแนนรวมอยู่ระหว่าง 17 ถึง 68 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูง แสดงว่าเป็นผู้ที่มียุทธหน้าที่ที่เหมาะสมมากในขณะบวชเรียน แบบวัดนี้มีค่าความเชื่อมั่นสูง (แอลฟา = .82)

ตัวแปรชุด ผลดีที่เกิดจากการบวชเรียน มี 3 ตัวแปร ดังต่อไปนี้

ความตระหนักถึงผลดีของการบวช หมายถึง การรายงานถึงปริมาณผลดีด้านต่าง ๆ ที่ผู้บวชเรียนรู้สึกว่าคุณได้รับจากการบวชเรียน เช่น มีสภาพจิตที่เหมาะสมตามหลักพุทธศาสนา มากขึ้น มีสติสัมปชัญญะดีขึ้น ลภโลกะ โทสะ โมหะ และนิวรณ์ลง มีประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง 17 ประโยค แต่ละประโยคให้ชื่ตอบจาก "น้อยที่สุด" "ค่อนข้างน้อย" "ค่อนข้างมาก" "มากที่สุด" รวม 4 หน่วย คะแนนรวมจึงอยู่ระหว่าง 17-68 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนรวมสูง แสดงว่า เป็นผู้ที่ตระหนักว่าคุณได้รับผลดีของการบวชทางด้านจิต และพฤติกรรมตามหลักพุทธศาสนา มาก แบบวัดนี้มีค่าความเชื่อมั่นค่อนข้างสูง (แอลฟา = .78)

เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายความว่า ชี้ความสามารถของบุคคลในการที่จะยึดหลักและเหตุผลที่นำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำ หรือเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสถานการณ์ที่การกระทำของคุณจะก่อให้เกิดประโยชน์และหรือโทษต่อหลายฝ่าย เช่น ต่อตนเอง ต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง ชักตอกกฎหมาย ระเบียบ ผิดศีล ทำให้ตนเองอับอายหรือละอาย หรือผิดหลักการ หรือคุณธรรมขั้นต่ำหรือสูงต่าง ๆ ผู้ที่ยึดเหตุผลเชิงจริยธรรมแต่ละชั้นใน 6 ชั้น จะให้ความสำคัญต่อหลักประเภทหนึ่ง ในขณะที่หลักประเภทอื่น ๆ จะมีความสำคัญเป็นรอง ไปจนถึงไม่สำคัญเลย หรือบุคคลนั้นอาจหมดขีดความสามารถที่จะคิดไปถึงหลักที่สูงส่งได้ แบบวัดความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก ประกอบด้วย เรื่องที่แสดงถึง

ความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ของหลายฝ่าย แล้วมีบุคคลในเรื่องที่ได้ตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้ว ซึ่งอาจจะส่งผลดีและผลเสียต่อฝ่ายต่าง ๆ ใ้ได้มากและต่างกัน สมมติให้ผู้ตอบเป็นบุคคลในเรื่องที่ได้ตัดสินใจกระทำเช่นนั้น แล้วถามเหตุผลว่าที่ตัดสินใจทำเช่นนั้นเพราะเห็นแก่ใครหรือเห็นแก่อะไร ยึดประโยชน์ของใครเป็นเอกบ้าง โดยมีคำตอบให้เลือก 6 ข้อ ซึ่งเข้าตามประเภทของเหตุผลชั้น 1 ถึง 6 ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก ผู้ตอบอ่านเรื่องแล้วเลือกคำตอบ 1 คำตอบ ตรงกับชั้นใดตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก ให้คะแนนตามชั้นนั้นจาก 1 ถึง 6 แบบวัดนี้มี 10 เรื่อง เป็นเรื่องเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้อื่นในโอกาสต่าง ๆ การโกงหรือไม่โกงทรัพย์สินผู้อื่น หรือในการสอบ การตัดสินใจที่จะบวชเรียน และการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น คะแนนรวมจึงอยู่ระหว่าง 10 ถึง 60 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนรวมสูงแสดงว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงในสถานการณ์ทั่วไป

ได้หาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดนี้ พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาปานกลางคือ .51

ทัศนคติต่อคุณธรรม หมายถึงการมีความรู้เรื่องประโยชน์และโทษของคุณธรรมต่าง ๆ ความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจคุณธรรมต่าง ๆ และความพร้อมที่จะกระทำตามหลักคุณธรรมบางประการของบุคคล ส่วนคุณธรรมที่นำมาใช้ในแบบวัดนี้เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ในสถานการณ์ต่าง ๆ การไม่พุดบด การไม่แก้แค้น การให้อภัย และการไม่เบียดเบียนผู้อื่นในรูปแบบต่าง ๆ มีทั้งหมด 20 ประโยค แต่ละประโยคมีมาตรา 11 หน่วยประกอบ ตั้งแต่ "เห็นด้วยอย่างยิ่ง" ถึง "ไม่เห็นด้วยเลย" เป็น 4 ประเภท ในแต่ละประเภทมีคำตอบให้เลือกเป็น ก กับ ข แสดงถึงการเลือกตอบประเภทนั้นอย่างมีน้ำหนักมากหรือน้อยด้วย แล้วให้คะแนนการตอบรับคุณธรรมเป็น 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11 โดยเว้น 1 คะแนน ระหว่างประเภทคำตอบ นำคะแนน 20 ข้อของผู้ตอบคนหนึ่ง ๆ มารวมกัน จึงมีพิสัยของคะแนนระหว่าง 20 ถึง 220 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนรวมสูง แสดงว่ามีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมต่าง ๆ มาก ความเชื่อมั่นของแบบวัดนี้อยู่ในระดับสูง โดยพบค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา .84

แบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม และแบบวัดทัศนคติต่อคุณธรรมนี้ได้ใช้วัดซ้ำสองครั้งในกลุ่มพระ เณร และเพื่อนจำนวนครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งตอบแบบวัดทั้งสองนี้ครั้งเดียวในตอนสุดท้าย แบบวัดบางตัวแปร โดยเฉพาะตัวแปรที่สำคัญ ได้ใส่ไว้ในภาคผนวก ก.

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาภาคสนาม เกี่ยวกับปรากฏการณ์การบวชเรียนในพุทธศาสนาของชายไทยทางภาคใต้ของประเทศโดยเฉพาะในจังหวัดสงขลา ได้มีการเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ที่บวชใหม่ และมีสามเณรด้วยจำนวนหนึ่ง กับเพื่อนของพระที่ยังไม่เคยบวชทุกรูป แบบวัดและแบบสอบถามพระและเพื่อนที่มีหลายเรื่องทั้งที่เป็นเรื่องก่อนการบวช ขณะบวช และผลของการบวช เรื่องก่อนการบวชซึ่งเป็นการถามย้อนหลังได้ จัดเข้าเป็นเล่มเดียวกัน ประกอบด้วยแบบสอบถาม และแบบวัดลักษณะชุมชนและครอบครัว ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบ และลักษณะทางพุทธของผู้ตอบ ส่วนเล่มที่สองประกอบด้วยแบบวัดและแบบสอบถามเกี่ยวกับประสบการณ์ขณะบวช และผลของการบวช

การวิจัยนี้ได้มีการสุ่มตัวอย่าง แต่ได้กราบเรียนเชิญให้พระสงฆ์ที่บวชใหม่ในตำบลต่าง ๆ ของ 12 อำเภอ ในจังหวัดสงขลาทุกรูปเข้าร่วมในโครงการวิจัย โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัยนี้ว่า พระสงฆ์ที่ร่วมในโครงการวิจัยนี้ในปี พ.ศ. 2529 เป็นตัวแทนของพระสงฆ์บวชใหม่ทางภาคใต้ทั้งในอดีตและอนาคต

เมื่อพิมพ์แบบสอบถามและแบบวัดเป็น 2 เล่ม ๆ ละ 1,500 ฉบับแล้ว ผู้วิจัยชื่อแรกได้ส่งผู้ช่วยวิจัย ซึ่งเป็นนักศึกษาในวิทยาลัยครูสงขลา ไปกราบขอความร่วมมือกับท่านเจ้าอาวาสของวัดในพุทธศาสนาในละแวกบ้านของตน โดยส่วนใหญ่ักศึกษารู้จักกับท่านเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ อยู่เดิม หรือผ่านผู้ใหญ่ในครอบครัว โดยนำแบบวัดเล่ม 1 ไปขอให้ท่านเจ้าอาวาส หรือพระอื่นที่ท่านมอบหมาย นำไปให้พระสงฆ์บวชใหม่ตอบโดยมีการอธิบายคำถามและวิธีตอบผ่านท่านผู้รับผิดชอบเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นผู้ช่วยวิจัยยังได้นำแบบวัดเล่มแรกอีกจำนวนเท่ากันไปฝากไว้ให้พระบวชใหม่ ได้ช่วยกรุณาให้เพื่อนที่ไม่เคยบวชของท่านได้ตอบให้ด้วย เมื่อครบกำหนดเวลา 2 สัปดาห์แล้ว ก็ไปขอเก็บกลับทั้งหมด หลังจากนั้นประมาณหนึ่งเดือนครึ่ง จึงนำแบบวัดเล่มที่สองไปขอให้พระสงฆ์ที่เคยตอบเล่มแรกได้ตอบเพิ่มเติมอีก ส่วนเพื่อนของพระตอบเล่มสองเฉพาะที่เป็นแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อคุณธรรมเท่านั้น

การเก็บข้อมูลด้วยวิธีนี้ทั้งข้อดีและข้อจำกัด ข้อดีคือแทบทุกวัดในจังหวัดสงขลาได้รับการติดต่อขอความร่วมมือ แต่มีข้อจำกัดคือมีการเก็บข้อมูล 2 ครั้ง แบบฝากไปให้ตอบทำให้พระและเพื่อนของท่านจำนวนหนึ่งไม่ได้รับฟังการถวายเป็นคำชี้แจงในการตอบ จึงไม่เข้าใจคำถามบางส่วน และปรากฏว่ามีกรณีเว้นว่างในเล่มหลายแห่ง และผู้ช่วยวิจัยไม่สามารถไปรบกวนให้ท่านได้

ตอบให้ครบได้ ข้อมูลที่ได้มาแม้จะมีผู้ตอบเป็นจำนวนมาก แต่ก็มีความสมบูรณ์น้อย นอกจากนั้น ยังเสียท่านผู้ตอบไปจำนวนหนึ่งที่ได้ตอบเล่มแรก แต่ไม่ได้ตอบเล่มหลัง ทำให้เกิดข้อจำกัดในการ วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติอยู่บ้าง ดังจะได้กล่าวต่อไป

การวิจัยเรื่อง "ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชในพุทธศาสนาของชาย ไทยในภาคใต้" นี้ เป็นการวิจัยภาคสนามที่ศึกษาพระสงฆ์บวชใหม่ในสองระยะคือ ระยะแรกก่อน ที่ท่านจะได้บวชเรียนโดยการถวญญอนหลัง และระยะหลังจากที่ท่านได้บวชเรียนมาหลายเดือน แล้ว เป็นการถวญญอนถึงสภาพและผลในปัจจุบัน โดยมีการเปรียบเทียบกับเพื่อนของพระสงฆ์ที่เพศ เดียวกันและไม่เคยบวช นอกจากนั้นในบางกรณีได้ศึกษาพระสงฆ์กับสามเณร เพราะมีสามเณร ตอบมาเป็นจำนวนหนึ่งด้วย

การวิจัยนี้ต้องการจะศึกษาสิ่งนี้อาจจะเป็นสาเหตุ และผลของการบวชเรียนในพุทธ- ศาสนา ทางด้านสาเหตุจะได้พิจารณาทั้งลักษณะของชุมชน ลักษณะของครอบครัว และลักษณะของ บุคคลผู้ตอบว่าจะเกี่ยวข้องกับการเข้าบวชเรียนในพุทธศาสนาของท่านหรือไม่ นอกจากนั้นยัง จะได้ศึกษาว่าในหมู่ผู้ที่บวชเรียนนั้น ปริมาณประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ที่ได้รับขณะบวชเรียนนั้น ขึ้น อยู่กับลักษณะชุมชนและลักษณะส่วนตัวของผู้บวชเรียนหรือไม่ นอกจากนั้นยังได้ศึกษาว่าท่านที่ไ้ ด้รับประสบการณ์ในการบวชต่างกัน และมีลักษณะทางพุทธแต่เดิมต่างกัน จะได้รับผลดีจากการบวช เรียนแตกต่างกันหรือไม่ ทางด้านใ้บ้่าง

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ในส่วนนี้จำเป็นต้องพิจารณาว่า พระสงฆ์และเพื่อนของท่านมีความแตกต่างกันทาง ด้านภูมิหลังและลักษณะบางประการหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้เพราะการวิจัยนี้มีข้อตกลงเบื้องต้นว่า พระสงฆ์และเพื่อนของท่านมีลักษณะทางชีวสังคม (เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ฐานะ ฯลฯ) ที่คล้ายคลึงกัน แต่อาจแตกต่างกันทางด้านพุทธศาสนาในครอบครัวและในจิตใจ ที่ทำให้ท่านเข้า บวชเรียนทางพุทธศาสนาในขณะที่เพื่อนไม่ได้บวช ในตอนต้นนี้จะได้พิจารณาลักษณะเบื้องต้นของ กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 ประเภทคือ พระสงฆ์ เณร และเพื่อน (ดูตาราง 2)

ตาราง 2 ลักษณะทั่วไปของพระสงฆ์ ขรวาาส และสามเณร

ตัวแปร	พระสงฆ์ 712 รูป	ขรวาาส 541 คน	เณร 175 องค์
จำนวนเคื่อนที่บวชเฉลี่ย	4.54	-	10.28
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	10.63	-	13.73
ค่าฐานนิยม	3.00	-	6.00
ค่ามัธยฐาน	2.25	-	4.00
อายุเฉลี่ย	23.77	22.02	15.45
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	5.31	5.40	2.22
จำนวนปีที่ศึกษาเฉลี่ย	9.52	9.36	6.28
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	3.64	3.46	1.72
เศรษฐกิจเฉลี่ย	2.93	2.79	1.63
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	2.38	1.72	1.17
เศรษฐกิจชั้น 1-3 (ต่ำ)	35.0%	46.4%	39.8%
อาชีพ เรียน	2.3%	31.6%	-
รับราชการ	13.4	9.7	-
เกษตรกรรม	28.8	22.5	-
โสด	92.0	86.5	100.0%
บิดาเคยบวช	81.5%	84.0%	77.9%

อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนของท่าน พระสงฆ์มีอายุโดยเฉลี่ยสูงกว่าเพื่อน 1.75 ปี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในผู้ตอบประเภทเพื่อนนี้ มีเพื่อนของเณรปนอยู่ด้วย

ก่อนบวช พระสงฆ์มีอาชีพรับราชการและเกษตรกรรมเป็นเปอร์เซ็นต์ที่สูงกว่าเพื่อนของท่าน นอกจากนั้นพระสงฆ์เดิมมีสถานภาพเป็นโสดเป็นจำนวนมากกว่าเพื่อนของท่าน ในทางตรงข้ามเพื่อนที่เป็นฆราวาสมีครอบครัวที่อยู่ในระดับเศรษฐกิจ 1 ถึง 3 (ต่ำ) เป็นเปอร์เซ็นต์สูงกว่า แต่คะแนนเศรษฐกิจโดยเฉลี่ยใกล้เคียงกันกับครอบครัวของพระสงฆ์ ส่วนเพื่อนที่ไม่ได้บวชกำลังอยู่ในระหว่างการศึกษาคือ เป็นเปอร์เซ็นต์สูงกว่าทางฝ่ายพระสงฆ์ ส่วนพระสงฆ์และเพื่อนของท่านมีความคล้ายคลึงกันทางด้านจำนวนปีที่ได้รับการศึกษา โดยเฉลี่ยจบประมาณชั้นมัธยมปีที่ 3 ถึง 4) และรายงานว่ามีบิดาเคยบวชเรียนประมาณ 80 กว่าเปอร์เซ็นต์ ใกล้เคียงกันในทั้งพระและเพื่อน

ส่วนการเปรียบเทียบพระกับสามเณรนั้นปรากฏว่าสามเณรที่อยู่ในโครงการวิจัยนี้บวชมานานกว่าพระสงฆ์โดยเฉลี่ย 5 เดือน มีอายุน้อยกว่าพระสงฆ์โดยเฉลี่ย 8 ปี มีการศึกษาน้อยกว่าพระสงฆ์ คือโดยเฉลี่ยสามเณรจะจบการศึกษาระดับประถมปีที่ 6 ครอบครัวของสามเณรมีจำนวนสมาชิกมากกว่าครอบครัวของพระสงฆ์ ทั้ง ๆ ที่มีรายได้ในระดับใกล้เคียงกัน ทำให้ระดับเศรษฐกิจของครอบครัวของสามเณรต่ำกว่าของครอบครัวพระสงฆ์ นอกจากนั้นบิดาของสามเณรเคยบวชเป็นเปอร์เซ็นต์ที่น้อยกว่าบิดาของพระสงฆ์ด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าบิดาของเพื่อนของพระสงฆ์และสามเณรเหล่านี้บวชเรียนเป็นเปอร์เซ็นต์สูงที่สุด ในขณะที่บุตรของตนไม่ได้บวชเรียน

สรุปได้ว่าพระสงฆ์และเพื่อนซึ่งเป็นฆราวาส มีความคล้ายคลึงกันทางด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา ฐานะโดยเฉลี่ย และการบวชเรียนของบิดา ส่วนที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนคือเพื่อนกำลังเรียนต่อเป็นจำนวนมากกว่าฝ่ายพระสงฆ์ ส่วนสามเณรอายุน้อยกว่าพระสงฆ์ มีการศึกษาต่ำกว่า มาจากครอบครัวที่ฐานะยากจนกว่าและบิดาเคยบวชเรียนน้อยกว่าทางฝ่ายพระสงฆ์

ลักษณะชุมชนและครอบครัวกับจิตลักษณะทางพุทธของผู้ตอบ

ในการวิจัยนี้ได้มีการวัดและการสอบถามเกี่ยวกับลักษณะของชุมชนที่ผู้ตอบมีภูมิลำเนาอยู่ เกี่ยวกับคุณภาพของชุมชนทางด้านพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึง ศรัทธาความเชื่อ ประเพณี และการเข้าวัดทางพุทธศาสนาของประชาชนในละแวกบ้านของผู้ตอบ จากนั้นก็ได้วัดจิตลักษณะทางพุทธของผู้ตอบที่เป็นพระ เณร และฆราวาส ซึ่งเป็นชายล้วน ใน 7 ด้านคือ (1) ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ (2) เหตุเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจบวช (3) จุดมุ่งหมายในการบวช

(4) เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช (5) ระยะเวลาที่ตั้งใจจะบวช (6) ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ และ (7) การคาดถึงสภาพที่ดีของการบวช ความหมายและวิธีการวัดจิตลักษณะเหล่านี้ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อเครื่องมือวัดตัวแปร

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้มีจุดประสงค์จะพิจารณาว่า ผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางด้านพุทธศาสนาต่ำกับสูงนั้นจะเป็นผู้ที่มีจิตลักษณะทางด้านพุทธศาสนาแต่ละด้านทั้ง 7 ด้านแตกต่างกันหรือไม่ โดยนำเอาคะแนนจิตลักษณะแต่ละด้านของผู้ตอบมาวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองตัวแปรอิสระ ตัวแปรละสองระดับด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม SPSSX

ทางด้านคุณภาพชุมชนทางพุทธนั้นได้ใช้ค่าเฉลี่ยในกลุ่มรวมของตัวแปรนี้ (ค่าเฉลี่ย = 40 คะแนน) แบ่งผู้ตอบออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้ตอบมาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ (ผู้ได้คะแนนตั้งแต่ 15-40 คะแนน) มีจำนวน 296 คนและกลุ่มผู้ตอบที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง (ผู้ที่ได้คะแนนตั้งแต่ 41-55 คะแนน) มีจำนวน 841 คน ซึ่งเป็น 74% ของผู้ตอบทั้งหมดที่มีข้อมูลครบถ้วนในส่วนนี้คือ 1,137 ราย แสดงว่าผู้ตอบส่วนใหญ่รับรู้ว่าตนมาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง ในขณะเดียวกันก็ได้แบ่งผู้ตอบทั้งหมดนี้ตามประเภทของผู้ตอบ เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มฆราวาส พบว่ามีจำนวนใกล้เคียงกัน (563 รูปและ 574 ราย ตามลำดับ) ผลปรากฏว่าจิตลักษณะด้านพุทธศาสนาของผู้ตอบ 5 ใน 7 ด้าน แปรปรวนไปตามคุณภาพของชุมชนด้านพุทธ และประเภทของผู้ตอบ (ดูตาราง 3) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับสูง เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยจิตลักษณะแต่ละด้าน ของผู้ตอบที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำและสูง ปรากฏว่าผู้ที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง มีจิตลักษณะ 5 ด้านดังต่อไปนี้สูงกว่าผู้ที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ นอกจากนั้นยังพบว่าพระสงฆ์มีจิตลักษณะด้านพุทธ 5 ด้านดังกล่าวสูงกว่าสามเณรและฆราวาสด้วย จิตลักษณะทั้ง 5 ด้านนี้คือ ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ จุดมุ่งหมายในการบวช เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ และการคาดถึงสภาพที่ดีในการบวช การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทางนี้ ไม่พบว่าจิตลักษณะทางพุทธของผู้ตอบแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ของคุณภาพชุมชน และประเภทของผู้ตอบแต่อย่างใด

ส่วนลักษณะทางครอบครัวนั้นในการวิจัยนี้ได้สอบถามและวัดลักษณะทางครอบครัวของผู้ตอบในหลายด้าน ในส่วนนี้จะได้พิจารณาด้านความรักความอบอุ่นที่ผู้ตอบรายงานว่าได้รับจากทางครอบครัว จุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้คือการพิจารณาว่า ผู้ตอบที่ได้รับ

ตาราง 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนผลิตภัณฑ์ ซึ่งพุทธ 7 ตำบล ตามคุณภาพชุมชนตำบลพุทธ และประเภทผู้ตอบ จำนวนรวม 1,137 ราย (ก)

จุดลักษณะ ซึ่งพุทธ ตำบล	คุณภาพชุมชน ซึ่งพุทธ		ประเภทของผู้ตอบ		พระ เณรและฆราวาส	ท่านายรวม
	ค่าเอฟ	ค่าเฉลี่ยในกลุ่มคุณภาพ ต่ำ สูง	ค่าเอฟ	ค่าเฉลี่ยกลุ่ม		
ความเชื่อและศรัทธาทางพุทธ	60.99 ***	27.80 29.93	21.32 ***	29.68 29.11 (ข) (4.12) (4.52)	5.9 %	
เหตุที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ	<1	- -	<1	- -	0 %	
จุดมุ่งหมายในการบวช	8.06 **	36.52 37.04	15.58 ***	37.30 36.54 (4.06) (3.85)	1.6 %	
เหตุผลซึ่งจริยธรรมในการบวช	15.11 ***	5.06 5.29	4.81 *	5.30 5.18 (0.96) (1.25)	1.5 %	
ระยะเวลาที่ตั้งใจจะบวช	<1	- -	<1	- -	0 %	
ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	44.37 ***	27.13 29.28	17.48 ***	29.08 28.40 (4.74) (5.63)	4.5 %	
การคาดถึงสภาพที่ในการบวช	59.34 ***	11.69 12.86	10.54 ***	12.60 12.53 (2.35) (2.30)	5.3 %	

* รมัยสำหรับระดับ .05 ** ระดับ .01 *** ระดับ .001
 (ก) จำนวนไม่คงที่ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ใช้แต่ละครั้ง (ข) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ความอบอุ่นจากทางครอบครัวมาก มีจิตลักษณะทางพุทธศาสนาต่างกันต่าง ๆ สูงกว่าผู้ที่ได้รับความอบอุ่นจากทางครอบครัวน้อยหรือไม่ โดยนำเอาคะแนนจิตลักษณะด้านต่าง ๆ ของผู้ตอบมาวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองตัวแปรอิสระ ตัวแปรละสองระดับ ตัวแปรอิสระตัวแรกคือ ปริมาณความอบอุ่นในครอบครัว ส่วนตัวแปรอิสระตัวที่สองคือ อายุของผู้ตอบ

ทางด้านความอบอุ่นในครอบครัว ซึ่งมีพิสัยของคะแนนตั้งแต่ 2 ถึง 8 คะแนนนั้น ได้ใช้ค่าเฉลี่ยที่พบในกลุ่มรวมคือ 6.0 เป็นคะแนนแบ่งกลุ่มที่ได้รับความอบอุ่นในครอบครัวน้อย กับมาก ส่วนอายุก็ใช้อายุเฉลี่ย 23 ปี เป็นเกณฑ์แบ่งพระสงฆ์ที่มีอายุมากกับน้อย และฆราวาสที่มีอายุมากกับน้อย โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลในกลุ่มพระสงฆ์ แยกจากกลุ่มฆราวาส

ในส่วนนี้จะรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางฝ่ายพระสงฆ์โดยเฉพาะก่อน พระสงฆ์ที่มีข้อมูลครบทั้ง 9 ตัวแปร ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ มีจำนวน 522 รูป จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง ได้พบว่าคะแนนจิตลักษณะเชิงพุทธของพระสงฆ์ 5 ใน 7 ด้านแปรปรวนไปตามการรายงานปริมาณความอบอุ่นในครอบครัวอย่างชัดเจน (ดูตาราง 4) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนนจิตลักษณะทั้ง 5 ด้าน ก็ปรากฏว่าพระสงฆ์ที่รู้สึกว่ารอบครัวของท่านมีความรักความอบอุ่นมาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูงกว่า มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชในขั้นที่สูงกว่า ระยะเวลาที่ตั้งใจจะบวชนานกว่า มีความตั้งใจที่จะปฏิบัติกิจสงฆ์มากกว่า และคาดถึงสภาพที่ดีในการบวชมากกว่า พระสงฆ์ที่รู้สึกว่ารอบครัวของท่านมีความรักความอบอุ่นน้อย ผลส่วนนี้จึงสนับสนุนสมมติฐานสามบางส่วนด้วย

นอกจากนี้กลับพบว่า พระสงฆ์ที่อายุน้อยกว่า 23 ปี มีเหตุเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจบวชมากหลายด้านกว่าพระสงฆ์ที่อายุมาก

ส่วนทางด้านฆราวาสนั้น ปรากฏว่าจิตลักษณะเชิงพุทธ 3 ด้านคือ ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ และการคาดถึงสภาพที่ดีในการบวช แปรปรวนไปตามระดับความรักและอบอุ่นในครอบครัว (ดูตาราง 1 ในภาคผนวก ข) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยจิตลักษณะเชิงพุทธแต่ละด้าน ในกลุ่มที่ครอบครัวอบอุ่นมากและน้อย ปรากฏว่าฆราวาสที่ครอบครัวอบอุ่นมาก มีจิตลักษณะเชิงพุทธทั้งสามด้านดังกล่าว สูงกว่าฆราวาสที่รายงานว่าครอบครัวอบอุ่นน้อย ผลส่วนนี้คล้ายคลึงกับผลที่พบในพระสงฆ์ และสนับสนุนสมมติฐานสามในบางส่วนด้วย

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ตามการได้รับความอบอุ่นในครอบครัว และ อายุ ในกลุ่มพระสงฆ์ 522 รูป

จิตลักษณะเชิงพุทธ ด้าน	ความอบอุ่นในครอบครัว		อายุของผู้ตอบ		ค่าเอฟ	ค่าเอฟ	ค่าเอฟ	ค่าเอฟ	ค่าเอฟ
	ค่าเอฟ	ค่าเฉลี่ยในกลุ่มอบอุ่น น้อย	ค่าเฉลี่ยในกลุ่มอบอุ่น มาก	ค่าเฉลี่ยในกลุ่มอายุ น้อย					
ความเชื่อและศรัทธาทางพุทธ	24.94 ***	28.74	30.40	<1	-	-	4.7 %		
เหตุเกี่ยวข้องกับภักดีศรัทธาในพระพุทธ	2.92	-	-	8.29 **	3.26 (1.95)	2.79 (1.50)	2.1 %		
จุดมุ่งหมายในการบวช	2.69	-	-	<1	-	-	0.7 %		
เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช	10.67 ***	5.16	5.39	<1	-	-	2.0 %		
ระยะเวลาที่ศึกษาพระปริยัติในบวช	4.51 *	12.26	13.91	<1	-	-	1.4 %		
ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	16.50 ***	28.12	29.84	1.26	-	-	3.3 %		
การคาดถึงสภาพชีวิตในการบวช	18.23 ***	12.11	12.97	<1	-	-	3.5 %		

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนความตั้งใจที่จะปฏิบัติกิจสงฆ์ของฆราวาส (ถ้าได้บวชเรียนต่อไป) แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ปริมาณความอบอุ่นในครอบครัวกับอายุของผู้ตอบไปพร้อมกัน (ดูตาราง 1 ในภาคผนวก ข) เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มฆราวาส 4 ประเภท ด้วยวิธีการของวินเนอร์-คูลส์ (Winer 1968) ปรากฏว่าฆราวาสที่อายุน้อยกว่า 23 ปี และครอบครัวอบอุ่นน้อยมีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์น้อยที่สุด แตกต่างจากฆราวาสอีก 3 ประเภทที่นำมาเปรียบเทียบ นอกจากนั้นยังพบว่า เพื่อนของพระและเถรนั้นไม่ว่าจะเป็นผู้มีอายุน้อยหรือมากกว่า 23 ปีก็ตาม ถ้ารู้สึกว่าคุณมาจากครอบครัวที่อบอุ่นมาก จะมีลักษณะทางพุทธ ด้านความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ถ้าคนบวช สูงกว่าผู้ที่รู้สึกว่าครอบครัวของตนอบอุ่นน้อย (ดูตาราง 2 ในภาคผนวก ข)

นอกจากนี้ยังพบว่าในหมู่ฆราวาส 439 คนนี้ ผู้ที่มีอายุน้อยกลับมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชสูงกว่าผู้ที่อายุมากด้วย (ดูตาราง 1 ในภาคผนวก ข)

ต่อมาได้นำคะแนนจิตลักษณะเชิงพุทธของพระสงฆ์ มาวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นขั้นด้วยโปรแกรม SPSSX ในคอมพิวเตอร์ โดยใช้ตัวแปรที่เป็นตัวทำนายในชุดที่ 1 จำนวนรวม 9 ตัวแปร และในชุดที่ 2 เพิ่มอีกสองตัวแปรที่ใช้ทำนายเป็น 11 ตัวแปร และมีตัวถูกทำนายที่ใช้คือจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน จึงต้องใช้คะแนนของตัวแปรในการวิเคราะห์ส่วนที่ละ 16-18 ตัวแปรพร้อมกัน จึงปรากฏว่าพระสงฆ์ที่มีคะแนนครบทั้ง 18 ตัวแปรมีอยู่เพียง 217 รูปเท่านั้น ผลปรากฏดังต่อไปนี้ (ดูตาราง 5) คือ (1) พระสงฆ์ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง มีบิดาที่เป็นแบบอย่างทางพุทธมาก และครอบครัวมีความอบอุ่นมาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง (ดูค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ในตาราง 3 ในภาคผนวก ข) โดยตัวทำนายทั้งสาม สามารถร่วมกันทำนายจิตลักษณะนี้ได้ 19.41% และเมื่อเพิ่มทัศนคติต่อคุณธรรมเข้ามาเป็นตัวทำนายด้วย สามารถเพิ่มอำนาจการทำนายเป็น 24.27% โดยพบว่าผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมมากเท่าใด ก็มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูงด้วย (ดูตาราง 3 ในภาคผนวก ข) นอกจากนั้นยังพบว่าความรู้สึกอบอุ่นในครอบครัวถ้ามีมาก จะเกี่ยวข้องกับภาระที่พระสงฆ์เหล่านี้ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชในขั้นสูงด้วย ส่วนการเป็นแบบอย่างทางพุทธของมารดาถ้ามีมาก จะเกี่ยวข้องกับความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ของท่านเหล่านี้ด้วย ผลส่วนนี้จึงสนับสนุนสมมติฐานสามในบางส่วนด้วย ส่วนการคาดถึงสภาพที่ดีในการบวช อาจทำนายได้จากการอยู่ใน

ตาราง 5 ปริมาณการทำนายและตัวทำนายของจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ในกลุ่มพระสงฆ์ 217 รูป ด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นชั้น

จิตลักษณะเชิงพุทธ ด้าน	เมื่อใช้ทำนาย 9 ตัว ^(ก)		เมื่อใช้ทำนาย 11 ตัว ^(ข)	
	% ทำนาย	ตัวทำนาย	% ทำนาย	ตัวทำนาย
ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ	19.41	1,5,2	24.27	1,10,2,6
เหตุเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจบวช	1.62	8	1.62	8
จุดมุ่งหมายในการบวช	1.63	4	18.09	10
เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช	2.35	2	3.86	2,11
ระยะเวลาที่ตั้งใจจะบวช	18.28	3	18.28	3
ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	19.74	6,1,7,9,3	21.14	6,1,7,9,3,10
การคาดถึงสภาพที่ดีในการบวช	9.09	1	11.17	1,10

(ก) ลักษณะชุมชนและครอบครัวรวมทั้งลักษณะทางชีวสังคม ของผู้ตอบรวม 9 ตัวแปร

(ข) ตัวแปรใน (ก) 9 ตัว กับ เหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติ (วัดก่อน)

1 = คุณภาพชุมชนด้านพุทธ	2 = ความอบอุ่นในครอบครัว
3 = บวชมานาน	4 = อายุ
5 = บิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธ	6 = มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธ
7 = ระดับการศึกษา	8 = ระดับเศรษฐกิจ
9 = จำนวนสมาชิกในครอบครัว	10 = ทัศนคติต่อคุณธรรม (วัดก่อน)
11 = เหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดก่อน)	

ชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่าง ๆ กันของท่านผู้ตอบด้วย ร่วมกับการมีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมของท่านด้วย อาจสังเกตได้ว่าทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมจากการวัดครั้งแรกของพระสงฆ์นั้น เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเชิงพุทธ 4 ด้านคือ ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ จุดมุ่งหมายที่เหมาะสมในการบวช ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ และการคาดหวังถึงสภาพที่ดีในการบวช (โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะทั้ง 4 กับทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม (วัดก่อน) ตามลำดับคือ .27, .43, .20 และ .20 ที่ $< .01$)

ส่วนในกลุ่มสามเณรและฆราวาส (ดูตาราง 4 และ 5 ในภาคผนวก ข) นั้นผลการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณ เป็นขั้นของคะแนนจิตลักษณะเชิงพุทธแต่ละด้านตามตัวทำนาย รวม 11 ตัว ปรากฏว่าความอบอุ่นในครอบครัวสามารถทำนายปริมาณการคาดหวังถึงสภาพที่ดีขณะบวช ทั้งของ เณรและฆราวาสได้ โดยผู้ที่ครอบครัวอบอุ่นมากจะคาดหวังถึงสภาพที่ดีขณะบวชมากด้วย ส่วนทัศนคติที่ดีมากต่อคุณธรรมจะปรากฏในสามเณรที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง มีจุดมุ่งหมายในการบวชอย่างเหมาะสมมาก และเป็นสามเณรที่คาดหวังถึงสภาพที่ดีในการบวชมากด้วย ส่วนในกลุ่มฆราวาสนั้น ทัศนคติที่ดีมากต่อคุณธรรมที่วัดครั้งแรก จะปรากฏในฆราวาสที่มีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มากถ้าตนจะบวช มีจุดมุ่งหมายในการบวชที่เหมาะสมมาก และมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชในขั้นสูง และมีจำนวนสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจบวชมากด้วย

สรุปได้ว่าคุณภาพทางพุทธของชุมชน สามารถทำนายจิตลักษณะเชิงพุทธของพระสงฆ์ได้อย่างชัดเจน ส่วนทางด้านครอบครัว เช่น ความอบอุ่นมาก มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธมาก และการมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมาก เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเชิงพุทธสูงของพระสงฆ์ ส่วนในหมู่สามเณรและฆราวาสนั้นจำนวนสมาชิกในครอบครัวถ้ามีน้อย กลับเกี่ยวข้องกับกรรมจิตลักษณะเชิงพุทธสูง ส่วนทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมนั้นสัมพันธ์ทางบวกกับจิตลักษณะเชิงพุทธหลายด้าน ในผู้ตอบทั้งสามประเภท ปริมาณการทำนายจิตลักษณะเชิงพุทธที่สูงที่สุดที่พบคือ 24-25% ซึ่งทำนายความเชื่อและค่านิยมทางพุทธในกลุ่มพระสงฆ์ ทำนายการคาดหวังถึงสภาพที่ดีในการบวชของสามเณร และทำนายจุดมุ่งหมายในการบวชที่เหมาะสมของฆราวาส ปริมาณการทำนายนี้จัดว่าอยู่ในระดับค่อนข้างสูง (Cohen, 1983, p. 413-414)

ลักษณะชุมชนและลักษณะของผู้บวช กับประสบการณ์ขณะบวช

ในส่วนนี้จะได้พิจารณาข้อมูลทางด้านประสบการณ์ในการบวช 4 ด้านของพระสงฆ์และสามเณร นั่นคือ การศึกษาอบรมทางวัดที่ได้รับ การฝึกปฏิบัติตามมรรค การสำรวมตนทางด้านศีล และบทบาทหน้าที่ภายในวัดและต่อชุมชน โดยในขั้นแรกได้มีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง พิจารณาตามคุณภาพของชุมชนทางด้านพุทธและประเภทของผู้ตอบ ผลปรากฏว่า (ดูตาราง 6) ประสบการณ์ในขณะบวช 3 จาก 4 ด้าน แปรปรวนไปตามคุณภาพทางพุทธของชุมชนที่เป็นภูมิลำเนาของผู้ตอบ ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือที่ตั้งของวัดที่ผู้ตอบบวชอยู่นั่นเอง เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยพบว่า การฝึกปฏิบัติตามมรรค การศึกษาอบรมที่ได้รับจากพระผู้ใหญ่ และปริมาณบทบาทหน้าที่ มีคะแนนสูงในพระและเณรที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง มากกว่าในพระและเณรที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ ผลส่วนนี้จึงสนับสนุนสมมติฐาน 2 เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่า ปริมาณการฝึกปฏิบัติตามมรรค แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเภทของผู้ตอบกับคุณภาพชุมชน เมื่อจำแนกผู้ตอบ คือพระและเณรออกเป็นสองกลุ่ม แต่ละกลุ่มยังแบ่งออกตามคุณภาพชุมชนด้านพุทธสูงกลุ่มหนึ่ง ต่ำอีกกลุ่มหนึ่ง รวมเป็น 4 กลุ่ม แล้วนำเอาค่าเฉลี่ยการปฏิบัติตามมรรคของทั้ง 4 กลุ่มนี้มาเปรียบเทียบกันทีละสองกลุ่ม ผลปรากฏว่า (ดูตาราง 6 ในภาคผนวก ข) สามเณรในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ เป็นผู้ที่มีการฝึกปฏิบัติตามมรรคน้อยที่สุดแตกต่างอย่างชัดเจนจากกลุ่มเปรียบเทียบอีก 3 กลุ่ม คือกลุ่มเณรที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง และพระสงฆ์ที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธทั้งสูงและต่ำ ทั้งสามกลุ่มนี้ได้ตอบว่ามีการปฏิบัติตามมรรคในปริมาณที่สูงกว่ากลุ่มแรก

นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทางอื่น ๆ ปรากฏว่าคะแนนประสบการณ์ขณะบวชของพระสงฆ์และสามเณรในการวิจัยนี้ 4 ด้าน ไม่แปรปรวนไปตามประเภทของผู้ตอบ ตลอดจนลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังอื่น ๆ และไม่แปรปรวนไปตามปริมาณความอบอุ่นในครอบครัวแต่ประการใด

ในขั้นต่อไป ได้นำเอาจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน มาเป็นตัวทำนายประสบการณ์ขณะบวชแต่ละด้านใน 4 ด้าน ของพระสงฆ์ครั้งหนึ่ง และของสามเณรอีกครั้งหนึ่ง แยกจากกัน (ดูตาราง 7) ผลปรากฏว่าในหมู่พระสงฆ์นั้นจิตลักษณะเชิงพุทธ สามารถทำนายปริมาณการทำบทบาทหน้าที่อย่างเหมาะสมได้มากที่สุด (20%) รองลงมาคือ การฝึกปฏิบัติตามมรรค (14%)

ตาราง 6 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนประสพการระหว่างกรรพช 4 ตำบล ของพระสงฆ์และเณร
รวม 189 รูป เมื่อพิจารณาคำตอบของชุมชนซึ่งพุทธ และประเภทของผู้ตอบ

ประสพการระหว่างกรรพช	กลุ่มชุมชนคุณภาพทางพุทธ	ประภพผู้ตอบ	ชุมชน x ประภพผู้ตอบ	%				
ตำบล	ค่าเอฟ	ค่า	สูง	ค่าเอฟ	พระ	เณร	ค่าเอฟ	ท้ายกรรพช
การฝึกปฏิบัติตามมรรค	6.58*	23.83	24.90	3.15	-	-	5.62*	5.4%
การสำรวมตน	<1	-	-	<1	-	-	<1	0%
การศึกษามอกรม	8.50*	40.66	44.35	<1	-	-	2.46	4.4%
บทบาพพน้ำทิ	7.85**	42.97	45.59	1.80	-	-	<1	2.9%

* หมายความว่าสำคัญระดับ .05 ** หมายความว่าสำคัญระดับ .01

ตาราง 7 เปรอร์เซนต์ทำนาย และตัวทำนายประสพการณ์ขณะบวช 4 ด้าน และผลการบวช 3 ด้าน ของพระสงฆ์ 137 รูป และเณร 25 องค์ โดยมีจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ตัวเป็นตัวทำนาย ด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นชั้น

ประสพการณ์ขณะบวช	พระสงฆ์			สามเณร		
	% ทำนาย	ตัวทำนาย	ค่าอาร์	% ทำนาย	ตัวทำนาย	ค่าอาร์
การศึกษาอบรมที่ได้รับ	8.40	6	.30	23.61	6	.52
การฝึกปฏิบัติตามมรรค	13.90	1,6	.34, .28	38.13	6	.64
การสำรวมตน	3.10	3	.20	54.61	1	.75
บทบาทหน้าที่	20.09	6,1	.42, .33	57.23	6,3	.59, .45
<u>ผลของการบวช</u>						
ความตระหนักถึงผลดีของการบวช	6.39	6	.27	44.77	6	.69
เหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดหลัง)	4.74	4	.25	62.73	5	.83
ทัศนคติต่อคุณธรรม (วัดหลัง)	5.78	3	.27	42.33	4	.71

1 = ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ	2 = เหตุเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจบวช
3 = จุดมุ่งหมายในการบวช	4 = เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช
5 = ระยะเวลาที่ตั้งใจจะบวช	6 = ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์
7 = การคาดถึงสภาพที่ดีของการบวช	

ส่วนการศึกษาอบรมและการสำรวมตนขณะบวชนั้น ทำน่ายได้น้อย ตัวแปรในชุดจิตลักษณะเชิงพุทธที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ขณะบวชของพระสงฆ์มากที่สุด คือความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวทำน่ายที่สำคัญของประสบการณ์ขณะบวชถึง 3 ใน 4 ด้านของพระสงฆ์ (ดูตาราง 7) คือ การศึกษาอบรมที่ได้รับจากพระผู้ใหญ่ในวัด การปฏิบัติตามมรรค การทำบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ เมื่อศึกษาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรแต่ละตัวในชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ กับประสบการณ์ขณะบวชแต่ละด้านของพระสงฆ์อย่างละเอียด (ดูตาราง 7 ในภาคผนวก ข) พบว่าจิตลักษณะเชิงพุทธอีกตัวแปรหนึ่งที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ทั้ง 3 ด้านนี้ของพระสงฆ์เช่นกัน คือความเชื่อและค่านิยมเชิงพุทธ นอกจากนั้นปริมาณการฝึกปฏิบัติตามมรรคของพระสงฆ์ ยังสัมพันธ์กับจิตลักษณะเชิงพุทธอีก 2 ด้าน คือจุกมุ่งหมายในการบวช และการคาดถึงสภาพที่ดีของการบวช โดยอาจกล่าวได้จากผลในส่วนนี้ว่า พระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามมรรคมาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง มีจุกมุ่งหมายที่เหมาะสมมากในการบวช ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก และได้คาดถึงสภาพที่ดีของการบวชมาก ส่วนผู้ที่ทำบทบาทหน้าที่อย่างเหมาะสมมากขณะบวช คือพระสงฆ์ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก และคาดถึงสภาพที่ดีของการบวชมากเช่นกัน ส่วนผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมจากพระผู้ใหญ่มาก คือพระสงฆ์ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง และตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก ส่วนพระสงฆ์ที่สำรวมตนให้อยู่ในศีลมากขณะบวช คือผู้ที่มีจุกมุ่งหมายที่เหมาะสมมากในการบวช

ส่วนทางด้านสามเณรนั้น (ดูตาราง 7) ก็พบผลที่คล้ายคลึงกับที่พบในหมู่พระสงฆ์ดังกล่าวไปแล้ว โดยจิตลักษณะเชิงพุทธ 3 ด้านคือ ความตั้งใจปฏิบัติกิจของผู้บวชเรียน ความเชื่อและค่านิยมเชิงพุทธ และจุกมุ่งหมายในการบวช สามารถทำน่ายปริมาณการทำหน้าที่อย่างเหมาะสมของเณรได้มากที่สุด (57%) และทำน่ายปริมาณการสำรวมตนเป็นอันดับรองลงมา (54% ดูตาราง 7) ส่วนปริมาณการฝึกปฏิบัติตามมรรค ทำน่ายได้ 39% และปริมาณการศึกษาอบรมที่ได้รับในวัด จิตลักษณะเชิงพุทธของเณรทำน่ายได้ 23% ซึ่งเป็นปริมาณการทำน่ายที่สูงกว่าที่พบในหมู่พระสงฆ์ทุกด้าน

สรุปได้ว่า จิตลักษณะเชิงพุทธของพระสงฆ์และสามเณร เกี่ยวข้องกับการได้รับประสบการณ์ขณะบวชของท่าน โดยอาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์และสามเณร ที่ได้รับการศึกษาอบรมจากพระผู้ใหญ่ในวัดมาก ได้ฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก และทำบทบาทหน้าที่อย่างเหมาะสมกับ

สมณเพศมากขณะบวช เป็นพระสงฆ์และสามเณรที่มีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธมาก และมีจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมมากในการบวชเรียนครั้งนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเชิงพุทธ และระหว่างประสบการณ์ขณะบวชของผู้ตอบ

ประเภทต่าง ๆ

ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน โดยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในหลายด้าน ที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่านมาเป็นด้านแรก คือการศึกษาว่าจิตลักษณะเชิงพุทธของผู้ตอบ จะเกี่ยวข้องกับลักษณะชุมชน ลักษณะครอบครัว และลักษณะส่วนตัวของผู้ตอบเพียงใด ซึ่งก็ได้รายงานไปแล้ว ด้านที่สองที่ได้กระทำไปแล้วคือการนำเอาจิตลักษณะทางพุทธทั้ง 7 ด้านไปเป็นตัวทำนายประสบการณ์ขณะบวช และผลการบวชด้วย ดังได้กล่าวในหัวข้อที่ผ่านมา ส่วนด้านที่สาม คือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะทางพุทธทีละคู่จนครบทุกคู่ โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายคู่เป็นเมตริกซ์ ในกลุ่มผู้ตอบแต่ละประเภท คือกลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มเณร และกลุ่มฆราวาส แยกจากกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในหมู่พระสงฆ์ 217 รูปนั้น จิตลักษณะเชิงพุทธมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างชัดเจน 15 ใน 21 คู่ (ดูตาราง 8 ในภาคผนวก ข) โดยปรากฏว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงสุดคือระหว่างความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ และการคาดถึงสภาพที่ดีขณะบวช (ค่าอาร์ = .43) นอกจากนั้นยังพบว่า ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธถ้ามีมากเท่าในพระสงฆ์ที่ศึกษา ท่านก็จะมีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มากตามไปด้วย (ค่าอาร์ = .41) จิตลักษณะเชิงพุทธ 4 ด้านที่มีความสัมพันธ์กันเองและสัมพันธ์กับจิตลักษณะเชิงพุทธอื่น ๆ 5 ใน 6 ด้านคือ จุดมุ่งหมายของการบวช เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์และการคาดถึงสภาพที่ดีขณะบวช ส่วนความเชื่อและค่านิยมทางพุทธนั้น ก็สัมพันธ์ทางบวกกับจิตลักษณะทั้ง 4 ด้านดังกล่าวด้วย ส่วนจำนวนเหตุที่ทำให้ต้องบวชถ้ามีมากในพระสงฆ์รูปใด ท่านก็จะมีจิตลักษณะเชิงพุทธด้านอื่น ๆ ต่ำด้วย ส่วนระยะเวลาที่อยากบวชนาน มักไม่สัมพันธ์กับจิตลักษณะเชิงพุทธด้านอื่น ๆ นอกจากจะสัมพันธ์ทางบวกกับจำนวนเหตุที่ทำให้ต้องบวช

สรุปได้ว่าจิตลักษณะเชิงพุทธมีความสอดคล้องกันอย่างมากในหมู่พระสงฆ์

ส่วนในหมู่สามเณรซึ่งมีค่าตอบแทนสมบูรณ์เพียง 47 องค์นั้น (คูตาราง 9 ในภาคผนวก ข) พบความสัมพันธ์ทางบวกอย่างสูงระหว่างจิตลักษณะเชิงพุทธ 3 ด้าน ทำให้กล่าวได้ว่า ในหมู่สามเณรนั้นถ้าท่านมีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง ท่านจะมีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก และคาดถึงสภาพที่ดีขณะบวชมากด้วย ส่วนจิตลักษณะที่สัมพันธ์กับจิตลักษณะเชิงพุทธด้านอื่นมากที่สุดมี 2 ตัวแปร คือจุดมุ่งหมายในการบวช และการคาดถึงสภาพที่ดีขณะบวช ซึ่งสัมพันธ์กันเอง และสัมพันธ์กับจิตลักษณะอื่นอีก 2 ด้าน

สรุปได้ว่าในหมู่สามเณรนั้น จิตลักษณะเชิงพุทธมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนเพียง 7 คู่ใน 21 คู่

ส่วนในหมู่ฆราวาสซึ่งมีข้อมูลครบถ้วนในส่วนนี้เพียง 123 คนนั้น จิตลักษณะเชิงพุทธสัมพันธ์กันเองในระดับที่ยอมรับได้ 12 คู่ใน 21 คู่ โดยมีตัวแปรจุดมุ่งหมายในการบวชสัมพันธ์อย่างสูงกับจิตลักษณะอีก 5 ด้าน ยกเว้นระยะเวลาที่อยากบวชนาน ส่วนการคาดถึงสภาพที่ดีขณะบวช มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับที่ยอมรับได้กับจิตลักษณะเชิงพุทธอีก 4 ด้าน โดยอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่คาดถึงสภาพที่ดีในขณะบวชมาก แม้ตนเองจะไม่ได้บวชนั้น เป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง มีจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมในการบวช มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชขั้นสูง และตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก (คูตาราง 10 ในภาคผนวก ข)

สรุปได้ว่าในหมู่ผู้ตอบทั้งสามประเภทนี้ จิตลักษณะเชิงพุทธที่สัมพันธ์กับจิตลักษณะอื่น ๆ มากที่สุด คือการมีจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมในการบวช และการคาดถึงสภาพที่ดีขณะบวช

ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาประสบการณ์ขณะบวชของพระสงฆ์และสามเณรในวัดทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยได้สอบถามเกี่ยวกับการฝึกอบรมทางพุทธศาสนาที่ท่านได้รับขณะบวช การฝึกปฏิบัติตามมรรค การสำรวมกาย วาจา และจิต ตลอดจนบทบาทหน้าที่ที่ท่านได้รับมอบหมายหรืออาสากระทำในวัดและต่อชุมชน มีรวม 4 ตัวแปรด้วยกัน ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรชุดประสบการณ์ขณะบวชนี้ ได้กระทำใน 3 ด้าน ด้านแรกคือ การศึกษาว่าตัวแปรทางชุมชนครอบครัว และลักษณะทางชีวสังคมของพระสงฆ์และสามเณรผู้ตอบ จะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ต่าง ๆ ของท่านในขณะบวชหรือไม่เพียงใด ซึ่งก็ได้รายงานผลไปแล้ว ด้านที่สองคือ การศึกษาว่าพระสงฆ์และเณรที่มีประสบการณ์ในขณะบวชในปริมาณต่าง ๆ จะเป็นผู้ที่ได้รับผลดี หรือประโยชน์จากการบวชเรียน ทั้งทางด้านพุทธศาสนาและทางด้านจิตวิทยา (เหตุผลเชิงจริยธรรม

และทัศนคติต่อคุณธรรม) แตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งก็จะได้วิเคราะห์ข้อมูลในทำนองดังกล่าวในส่วน
หลังต่อไป ด้านที่สามคือ การศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างประสบการณ์ขณะบวช 4 ด้านว่าจะ
มีปริมาณที่แปรปรวนไปตามกันหรือกลับกันหรือไม่เพียงใด โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ราย
คู่ในกลุ่มพระสงฆ์ แยกต่างหากจากกลุ่มสามเณร ดังรายละเอียดผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

ในหมู่พระสงฆ์ 137 รูป ที่มีค่าตอบครบถ้วนในเรื่องประสบการณ์ขณะบวช 4 ตัวแปร
และการตระหนักถึงผลดีในแนวของพุทธศาสนาที่ได้จากการบวชเรียนอีก 1 ตัวแปร เมื่อได้ทำ
การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบของเพียร์สัน เป็นรายคู่และเสนอในรูปของ เมตริกซ์ (ดู
ตาราง 11 ในภาคผนวก ข) ผลปรากฏว่า พบความสัมพันธ์สูงพอที่จะยอมรับได้ 7 ค่า จาก
10 ค่า การได้รับการศึกษาอบรมจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ในวัดนั้น ถ้าได้รับมากจะเกี่ยวข้อง
กับการที่พระบวชใหม่เหล่านี้ปฏิบัติตนตามมรรคมาก มีบทบาทหน้าที่ของภิกษุที่เหมาะสมมาก และ
พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้ จะตระหนักถึงผลดีจากการที่ได้บวชเรียนมากด้วย ส่วนพระภิกษุสงฆ์ที่
ตระหนักถึงผลดีที่ได้จากการบวชเรียนครั้งนี้มาก เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมจากทางวัดมาก มี
การสำรวมทางศีล สมาธิ ภาวนามาก และมีบทบาทหน้าที่อันเหมาะสมแก่สมณเพศอีกด้วย ที่น่า
สังเกตคือ ปริมาณการปฏิบัติตามมรรค และปริมาณการสำรวมตนทางศีลและสมาธิของพระสงฆ์
ที่วิจัยนี้ไม่สัมพันธ์กัน ซึ่งกลับกับความคาดหมายโดยทั่วไป

ส่วนทางด้านสามเณร ผู้มีข้อมูลครบในส่วนนี้มีจำนวนเพียง 25 องค์ การวิเคราะห์
ข้อมูลเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรประสบการณ์ขณะบวช รวมทั้งความตระหนักถึงผลดี
จากการบวชเรียนนั้น ปรากฏว่าพบความสัมพันธ์ทางบวกอย่างชัดเจน 8 ค่า จาก 10 ค่า (ดู
ตาราง 12 ในภาคผนวก ข) โดยพบอย่างชัดเจนว่า ถ้าสามเณรได้รับการศึกษาอบรมทางวัด
มาก จะเป็นผู้ที่มีการสำรวมตนด้านศีลและสมาธิมาก มีการปฏิบัติตามมรรคมาก มีบทบาทหน้าที่
ของสามเณรอย่างเหมาะสมมาก และการมีประสบการณ์หลายด้านอย่างเหมาะสมขณะบวชของ
สามเณรเหล่านี้ ทำให้ท่านตระหนักถึงผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียนมากด้วย นอกจากนี้
ปริมาณการสำรวมตนและการปฏิบัติตามมรรคนั้น สัมพันธ์กันอย่างมากในหมู่สามเณรด้วย

จึงสรุปได้ว่าทั้งพระสงฆ์และสามเณร ถ้าท่านได้รับการฝึกอบรมจากพระผู้ใหญ่ในวัด
มาก ท่านที่บวชใหม่เหล่านี้จะมีการทำหน้าที่อย่างเหมาะสมมาก มีการปฏิบัติทางศีลและภาวนา
สมาธิมาก และเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียนครั้งนี้มากด้วย

ลักษณะครอบครัวและลักษณะของผู้ตอบ กับผลดีของการบวชเรียน

ผลของการบวชเรียนทางพุทธศาสนาสำหรับผู้บวชเพียง 1 พรรษา ก็คือการเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านธรรมะและประวัติของพุทธศาสนา ยึดพระพุทธ พระธรรม และพระอริยสงฆ์เป็นลัทธิชีวิตร และปฏิบัติไปในทางที่จะสร้างสภาพจิตใจให้ผ่องใส โดยการทำความดี ละเว้นชั่ว มีสติสัมปชัญญะดี ลกฺกิสฺส คือ โภคะ โทสะ โมหะ และราคะลง ตลอดจนลคนิเวรณลง นอกจากนั้นยังควรลดความเห็นแก่ตัวและพวกพ้องลง ควรเห็นประโยชน์ของส่วนรวมและยึดหลักธรรมะมากขึ้น การบวชเรียนทางพุทธศาสนา คือการสร้างความปลอดภัยในการทำ ความดี ยึดคุณธรรมต่าง ๆ และเกลียดกลัวความชั่ว ในการวิจัยนี้ได้วัดผลดีของการบวชเรียนใน 3 ด้านคือ (1) ภาวะหนักในผลดีทางพุทธศาสนาของการบวชเรียนที่เกิดขึ้นกับตน (2) ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และ (3) การมีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมด้านต่าง ๆ ซึ่งอยู่ภายในขอบเขตของศีลห้า ตัวแปรทั้ง 3 นี้ครอบคลุมผลดีของการบวชเรียนทางด้านต่าง ๆ สำหรับพระผู้บวชใหม่ และส่วนใหญ่คาดว่าจะบวชต่อไปอีกโดยเฉลี่ยไม่เกิน 1 ปี 1 เดือน

ในการวิจัยนี้มิได้มีการวัดตัวแปรทั้ง 3 นี้ ก่อนการบวชเรียน แต่ได้วัดตัวแปร 2 ตัวแปรหลัง คือ เหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อคุณธรรม 2 ครั้ง ภายในเวลาห่างกันไม่เกิน 2 เดือน นอกจากนั้นพระและเณรผู้ตอบแบบวัดนี้ 2 ครั้งในระยะเวลาดังกล่าวก็มีจำนวนน้อย ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบภายในผู้ตอบคนเดียวกันได้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงจะใช้คะแนนการวัดครั้งหลังของเหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อคุณธรรมเท่านั้น เพื่อศึกษาผลของการบวชเรียน ในส่วนนี้จะเป็นการเปรียบเทียบผู้บวชกับผู้ที่ไม่ได้บวช จึงไม่สามารถนำเอาตัวแปรภาวะหนักถึงผลดีของการบวชเรียนมาใช้ได้ เพราะฆราวาสไม่มีข้อมูลส่วนนี้

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะพิจารณาว่า เหตุผลเชิงจริยธรรม และทัศนคติต่อคุณธรรม ในการวัดครั้งหลังซึ่งปรากฏในคำตอบของทั้งพระสงฆ์ สามเณร และฆราวาสจำนวนหนึ่งนั้น จะแปรปรวนไปตามคุณภาพทางพุทธของชุมชน ฐานะของครอบครัวของผู้ตอบ ประเภทของผู้ตอบ ตลอดจนอายุและระดับการศึกษาของผู้ตอบหรือไม่ ผลปรากฏว่าเหตุผลเชิงจริยธรรม และทัศนคติต่อคุณธรรม (วัดภายหลัง) ไม่แปรปรวนไปตามคุณภาพทางพุทธของชุมชนที่อยู่ของผู้ตอบ และไม่แปรปรวนไปตามระดับการศึกษาของผู้ตอบแต่อย่างใด ผลสำคัญที่พบมีดังนี้ (คูตาราง 8)

ตาราง 8 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนน เหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อคุณธรรม (วัดครั้งหลัง) โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระที่ละสองตัว ในกลุ่มรวม กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มฆราวาส

กลุ่มรวม	ฐานะของครอบครัว (ก)		ประเภทผู้ตอบ (ข)		(ก x ข) %			
	ค่าเอฟ	ค่า	สูง	ค่าเอฟ	พระ	เณรและเณิน	ค่าเอฟ	ทำงานรวม
เหตุผลเชิงจริยธรรม	4.42*	49.16	47.10	7.90**	49.07	46.50	1.26	19.4 %
ทัศนคติต่อคุณธรรม	3.17	-	-	<1	-	-	<1	6.1 %
กลุ่มพระสงฆ์	ครอบครัวอบอุ่น (ก)		กลุ่มอายุ (ข)		(ก x ข) %			
	ค่าเอฟ	น้อย	มาก	ค่าเอฟ	น้อย	มาก	ค่าเอฟ	ทำงานรวม
เหตุผลเชิงจริยธรรม	3.25	-	-	4.89*	49.00	46.78	<1	7.7 %
ทัศนคติต่อคุณธรรม	4.60*	153.11	164.39	<1	-	-	<1	4.1 %
กลุ่มฆราวาส	ครอบครัวอบอุ่น (ก)		กลุ่มอายุ (ข)		(ก x ข) %			
	ค่าเอฟ	น้อย	มาก	ค่าเอฟ	น้อย	มาก	ค่าเอฟ	ทำงานรวม
เหตุผลเชิงจริยธรรม	7.37**	43.13	46.98	<1	-	-	4.40	8.1 %
ทัศนคติต่อคุณธรรม	8.05**	142.48	161.07	3.22	-	-	3.84	11.4 %

** หมายความว่าค่าต่ำกว่าระดับ .01 * หมายความว่าค่าต่ำกว่าระดับ .05

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนจิตลักษณะสองประเภท ตามตัวแปรอิสระ 2 ตัวคือ ฐานะของครอบครัว และประเภทของผู้ตอบ พบว่าคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมจากการวัดครั้งหลัง แปรปรวนไปตามฐานะของครอบครัว และแปรปรวนไปตามประเภทของผู้ตอบแยกจากกัน เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยเหตุผลเชิงจริยธรรมในกลุ่มที่แบ่งตามฐานะของครอบครัว พบว่าผู้ตอบที่มาจากครอบครัวฐานะต่ำ กลับมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ตอบที่มาจากครอบครัวฐานะสูงกว่า แต่ทางด้านประเภทของผู้ตอบปรากฏตามความคาดหมายว่า พระสงฆ์สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าสามเณรและฆราวาสรวมกัน จากการพิจารณาในรายละเอียดพบว่า (ดูตาราง 13 ในภาคผนวก ข) พระสงฆ์มีคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงสุด สามเณรรองลงมา ส่วนฆราวาสมีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำสุด ส่วนคะแนนทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมนั้น ปรากฏว่าสามเณรมีคะแนนสูงที่สุด รองลงมาคือพระสงฆ์ ส่วนฆราวาสมีคะแนนต่ำสุด แต่ในการวิเคราะห์ข้อมูลในตาราง 8 ได้นำเอาคะแนนทัศนคติของเณรมารวมกับคะแนนของฆราวาส เพื่อเปรียบเทียบกับคะแนนทัศนคติของพระสงฆ์ จึงทำให้ไม่พบว่าคะแนนทัศนคติแปรปรวนไปตามประเภทของผู้ตอบ

ผลส่วนนี้ที่เกี่ยวกับเหตุผลเชิงจริยธรรม จึงสนับสนุนสมมติฐาน 4 อย่างชัดเจน

จากนั้นได้แบ่งผู้ตอบตามปริมาณความอบอุ่นที่ได้รับจากครอบครัวเป็นกลุ่มอบอุ่นน้อยกับมาก และแบ่งตามอายุ โดยใช้อายุ 23 ปี เป็นเกณฑ์แบ่งเป็นกลุ่มผู้มีอายุน้อยกับมาก โดยแยกวิเคราะห์ในกลุ่มพระสงฆ์ที่หนึ่ง และกลุ่มฆราวาสอีกที่หนึ่ง ผลปรากฏว่า (ดูตาราง 8) ทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมแปรปรวนไปตามระดับความอบอุ่นในครอบครัวของผู้ตอบอย่างชัดเจน ทั้งในกลุ่มพระสงฆ์และในกลุ่มฆราวาส เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยทัศนคติ พบว่าผู้ตอบที่มาจากครอบครัวที่อบอุ่นมาก มีคะแนนทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมสูงกว่าผู้ตอบที่มาจากครอบครัวที่อบอุ่นน้อย แต่คะแนนทัศนคติต่อคุณธรรม ไม่แปรปรวนไปตามระดับอายุของผู้ตอบ หรือตามปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ความอบอุ่นในครอบครัวกับอายุของผู้ตอบแต่ประการใด

ส่วนเหตุผลเชิงจริยธรรมในการวัดครั้งหลังนี้ พบว่าแปรปรวนไปตามระดับอายุในกลุ่มพระสงฆ์อย่างชัดเจน โดยพบว่าพระสงฆ์ที่อายุน้อยกว่า 23 ปี กลับสามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับขั้นที่สูงกว่าพระสงฆ์ที่อายุมาก ส่วนในกลุ่มฆราวาสนั้นพบว่าคะแนนทัศนคติต่อคุณธรรมแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างความอบอุ่นในครอบครัว กับอายุของผู้ตอบในระดับที่ยอมรับได้ (ดูตาราง 8) จึงต้องทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทัศนคติฯ ใน 4 กลุ่ม ที่แบ่งตาม

ระดับความอบอุ่นในครอบครัว และอายุของผู้ตอบไปพร้อมกัน โดยวิธีการของนิวแมนคูลส์ ผลปรากฏว่า (ดูตาราง 14 ในภาคผนวก ข) ผู้ที่มีความอบอุ่นในครอบครัวมาก ไม่ว่าจะเป็นผู้มีอายุมากหรือน้อยกว่า 23 ปี ก็มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม มากกว่าผู้ที่มีอายุมากที่ครอบครัวมีความอบอุ่นน้อย หรืออาจกล่าวได้อีกทางหนึ่งว่า ในหมู่บรรพบุรุษที่อายุมากกว่า 23 ปีนั้น ผู้ที่มีความอบอุ่นในครอบครัวมาก มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมสูงกว่าผู้ที่มีความอบอุ่นในครอบครัวน้อย

สรุปได้ว่า ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสที่ครอบครัวมีความอบอุ่นมาก เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมมาก ส่วนผู้ที่มีฐานะปานกลางกลับใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่ต่ำกว่าผู้ที่มีฐานะต่ำ ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุน้อยกว่า 23 ปี กลับใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่าพระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี ถ้าครอบครัวอบอุ่นมากจะสามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้สูงกว่าผู้ที่มีอายุมาก แต่ครอบครัวมีความอบอุ่นน้อย

จิตลักษณะเชิงพุทธและประสบการณ์ขณะบวช กับผลดีของการบวชเรียนของพระสงฆ์

การวิเคราะห์ในส่วนนี้จะใช้ข้อมูลจากคำตอบของพระสงฆ์เพียงกลุ่มเดียว เพื่อที่จะศึกษาว่าพระสงฆ์ที่มีจิตลักษณะเชิงพุทธสูง และมีประสบการณ์ในขณะบวชอย่างเหมาะสมมาก จะได้รับผลดีของการบวชเรียนมากด้วยหรือไม่ การศึกษาผลดีของการบวชเรียนในการวิจัยนี้ ได้ขอให้พระสงฆ์ประเมินตนเอง ทางด้านความตระหนักถึงผลดีที่ได้จากการบวชเรียน นอกจากนั้น การวิจัยนี้ยังใช้การประเมินทางวิชาการด้านจิตวิทยาประกอบด้วยอีก 2 ตัวแปรคือความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม โดยขอให้ผู้บวชเรียนตอบแบบวัดที่มีมาตรฐานสูงทางวิชาการ

จากการวิเคราะห์คะแนนการประเมินแต่ละด้านแบบถดถอยพหุคูณเป็นขั้นในส่วนนี้ ได้ใช้ตัวทำนาย 11 ตัวแปรคือ จิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ตัวแปร และประสบการณ์ขณะบวชอีก 4 ตัวแปร เพื่อศึกษาว่า ตัวทำนายเหล่านี้ตัวแปรใดจะเกี่ยวข้องกับผลการบวชเรียนมากพอที่จะยอมรับได้

ในส่วนนี้จะรายงานเกี่ยวกับ การวิเคราะห์คะแนนความตระหนักในผลดีของการบวชเรียน แบบถดถอยพหุคูณเป็นขั้น โดยใช้ตัวทำนาย 11 ตัวดังกล่าว พระสงฆ์ที่มีข้อมูลครบทั้ง 12 ตัวแปรดังกล่าวมีอยู่เพียง 67 รูป ในการวิเคราะห์นี้จะได้แบ่งประเภทพระสงฆ์เป็นกลุ่มย่อย

ตามตัวแปรอีก 5 ตัวแปรต่อไปนี้คือ (1) อายุของพระสงฆ์ เป็นกลุ่มอายุน้อย และกลุ่มอายุมากกว่า 23 ปี (2) ระดับการศึกษาของพระสงฆ์ เป็นกลุ่มการศึกษาต่ำกว่า 9 ปี และกลุ่มการศึกษาสูง (3) พระสงฆ์ที่มีบิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธ แบ่งเป็นกลุ่มน้อยและมาก (4) พระสงฆ์ที่มีมารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธ แบ่งเป็นกลุ่มน้อยและมาก และ (5) พระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธ แบ่งเป็นกลุ่มต่ำและกลุ่มสูง จึงมีพระสงฆ์กลุ่มย่อยรวม 10 กลุ่ม (ดูตาราง 9) ผลปรากฏว่า จิตลักษณะเชิงพุทธร่วมกับประสบการณ์ขณะบวช สามารถทำนายปริมาณความแปรปรวนของความตระหนักในผลดีของการบวชเรียนของพระสงฆ์ในกลุ่มย่อยต่าง ๆ ได้ตั้งแต่ 60% ในพระสงฆ์ที่มีแบบอย่างจากมารดาน้อย ไปจนถึง 9% ในพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง จากการเปรียบเทียบเปอร์เซ็นต์ทำนายระหว่างกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรเดียวกัน พบผลที่ชัดเจนว่า จิตลักษณะเชิงพุทธ และประสบการณ์ขณะบวชร่วมกันทำนายความตระหนักในผลดีของการบวชเรียน ได้สูงแตกต่างจากกลุ่มเปรียบเทียบ เรียงตามลำดับ ปริมาณความแตกต่างจากมากไปน้อยดังนี้ (1) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีแบบอย่างจากมารดาน้อย (2) กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ (3) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี (4) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีแบบอย่างทางพุทธจากบิดาน้อย และ (5) กลุ่มพระสงฆ์ที่อายุน้อยกว่า 23 ปี ส่วนตัวทำนายที่สำคัญที่สุดคือ ปริมาณการฝึกปฏิบัติตามมรรคสามารถทำนายปริมาณความตระหนักถึงผลดีของการบวชเรียนในพระสงฆ์ได้ถึง 9 จาก 10 กลุ่มย่อย โดยปรากฏว่าผู้ที่ฝึกจิตตามมรรคแปดมาก จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีของการบวชเรียนมาก นอกนั้นมีตัวทำนายอื่น ๆ ที่เข้าสู่สมการทำนายอีก ประปรายคือ ระยะเวลาที่ตั้งใจจะบวชนาน เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ ซึ่งเป็นจิตลักษณะเชิงพุทธ 3 ใน 7 ด้านที่ใช้เป็นตัวทำนาย ส่วนประสบการณ์ในขณะบวชที่เข้าเป็นตัวทำนาย นอกจากปริมาณการฝึกปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปดแล้ว ยังมีอีกตัวหนึ่งคือ ปริมาณการศึกษาอบรมที่ได้รับจากพระผู้ใหญ่ในวัด (ดูตาราง 9)

จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์ที่ตระหนักในผลดีของการบวชเรียนมาก คือผู้ที่ได้ฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก มีพระผู้ใหญ่ให้การศึกษามาก เป็นผู้ที่มีจิตลักษณะเชิงพุทธทางด้านความตั้งใจจะบวชนาน ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก แต่กลับมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชต่ำ

ส่วนความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่ได้จากการวัดในครั้งหลังนั้น จิตลักษณะเชิงพุทธและประสบการณ์ขณะบวชของพระสงฆ์ ร่วมกันทำนายได้ตั้งแต่ 48% ในกลุ่มพระ

ตาราง 9 เปรอร์เซ็นต์ทำนาย และตัวทำนาย ความตระหนักในผลดีของการบวช ของพระสงฆ์
ประเภทต่าง ๆ ด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณเป็นขั้น

ประเภทของพระสงฆ์	จำนวน รูป	% ทำนาย	ตัวทำนาย สำคัญ (ก)	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ตามลำดับ	
พระอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 23 ปี	46	31.95	1,5	.51	.33
พระอายุมากกว่า 23 ปี	21	27.25	1	.56	
พระการศึกษาต่ำกว่าหรือเท่ากับ 9 ปี	29	17.53	1	.45	
พระการศึกษาสูงกว่า 9 ปี	33	38.60	1,6	.58	-.26
แบบอย่างบิคาน้อย	34	35.11	1	.61	
แบบอย่างบิกามาก	33	30.05	1,5	.46	.41
แบบอย่างมารคาน้อย	37	60.34	3,1	.72	.72
แบบอย่างมารคามาก	30	13.05	6	-.40	
คุณภาพชุมชนพุทธต่ำ	30	39.51	1,7	.59	.50
คุณภาพชุมชนพุทธสูง	37	8.89	1	.34	

(ก) ตัวทำนายที่ใช้คือ จิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน และประสบการณ์ขณะบวช 4 ด้าน
รวม 11 ตัวแปร

1 = การฝึกปฏิบัติตามมรรค	2 = การสำรวมตน
3 = การศึกษาอบรมที่ได้รับ	4 = บทบาทหน้าที่
5 = ระยะเวลาที่ต้องการบวช	6 = เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช
7 = ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	8 = คาดหวังสภาพที่ศิษณะบวช
9 = จุดมุ่งหมายในการบวช	

สงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี ไปจนถึงทำนายไม่ได้เลย (0%) ในกลุ่มพระสงฆ์ 2 กลุ่มย่อยคือ กลุ่มพระสงฆ์ที่มีแบบอย่างทางพุทธจากบิดามาก และกลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ (ดูตาราง 10) เมื่อเปรียบเทียบเปอร์เซ็นต์ทำนายระหว่างกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรเดียวกัน พบปริมาณการทำนายการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์ในปริมาณสูงในกลุ่มย่อยต่อไปนี้ตามลำดับจากที่แตกต่างมากไปคือน้อย (1) กลุ่มพระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี (2) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีแบบอย่างทางพุทธจากบิดาน้อย (3) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีแบบอย่างทางพุทธจากมารคามาก (4) กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง และ (5) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี ตัวแปรที่ทำนายความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์ที่สำคัญที่สุดคือ การคาดถึงสภาพที่คิขณะบวช (ค่าอาร์จาก .43 ถึง .71) รองลงมาคือ ประสบการณ์ขณะบวช 2 ตัวแปรคือ ปริมาณการสำรวมตน (ค่าอาร์จาก .30 ถึง .50) และการทำบาปทหน้าทีของสงฆ์อย่างเหมาะสม (ค่าอาร์คือ -.38) ส่วนจิตลักษณะเชิงพุทธของพระสงฆ์ที่เข้าสู่อการทำนายเหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น นอกจากการคาดถึงสภาพที่คิขณะบวชแล้ว ยังมีอีก 2 ตัวแปรคือ เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช (ค่าอาร์คือ .36) และความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ (ค่าอาร์คือ .43)

จึงอาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูง เมื่อบวชมาได้ประมาณ 4 เดือน คือผู้ที่คาดถึงสภาพที่คิขณะบวชมาก่อนมาก เป็นผู้ฝึกการสำรวมตนทางด้านศีลและสมาธิมาก แต่ทำบาปทหน้าทีของสงฆ์ต่อวัดและต่อชุมชนน้อย และเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชมาก และมีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มากด้วย

ส่วนทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมที่ได้จากคำตอบของพระสงฆ์ในแบบวัดชุดหลังนั้น จิตลักษณะเชิงพุทธและประสบการณ์ขณะบวชของท่านร่วมกัน ทำนายทัศนคตินี้ได้ถึง 44% ในพระสงฆ์ที่มีการศึกษาไม่เกิน 9 ปี จนถึงทำนายไม่ได้เลยในกลุ่มย่อย 2 กลุ่มคือ กลุ่มพระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูง และกลุ่มพระสงฆ์ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง กลุ่มย่อยที่ตัวทำนายสามารถทำนายทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมของพระสงฆ์ได้สูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ เรียงลำดับจากทำนายได้สูงกว่ากันมากไปคือน้อย มีดังต่อไปนี้ (1) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่าไม่เกิน 9 ปี (2) กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ (3) กลุ่มพระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี (4) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีบิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธสูง และ (5) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีมารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธสูง

ตาราง 10 เปรอร์เซนต์ทำนาย และตัวทำนาย เหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดหลัง) ของพระสงฆ์
ประเภทต่าง ๆ ด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณเป็นชั้น

ประเภทของพระสงฆ์	จำนวน รูป	% ทำนาย	ตัวทำนาย สำคัญ (ก)	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ตามลำดับ
พระอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 23 ปี	46	6.72	2	.30
พระอายุมากกว่า 23 ปี	21	48.05	8	.71
พระการศึกษาต่ำกว่าหรือเท่ากับ 9 ปี	29	20.71	8	.49
พระการศึกษาสูงกว่า 9 ปี	33	24.40	7,2	.43 .35
แบบอย่างบิดาน้อย	34	15.53	8	.43
แบบอย่างบิดามาก	33	0	-	-
แบบอย่างมารดาน้อย	37	10.10	6	.35
แบบอย่างมารดามาก	30	22.15	2	.50
คุณภาพชุมชนพุทธต่ำ	30	0	-	-
คุณภาพชุมชนพุทธสูง	37	11.61	4	-.38

(ก) ตัวทำนายที่ใช้คือ จิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน และประสบการณ์ฆณะบวช 4 ด้าน
รวม 11 ตัวแปร

1 = การฝึกปฏิบัติตามมรรค	2 = การสำรวมตน
3 = การศึกษาอบรมที่ได้รับ	4 = บทบาทหน้าที่
5 = ระยะเวลาที่ต้องการบวช	6 = เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช
7 = ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	8 = คาคหวังสภาพที่คั้นณะบวช
9 = จุดมุ่งหมายในการบวช	

ตัวแปรที่สามารถทำนายปริมาณความแปรปรวนของทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมของพระสงฆ์ ในกลุ่มย่อยต่าง ๆ ได้มากกลุ่มที่สุดคือ ปริมาณการสำรวจตนขณะบวช (คูตาราง 11) ตัวทำนายที่มีอำนาจทำนายเป็นรองในชุดประสพการณ์ขณะบวชอีกตัวหนึ่งคือ ปริมาณการฝึกปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปด นอกจากนั้นยังมีตัวทำนายจากชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ ที่สามารถทำนายทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมของพระสงฆ์ได้ในบางกลุ่มย่อยคือ (1) การมีจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมในการบวช (2) ความตั้งใจจะปฏิบัติกิจสงฆ์ และ (3) การคาดถึงสภาพที่ดีของการบวช

จึงอาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ที่มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมต่าง ๆ มาก หลังจากได้บวชมา ระยะหนึ่งแล้ว (ประมาณ 4 เดือน) คือผู้ที่มีการฝึกสำรวจตนขณะบวชมาก มีการฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก มีจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมในการบวชมาก มีความตั้งใจจะปฏิบัติกิจสงฆ์มาก และคาดถึงสภาพที่ดีของการบวชมาก

สรุปผลการทำนายปริมาณผลดีทั้งสามด้าน ที่พระสงฆ์บวชใหม่ได้รับจากการบวชเรียน ถ้าพิจารณาทางด้านตัวแปรที่สามารถทำนายผลดีของการบวชเรียนทั้ง 3 ด้านในกลุ่มย่อยของพระสงฆ์ได้มากกลุ่มที่สุดคือ ตัวแปร 2 ตัวในชุดประสพการณ์ขณะบวช นั่นคือ ตัวแปรการฝึกปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปด สามารถทำนายปริมาณความตระหนักถึงผลดีที่ได้จากการบวชเรียนได้มากที่สุด (2 กลุ่มย่อยจาก 10 กลุ่มย่อย) และทำนายปริมาณทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมของพระสงฆ์ได้ (2 กลุ่มย่อย) แต่ไม่สามารถทำนายระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมได้เลย ส่วนตัวแปรในชุดประสพการณ์ขณะบวชตัวที่สอง ที่เป็นตัวทำนายที่สำคัญคือ ปริมาณการฝึกสำรวจตนขณะบวชของพระสงฆ์ สามารถทำนายทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมของท่านได้ชัดเจนใน 5 จาก 10 กลุ่มย่อย และสามารถทำนายเหตุผลเชิงจริยธรรมของท่านได้อีก 3 กลุ่มย่อย แต่ปริมาณการฝึกสำรวจตนของพระสงฆ์ไม่สามารถทำนายความตระหนักในผลดีที่ได้จากการบวชเรียนเลย แสดงว่า ตัวแปรจากชุดประสพการณ์ขณะบวช สามารถทำนายผลดีที่ได้จากการบวช 3 ด้านได้ชัดเจน และเป็นตัวทำนายที่สำคัญกว่าตัวแปรจากชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ ผลส่วนนี้จึงสนับสนุนสมมติฐาน 5 ด้วย

ส่วนตัวแปรในชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ ที่เป็นตัวทำนายที่ยอมรับได้ของผลดีที่พระสงฆ์ได้รับจากการบวชเรียน ซึ่งมีความสำคัญเท่าเทียมกันคือ การมีจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมในการบวช และการคาดถึงสภาพที่ดีของการบวช โดยเฉพาะสามารถทำนายเหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อคุณธรรมได้ ส่วนความตระหนักถึงผลดีของการบวชนั้นมีตัวทำนายที่สำคัญจากชุดนี้คือ ระยะเวลาที่ต้องการบวช และเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช

ตาราง 11 เปรอร์เซนต์ทำนายน และตัวทำนายน ทัศนคติที่ค้ต่อคุณธรรม ของพระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ ด้วยวิธีการถคถอยพหุคูณเป็นชั้น

ประเภทของพระสงฆ์	จำนวน รูป	% ทำนายน	ตัวทำนายน สำคัญ (ก)	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ตามลำดับ
พระอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 23 ปี	46	7.02	2	.30
พระอายุมากกว่า 23 ปี	21	26.45	8	.55
พระการศึกษาต่ำกว่าหรือเท่ากับ 9 ปี	29	44.43	1,2	.56 .41
พระการศึกษาสูงกว่า 9 ปี	33	0	-	-
แบบอย่างบิดาน้อย	34	20.01	9	.47
แบบอย่างบิดามาก	33	35.33	2,7	.55 .39
แบบอย่างมารดาน้อย	37	26.35	1	.54
แบบอย่างมารดามาก	30	40.71	2,7	.60 .48
คุณภาพชุมชนพุทธต่ำ	30	29.35	2,9	.47 .45
คุณภาพชุมชนพุทธสูง	37	0	-	-

(ก) ตัวทำนายนที่ใช้คือ จิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน และประสภการณัฒนบวช 4 ด้าน รวม 11 ตัวแปร

1 = การฝึกปฏิบัติตามมรรค	2 = การสำรวมตน
3 = การศึกษาอบรมที่ได้รับ	4 = บทบาทหน้าที่
5 = ระยะเวลาที่ต้องการบวช	6 = เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช
7 = ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	8 = คาคทหวังสภาพที่ค้ชณบวช
9 = จุดมุ่งหมายในการบวช	

ส่วนการแบ่งพระสงฆ์ออกเป็นกลุ่มย่อย ตามตัวแปรอิสระชั้นรอง 5 ตัว ๆ ละ 2 ระดับ ทำให้พบว่า การทำนายผลที่ได้รับจากการบวชเรียน 3 ด้านนั้น ตัวแปรชุดประสพการณ์ ขณะบวชและชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ ร่วมกันทำนายผลดีในกลุ่มย่อยที่เป็นพระสงฆ์จากชุมชนที่มีคุณภาพเชิงพุทธต่ำ และในกลุ่มพระสงฆ์อายุมากกว่า 23 ปี ได้มากที่สุด รองลงมาคือ สามารถทำนายในพระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธน้อย

ความสัมพันธ์ระหว่างผลดีของการบวชเรียนในพระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ

เพื่อที่จะได้วิเคราะห์ข้อมูลให้ครบถ้วนหลายแง่มุม ในส่วนนี้จะได้รายงานค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายคู่ระหว่างผลดีของการบวชเรียน 3 ด้าน ในพระสงฆ์ 10 กลุ่มย่อย ที่แบ่งตามตัวแปรอิสระชั้นรอง 5 ตัว ๆ ละ 2 ระดับคือ ตัวแปรทางด้านลักษณะของชุมชน ครอบครัว และลักษณะทางชีวสังคมของพระสงฆ์ 67 รูป (คูตาราง 15 ในภาคผนวก ข) ผลปรากฏว่าผลดีของการบวช 3 ด้านทั้งที่เป็นการประเมินตนเองของพระสงฆ์ และการประเมินทางวิชาการจิตวิทยามีความสอดคล้องกันมาก โดยเฉพาะในกลุ่มพระสงฆ์ที่มีการศึกษาไม่เกิน 9 ปี และกลุ่มพระสงฆ์ที่มีบิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธน้อย ส่วนกลุ่มที่การประเมินทั้ง 3 ด้านไม่สัมพันธ์กันสูงในระดับที่ยอมรับได้เลย คือในกลุ่มพระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุดคือ ระหว่างปริมาณการตระหนักถึงผลดีของการบวชเรียน กับทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม (เฉลี่ยค่าอาร์จาก 10 กลุ่มย่อยคือ .35 และมีค่าอาร์ที่มีนัยสำคัญในระดับที่ยอมรับได้ 6 จาก 10 ค่า) ส่วนเหตุผลเชิงจริยธรรมกับทัศนคติต่อคุณธรรม มีความสัมพันธ์กันในปริมาณที่รองลงมา (เฉลี่ยค่าอาร์จาก 10 กลุ่มย่อยคือ .33 และมีค่าอาร์ที่มีนัยสำคัญในระดับที่ยอมรับได้ 5 จาก 10 ค่า) ส่วนความตระหนักถึงผลดีของการบวชเรียน กับ เหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์ในกลุ่มย่อยต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันน้อยที่สุด (ค่าอาร์เฉลี่ยจาก 10 กลุ่มย่อยคือ .27 และมีค่าอาร์ที่มีนัยสำคัญในระดับที่ยอมรับได้ 4 จาก 10 ค่า)

ในหัวข้อที่ผ่านมา ได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการขอให้พระสงฆ์บวชใหม่ในวัดต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลาตอบ แล้วรวบรวมมาได้จำนวน 712 รูป สามเณร 175 องค์

และพระวาสาที่เป็นเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกับพระสงฆ์และสามเณรเหล่านั้นอีก 541 คน รวมทั้งสิ้น 1,428 ราย มีการแจกแบบวัดและแบบสอบถาม 2 ครั้ง ข้อมูลในการวิจัยนี้มี 4 ชุดคือ ชุดแรก เกี่ยวกับลักษณะของชุมชน ลักษณะของครอบครัว และลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของผู้ตอบ ชุดที่สองเกี่ยวกับจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ชุดที่ 3 เกี่ยวกับประสบการณ์ในขณะบวช 4 ด้าน ซึ่งตอบเฉพาะพระสงฆ์และสามเณรบางองค์ ชุดที่ 4 เกี่ยวกับผลของการบวชเรียน 3 ด้าน รวมตัวแปรทั้งสิ้น 30 ตัว แต่ผู้ตอบที่มีคะแนนครบทั้ง 30 ตัวแปรนั้นมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะขาดคะแนนของตัวแปรบางชุด เพราะตอบไม่ครบหรือไม่ได้รับแบบวัดบางชุด ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยคอมพิวเตอร์หลายรูปแบบ คือ การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง การวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นชั้น การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มต่าง ๆ ด้วยวิธีการของนิวแมน-คูลส์ และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายคู่ การวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้ได้กระทำเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรชุดต่าง ๆ และระหว่างตัวแปรในชุดเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบสมมติฐานเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังได้มีการสำรวจความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ เพื่อเป็นรากฐานในการตั้งสมมติฐานในการวิจัยอื่น ๆ ต่อไป ในส่วนนี้จะได้สรุปและอภิปรายผลโดยเริ่มที่การพิจารณาข้อมูลที่สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้ง 5 ข้อก่อน

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน

ในการวิจัยนี้ได้ประมวลผลการวิจัย ทฤษฎี และข้อคิดเห็นเชิงวิชาการจากหลายฝ่าย เพื่อเป็นพื้นฐานในการตั้งสมมติฐาน 5 ข้อ

สมมติฐาน 1 มีเนื้อความว่า "ผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง เป็นผู้มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชสูง ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก และคาดถึงสภาพที่ดีในการบวชมากกว่า ผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ" ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบสมมติฐานนี้ ได้นำอาคะแนนของตัวแปรในชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ 4 ตัวคือ ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ และการคาดถึงสภาพที่ดีในการบวช มาวิเคราะห์ความแปรปรวน โดยพิจารณาตามลักษณะชุมชนด้านพุทธของผู้ตอบ กับตัวแปรอิสระอื่นอีก 1 ตัว ทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาผลให้ละเอียดยิ่งขึ้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตาราง 3 สนับสนุนสมมติฐาน 1 อย่างชัดเจน โดยพบว่า จิตลักษณะทั้ง 4 ด้านดังกล่าว แปรปรวนไปตามระดับคุณภาพทางพุทธของชุมชนที่ผู้ตอบอาศัยอยู่ อย่างชัดเจน โดยพบว่าผู้ตอบที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง มีจิตลักษณะเชิงพุทธทั้ง 4 ด้านนี้ สูงกว่าผู้ตอบที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ (ดูตาราง 3)

ความสอดคล้องระหว่างคุณภาพของชุมชน และลักษณะทางจิตใจของผู้อยู่อาศัย โดยเฉพาะทางด้านพุทธศาสนานี้ ยังไม่พบว่าได้มีการวิจัยกันมาแต่เดิม แต่ข้อมูลส่วนนี้ก็ได้ให้การสนับสนุนทางอ้อมแก่ผลการวิจัยเดิมที่พบว่า ในต่างจังหวัดซึ่งศรัทธาในศาสนาจำนวนมากมีการบวชเรียน มาก (สุนทรี โคมิน และ สนิท สัมครการ 2522) โดยพฤติกรรมการบวชเรียนจะเกิดขึ้นได้ ส่วนหนึ่งย่อมมาจากลักษณะทางจิตใจที่โน้มมาเข้าทางศาสนาของบุคคลนั้น อย่างไรก็ตามการที่ บุคคลจะรับรู้ว่าคุณสมบัติของ ศรัทธาในพุทธศาสนา มากหรือไม่นั้นอาจจะขึ้นอยู่กับลักษณะทางศาสนา และประสบการณ์ทางศาสนาของบุคคลนั้นด้วย ฉะนั้นจึงควรมีการวัดคุณภาพทางพุทธของชุมชน ด้วยวิธีการอื่นที่มีใช้การรายงานของผู้ตอบ จะทำให้ข้อมูลน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

สมมติฐาน 2 กล่าวว่า "พระสงฆ์ที่บวชเรียนในชุมชนที่มีคุณภาพด้านพุทธสูง เป็นผู้ ที่ได้รับการศึกษาอบรมทางพุทธมาก มีการฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก มีการสำรวมตนมาก และ ทำหน้าที่ที่มีประโยชน์มากกว่าพระสงฆ์ในชุมชนที่มีคุณภาพด้านพุทธต่ำ" จากผลการวิเคราะห์ ความแปรปรวนของคะแนนประสบการณ์ในขณะบวช 4 ด้านของพระสงฆ์ โดยพิจารณาตามระดับ คุณภาพทางพุทธของชุมชน และประเภทของผู้ตอบไปพร้อมกัน (ดูตาราง 6) ผลปรากฏว่า ประสบการณ์ขณะบวช 3 ใน 4 ด้านของพระสงฆ์ แปรปรวนไปตามระดับคุณภาพทางพุทธของ ชุมชนอย่างเชื่อถือได้ โดยปรากฏว่า พระสงฆ์ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง เป็นผู้ที่ได้รับการ อบรมสั่งสอนจากพระผู้ใหญ่ในวัดมาก มีการฝึกปฏิบัติตามมรรคแปดมาก และมีบทบาทหน้าที่ที่ เหมาะสมมากกว่าพระสงฆ์ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ ส่วนการฝึกสำรวมตนไม่แตกต่างกัน ไป ตามคุณภาพของชุมชนด้านพุทธ ข้อมูลในการวิจัยนี้จึงสนับสนุนสมมติฐาน 2 เป็นส่วนใหญ่

การวิจัยที่ศึกษาคุณภาพชุมชนด้านพุทธกับการฝึกอบรม และการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ บวชใหม่ในชุมชนนั้น ๆ ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดเคยศึกษาเอาไว้ ข้อมูลส่วนนี้จึงสำคัญมาก และเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิจัยทางด้านนี้ต่อไป

สมมติฐาน 2 นี้ตั้งขึ้นจากการคาดการณ์ว่า คุณภาพของชุมชนด้านพุทธศาสนาย่อมเป็นสาเหตุและเป็นผลของคุณภาพทางพุทธศาสนาของวัดไทยในชุมชนนั้น ความเกี่ยวข้องนี้ย่อมแสดงให้เห็นชัดในทำนองที่ว่า ถ้าชุมชนมีคุณภาพทางพุทธสูง คุณภาพทางพุทธของวัดในชุมชนนั้นย่อมจะสูงด้วย และเมื่อคุณภาพทางพุทธของวัดไคสูง การฝึกอบรมที่ให้แก่พระบวชใหม่และการฝึกปฏิบัติตนของพระบวชใหม่ในวัดนั้นในชุมชนประเภทนั้น ย่อมจะต้องมีคุณภาพสูงด้วย ซึ่งข้อมูลในการวิจัยนี้สนับสนุนการคาดการณ์นี้เป็นส่วนใหญ่

นอกจากนั้นในการวิจัยนี้ยังพบผลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ต่อไปอีกว่า การฝึกอบรมพระสงฆ์บวชใหม่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูงนี้ ยังก่อให้เกิดผลดีในการบวชเรียนของพระสงฆ์ใน 2 ด้านคือ ความตระหนักในผลดีของการบวชเรียน และความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม (ดูตาราง 9 และ 10) โดยได้พบจากการวิเคราะห์ข้อมูลอีกส่วนหนึ่งว่า ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูงนี้ พระสงฆ์ที่บวชใหม่รูปใดได้มีการฝึกปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปดมาก มีการฝึกสำรวมตนมาก และได้กระทำบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมกับสมณเพศมาก จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียนมาก และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ได้รับประสบการณ์เหล่านั้นในขณะบวชน้อย และไม่ปรากฏผลเช่นนี้ในพระสงฆ์จากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ ผลส่วนหลังนี้แสดงว่า การฝึกอบรมและการปฏิบัติตนทางด้านพุทธศาสนาในวัดของพระบวชใหม่ในชุมชนประเภทนี้ (คุณภาพทางด้านพุทธสูง) มีความสำคัญต่อผลการบวชเรียนที่พระสงฆ์ได้รับมากด้วย

สมมติฐาน 3 กล่าวว่า "ผู้ที่ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัวมาก หรือมีบิดาหรือมารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมากเป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชสูง มีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก และเมื่อได้บวชเรียนแล้วมีเหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อคุณธรรม สูงกว่าผู้ที่มาจากครอบครัวที่อบอุ่นน้อย หรือมีบิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีน้อย" ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้ ได้พิจารณาความเกี่ยวข้องระหว่างตัวแปรสองชุด ชุดแรกคือ ปริมาณความอบอุ่นในครอบครัว และการเป็นแบบอย่างทางพุทธของบิดาและหรือมารดา ส่วนชุดที่สองคือ จิตลักษณะเชิงพุทธของผู้ตอบหลายด้าน ตลอดจนเหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อคุณธรรมในการวัดครั้งหลัง ในขั้นแรกได้ทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง โดยใช้ปริมาณความอบอุ่นในครอบครัวและระดับอายุของผู้ตอบเป็นตัวแปรอิสระ แล้วใช้

ตัวแปรในชุดที่สองเป็นตัวแปรตามทีละตัว ผลปรากฏในตารางที่ 4 ว่า ในหมู่พระสงฆ์นั้น ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช และความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์แปรปรวนไปตามระดับความอบอุ่นในครอบครัวอย่างเชื่อมั่นได้ และปรากฏว่า ผู้ตอบที่ครอบครัวมีความอบอุ่นมาก เป็นผู้มีจิตลักษณะเชิงพุทธทั้ง 3 ประการนี้สูงกว่าผู้ตอบที่ครอบครัวอบอุ่นน้อย ส่วนผลในตาราง 8 พิจารณาเฉพาะในกลุ่มพระสงฆ์พบว่าทัศนคติต่อคุณธรรมของพระสงฆ์บวชใหม่แปรปรวนไปตามความอบอุ่นในครอบครัวอย่างชัดเจนด้วย และพบในรายละเอียดว่า พระสงฆ์ที่ครอบครัวอบอุ่นมาก มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมมากกว่าพระสงฆ์ในครอบครัวที่อบอุ่นน้อย แต่ไม่ปรากฏผลเช่นนี้เมื่อพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์ ผลส่วนนี้จึงสนับสนุนสมมติฐานข้อสามในสี่จากห้าด้านที่ทำนายไว้

ส่วนในกลุ่มฆราวาสนั้น (ดูตาราง 1 ในภาคผนวก ข) ผลปรากฏว่า จิตลักษณะ 2 ใน 3 ด้านคือ ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ และความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ เกี่ยวข้องกับความอบอุ่นในครอบครัวอย่างชัดเจนเช่นเดียวกับในกลุ่มพระสงฆ์ แต่เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชไม่เป็นไปตามที่คาดไว้ในหมู่ฆราวาส

ส่วนการเป็นแบบอย่างทางพุทธของบิดาหรือมารดานั้นเกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเชิงพุทธของพระสงฆ์ตามที่ทำนายไว้สองจากสามด้าน (ดูตาราง 5) คือเกี่ยวข้องกับความเชื่อและค่านิยมทางพุทธและความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์แต่ไม่เป็นตัวทำนายของเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช

ส่วนฆราวาสนั้นผู้ที่ครอบครัวอบอุ่นมาก มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง มีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์สูง (ตาราง 1 ในภาคผนวก ข) และมีเหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมสูงกว่า ผู้ที่ครอบครัวอบอุ่นน้อย (ตาราง 8)

จึงสรุปได้ว่า ความอบอุ่นในครอบครัวและการเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธของบิดาและมารดา เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเชิงพุทธ และทัศนคติต่อคุณธรรมในการวัดครั้งหลัง ของบุตรที่เป็นพระสงฆ์และเพื่อนอย่างชัดเจน ผลทางด้านพระสงฆ์จึงสนับสนุนสมมติฐาน 3 เป็นส่วนใหญ่

ผลการวิจัยอิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อการนับถือศาสนาของบุคคลนั้น ปรากฏทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ การวิจัยในประเทศไทยเป็นการวิจัยอิทธิพลของครอบครัวต่อการนับถือศาสนา และการมีค่านิยมทางศาสนาของนักเรียน (ลักดาวัลย์ พรศรีสมุทร และวิลาสลักษณ์ ชิววัลลี 2524) และของนิสิตนักศึกษา (วันชัย มีกลาง 2530) ส่วนตำราต่างประเทศก็ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อลักษณะทางศาสนาของบุคคลนั้นจะมีผลต่อบุตรในครอบครัว

ตั้งแต่วัยเด็ก และจะติดตัวไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ (Batson, & Ventis, 1982, pp. 46-47) ผลการวิจัยพระสงฆ์ไทยทางภาคใต้ในส่วนนี้ ได้พบอิทธิพลของครอบครัวต่อลักษณะทางศาสนาของบุคคล ผลการวิจัยนี้จึงสนับสนุนผลการวิจัยทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศดังกล่าว ผลนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในหมู่พระสงฆ์บวชใหม่ที่ศึกษาและในหมู่ฆราวาสด้วย

ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมของครอบครัวที่มีต่อบุตรเพศชาย อิทธิพลทางตรงคือ ปริมาณการเป็นแบบอย่างทางพุทธของบิดาและของมารดาแตกต่างกัน ตัวแปรทั้งสองนี้เป็นลักษณะการถ่ายทอดทางศาสนาของบิดามารดา ที่แคบเฉพาะและชัดเจนกว่าที่เคยใช้ในการวิจัยอื่น ๆ ที่ผ่านมา เช่นจากการวิจัยนิสัยของ วันชัย มีกลาง (2530) ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าลักษณะหรือวิธีการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากบิดามารดามาสู่บุตรที่สำคัญ คือวิธีการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีทางด้านนั้นนั่นเอง ส่วนอิทธิพลทางอ้อมของครอบครัวที่ส่งผลต่อลักษณะทางศาสนาของบุคคล คือการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักความอบอุ่น ซึ่งในการวิจัยนี้มีการวัดที่ไม่ละเอียดเท่าที่ควร แต่ก็พบผลที่ชัดเจนมากกว่า ความรักอบอุ่นในครอบครัวเกี่ยวข้องกับการมีจิตลักษณะเชิงพุทธสูงหลายด้านของบุตร โดยเฉพาะด้านความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ และด้านความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ ทั้งในหมู่พระสงฆ์และในหมู่ฆราวาส ผลส่วนนี้สอดคล้องและสนับสนุนผลการวิจัยนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในกรุงเทพฯ ของ ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทร และ วิลาสลักษณ์ ชิววัลลี (2524) ที่พบว่า ครอบครัวที่อบรมเลี้ยงดูเด็กแบบรักใคร่ให้ความอบอุ่นมาก มีเด็กที่เห็นว่าบาปบุญคุณโทษเป็นเรื่องสำคัญในชีวิตมากด้วย

นอกจากนั้นในการวิจัยพระสงฆ์ภาคใต้ก็ยังได้พบว่าอิทธิพลทั้ง 2 ด้านนี้ของครอบครัวร่วมกันทำนายปริมาณความเชื่อและค่านิยมทางพุทธของพระสงฆ์ (ดูตาราง 5) ได้ในปริมาณสูงอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นการศึกษาและพบอิทธิพลของครอบครัวหลายด้าน ต่อจิตลักษณะเชิงพุทธของบุคคลไปพร้อมกัน ซึ่งไม่ปรากฏในการวิจัยอื่นมาก่อน

สมมติฐาน 4 กล่าวว่า "ผู้ที่ได้บวชเรียนมีทัศนคติที่ต่อคุณธรรมมากกว่า และมีเหตุผลเชิงจริยธรรมหลังการบวชสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้บวช" สมมติฐาน 4 นี้ได้เรียกร้องให้มีการเปรียบเทียบปริมาณทัศนคติ และเหตุผลเชิงจริยธรรมในการวัดครั้งหลัง ระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสที่เป็นเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันของพระสงฆ์ ผลปรากฏในตาราง 8 ว่า เหตุผลเชิงจริยธรรมเพียงตัวแปรเดียวที่แปรปรวนไปตามสถานภาพการบวชของผู้ตอบ และเมื่อพิจารณาค่า

เฉลี่ยคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมในผู้ตอบแต่ละประเภท (ดูตาราง 13 ในภาคผนวก ข) พบว่า พระสงฆ์มีคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงสุด สามเณรมีคะแนนรองลงมา ส่วนฆราวาสมีคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำสุดในการวัดครั้งหลัง

ความแตกต่างของคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส อาจจะเป็นผลของการดำรงตนอยู่ในเพศบรรพชิตมาระยะหนึ่งในหมู่พระสงฆ์ ทำให้ได้รับการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ฆราวาสไม่มีโอกาสที่เช่นนั้น เหตุผลเชิงจริยธรรมจึงต่ำกว่าพระสงฆ์ ทั้งที่อายุและการศึกษาอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน การพิสูจน์ว่าการบวชเป็นสาเหตุของผลนี้ ในการวิจัยนี้พอที่จะทำให้ดูได้บ้าง เพราะมีการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมครั้งแรกในระยะเมื่อพระสงฆ์เพิ่งบวชใหม่ ๆ ได้พบว่า คะแนนการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมครั้งแรกของพระสงฆ์รวมกับเณร ไม่แตกต่างจากคะแนนของฆราวาสมากพอที่จะยอมรับได้ (ค่าเฉลี่ยเหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดครั้งแรก) ในกลุ่มพระสงฆ์และเณร จำนวน 480 องค์ คือ 47.27 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 5.84 ส่วนในกลุ่มฆราวาส 245 คนคือ 46.35 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน คือ 5.57 เอฟ = 2.31 ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ) แม้ว่าคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมในการวัดครั้งแรกกับการวัดครั้งหลัง จะมีได้มาจากการตอบของบุคคลเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังพอจะใช้เป็นหลักได้บ้าง ผลส่วนนี้จึงแสดงว่า เมื่อบวชใหม่ ๆ นั้น พระสงฆ์และเณรมีคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างจากคะแนนของฆราวาสมากพอที่จะยอมรับได้ แต่พอบวชเรียนไปได้นานโดยเฉลี่ย 4 เดือน คะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์และของสามเณร (บวชนานโดยเฉลี่ย 10 เดือน) สูงกว่าของฆราวาสอย่างชัดเจน ผลส่วนนี้จึงสนับสนุนสมมติฐาน 4 และอาจกล่าวได้ว่า การบวชเรียนระยะหนึ่งช่วยให้บุคคลมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้บวชซึ่งเป็นคนรุ่นราวคราวเดียวกัน แต่ไม่พบผลเช่นเดียวกันนี้ทางด้านทัศนคติต่อคุณธรรมแต่อย่างใด

การที่พบในการวิจัยนี้ว่า พระสงฆ์และเณรที่ได้บวชเรียน มีคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมในการวัดครั้งหลังสูงกว่าเพื่อน ๆ ที่เป็นฆราวาส ทั้ง ๆ ที่เดิมในการวัดครั้งแรก เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้บวชและผู้ที่ไม่ได้บวช ไม่แตกต่างกันอย่างชัดเจนแต่อย่างใด ผลส่วนนี้จึงสนับสนุนผลการวิจัยอื่น ๆ ว่า ผู้ที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนา เช่นบวชชีพราหมณ์ (อโนชา จังจริง 2529) หรือนักศึกษาที่ได้เข้าในโครงการพุทธศาสนา (ฉกาจ ช่วยโต 2521) และผู้ที่ฝึกสมาธิแบบพุทธ (อวยชัย โรจนนिरันตริกกิจ 2526) มีคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมหลังการได้รับประสบการณ์เหล่านั้นสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้รับประสบการณ์ดังกล่าว

คำถามต่อไปอาจมีว่า พระสงฆ์ที่มีคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมในการวัดครั้งหลังสูง นั้น มีประสบการณ์ขณะบวชด้านใดสูงด้วย ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์เหล่านั้นได้ จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมในการวัดครั้งหลัง กับประสบการณ์ขณะบวชแต่ละด้านใน 4 ด้าน ในพระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ 10 ประเภท ผลปรากฏว่า คะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมในการวัดครั้งหลังจะสูงในพระสงฆ์ที่ได้ฝึกสักรวมกันในที่สุดมาก โดยพบผลเช่นนี้ในพระสงฆ์ 6 จาก 10 ประเภท ดังต่อไปนี้ ในพระสงฆ์อายุน้อยหรือเท่ากับ 23 ปี (คูตาราง 16 ในภาคผนวก ข) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี พระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธคำ พระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธสูง พระสงฆ์ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธคำและสูง นอกจากนั้นแล้วคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมไม่สัมพันธ์กับประสบการณ์ขณะบวชอีก 3 ด้านในกลุ่มใดเลย นอกจากในพระสงฆ์จากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง ที่พบว่าพระสงฆ์ที่มีบทบาทหน้าที่มาก เป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ และผู้ที่มีบทบาทหน้าที่น้อย กลับเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง อย่างไรก็ตาม ผลวิจัยส่วนแรกแสดงว่า ในขณะบวชถ้าพระสงฆ์รูปใดได้ฝึกสักรวมคนโดยแสดงอาการสงบระงับทางกาย วาจา และใจอย่างมากแล้ว จะเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงด้วย แต่ประสบการณ์ขณะบวชที่ควรเกี่ยวข้องกับความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้บวชอีกด้านหนึ่งคือ การศึกษาอบรมที่ได้รับจากพระผู้ใหญ่ในวัด และการอ่านหนังสือธรรมต่าง ๆ แต่ไม่ปรากฏในการวิจัยนี้ว่าเกี่ยวข้องกับเหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้บวชแต่อย่างไร .

สมมติฐาน 5 ซึ่งเป็นสมมติฐานสุดท้ายกล่าวว่า "ในหมู่พระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ นั้น ตัวแปรในชุดประสบการณ์ขณะบวช (4 ตัวแปร) เป็นตัวทำนายที่สำคัญของผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียน 3 ด้าน มากกว่าตัวแปรในชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ (7 ตัวแปร)" ในการตรวจสอบสมมติฐาน 5 นี้ ได้ทำการวิเคราะห์คะแนนผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียน 3 ด้านคือ ความตระหนักในผลดี เหตุผลเชิงจริยธรรม และทัศนคติต่อคุณธรรมของพระสงฆ์ ได้ทำการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นขั้น โดยมีตัวทำนาย 2 ประเภทรวม 11 ตัวแปร เข้าทำนายร่วมกัน โดยจะใช้เกณฑ์พิจารณาว่า ตัวแปรใดเข้าสู่สมการทำนายเป็นตัวแรก แสดงว่าเป็นตัวทำนายที่สำคัญที่สุด ตัวทำนายที่สำคัญที่สุดนี้ถ้าเป็นตัวแปรจากชุดประสบการณ์ขณะบวชซึ่งมี 4 ตัวแปรด้วยกันแล้ว ก็แสดงว่าผลส่วนนั้นสนับสนุนสมมติฐาน 5 ในการสรุปและอภิปรายผลในส่วนนี้ จะได้พิจารณาผล

การวิเคราะห์ข้อมูลในตัวแปรตาม (หรือตัวถูกทำนาย) 3 ตัว ในพระสงฆ์ 10 กลุ่มย่อย ปรากฏว่า สำหรับความตระหนักในผลดีของการบวช (คูตาราง 9) นั้น ตัวแปรในชุดประสพ- การณ์ขณะบวชตัวหนึ่งคือ ปริมาณการฝึกปฏิบัติตามมรรคเป็นตัวทำนายที่สำคัญที่สุดในหมู่พระสงฆ์ 8 จาก 10 กลุ่มย่อยที่วิเคราะห์ และตัวแปรปริมาณการศึกษาอบรมที่ได้รับ ซึ่งเป็นประสพการณ์ขณะ บวชตัวที่สอง เป็นตัวทำนายที่สำคัญร่วมกับการฝึกปฏิบัติตามมรรค ในพระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบ อย่างทางพุทธต่ำ มีเพียงกลุ่มเดียวคือ พระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธสูง ที่ตัวแปรในชุด ประสพการณ์ขณะบวช มิได้เป็นตัวทำนายที่ยอมรับได้ของความตระหนักในผลดีของการบวช ฉะนั้น สำหรับความตระหนักในผลดีของการบวชนั้น ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐาน 5 อย่างชัดเจน เป็นส่วนใหญ่

ส่วนเหตุผลเชิงจริยธรรมที่ได้จากการวัดในครั้งหลังนั้น มีตัวทำนายที่สำคัญที่สุดคือ ปริมาณการสำรวมตนตามศีลของพระสงฆ์เพียง 2 จาก 10 ประเภท คือ ในพระสงฆ์ที่อายุน้อย และในพระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธสูง (คูตาราง 10) ส่วนในพระสงฆ์อีก 6 กลุ่ม ย่อย มีตัวทำนายที่สำคัญที่สุดมาจากชุดจิตลักษณะเชิงพุทธหลายด้าน และในพระสงฆ์อีก 2 กลุ่ม ย่อยนั้นไม่ปรากฏว่าตัวแปรใดสามารถทำนายปริมาณเหตุผลเชิงจริยธรรมได้ นั่นคือในพระสงฆ์ที่ บิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธสูง และพระสงฆ์ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ ฉะนั้นผลส่วนนี้จึง สนับสนุนสมมติฐาน 5 เป็นส่วนน้อย

เมื่อศึกษาผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเป็นขั้น ของคะแนนทัศนคติต่อคุณธรรมในการ วัดครั้งหลัง ปรากฏในตาราง 11 ว่า ตัวทำนายจากตัวแปรชุดประสพการณ์ขณะบวช 2 ตัวแปร คือ ปริมาณการสำรวมตน และการฝึกปฏิบัติตามมรรคนั้น เป็นตัวทำนายที่สำคัญที่สุดของทัศนคติใน พระสงฆ์ 6 จาก 10 กลุ่มย่อย ในขณะที่อีกสองกลุ่มย่อยไม่มีตัวแปรใดเป็นตัวทำนายที่ยอมรับได้ ส่วนในอีก 2 กลุ่มย่อยนั้น ตัวแปรจากชุดจิตลักษณะเชิงพุทธสองตัวเป็นตัวทำนายที่สำคัญคือในกลุ่ม พระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี และในกลุ่มพระสงฆ์ที่มีบิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธต่ำ ฉะนั้นผล ส่วนนี้จึงสนับสนุนสมมติฐาน 5 ในปริมาณปานกลางค่อนข้างมาก

จึงสรุปได้ว่า ประสพการณ์ขณะบวช 3 ด้าน คือปริมาณการฝึกปฏิบัติตามมรรค และ ปริมาณการสำรวมตน ถ้าพระสงฆ์ได้รับมากในขณะบวช พระสงฆ์เหล่านั้นก็จะมีความตระหนักใน ผลดีของการบวชมาก และมีทัศนคติที่ดีมากต่อคุณธรรมต่าง ๆ ด้วย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดย รวมส่วนใหญ่จึงสนับสนุนสมมติฐานห้า

ในการวิจัยนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ 5 ข้อ จากการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ทราบว่ สมมติฐาน 1 ข้อ คือสมมติฐาน 1 ได้รับการสนับสนุนจากผลการวิจัยอย่างสมบูรณ์ ส่วนสมมติฐาน 2 ข้อ คือสมมติฐาน 2 และ 3 ได้รับการสนับสนุนจากผลการวิจัยนี้เป็นส่วนใหญ่ และสมมติฐานอีก 2 ข้อ คือสมมติฐาน 4 และ 5 ได้รับการสนับสนุนจากผลการวิจัยนี้เพียงครั้งเดียว และไม่มีสมมติฐานใดในการวิจัยที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลเลย

สาเหตุของการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้

ในส่วนนี้จะได้พิจารณาข้อมูลในการวิจัยนี้เพื่อแสวงหาสิ่งที่อาจจะเป็นสาเหตุของการบวชเรียนในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้ โดยจะพิจารณาผลการวิจัยที่ทำการเปรียบเทียบพระสงฆ์กับฆราวาสที่อายุรุ่นราวคราวเดียวกัน และมีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังคล้ายคลึงกัน โดยจะเปรียบเทียบกันทางด้านลักษณะต่าง ๆ ที่อาจจะเป็นสาเหตุของการที่ฝ่ายหนึ่งมาบวชเรียน ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้กระทำ โดยการวิจัยส่วนนี้จะเป็นการศึกษาวิจัยแบบเริ่มจากผล แล้วสืบสาวย้อนหลังกลับไปยังสาเหตุ (Ex Post Facto Design) ผลที่กล่าวถึงคือการที่ได้บวชเรียนหรือไม่ได้บวช แล้วสืบสาวไปยังลักษณะของชุมชน ลักษณะทางครอบครัว ภูมิหลังบางประการ และจิตลักษณะเชิงพุทธด้านต่าง ๆ ของผู้ตอบว่าจะแตกต่างกันในระหว่างพระสงฆ์ และฆราวาสหรือไม่ เพื่อจะใช้เป็นเครื่องชี้แนะถึงสาเหตุของการบวชเรียนต่อไป

ในการวิจัยนี้พระสงฆ์และฆราวาสที่ตอบแบบวัดและแบบสอบถามนั้น มีความคล้ายคลึงกันทางด้านเพศ โดยจะเป็นเพศชายล้วน อายุเฉลี่ยของทั้งสองกลุ่มใกล้เคียงกัน คือ 22 ถึง 23 ปี ระดับการศึกษาเท่ากันคือ เรียนมาโดยเฉลี่ย 9 ปี คือจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมีฐานะโดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ต่ำเหมือนกัน (ดูตาราง 2) และเป็นเพื่อนกันมาก่อน

จากการประมวลผลการเปรียบเทียบคะแนนของตัวแปรทางด้านครอบครัว และจิตลักษณะเชิงพุทธของพระสงฆ์ สามเณร และฆราวาส ได้แบ่งประเภทผู้ตอบเป็น 2 กลุ่ม โดยในช่วงแรกได้เปรียบเทียบเฉพาะพระสงฆ์และฆราวาส และตัดสามเณรออก ในช่วงที่สองได้นำสามเณรมารวมกับฆราวาส (ดูตาราง 17 ในภาคผนวก ข)

ในขั้นต้นได้พิจารณาว่าคุณภาพทางครอบครัวของพระสงฆ์จะแตกต่างจากของฆราวาสทางด้านใดบ้าง ก็ไม่พบว่าปริมาณความอบอุ่นในครอบครัว และปริมาณการเป็นแบบอย่างทางพุทธของบิดาและมารดาในหมู่พระสงฆ์นั้นมีมากกว่าในหมู่ฆราวาสแต่อย่างใด

แต่ได้พบผลอย่างชัดเจนว่า พระสงฆ์มีจิตลักษณะทางพุทธ 2 ด้านใน 7 ด้านที่สูงกว่าในกลุ่มฆราวาสอย่างชัดเจนคือ ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ และจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมในการบวช (ดูตาราง 17 ในภาคผนวก ข) เมื่อเพิ่มสามเณรเข้ากับกลุ่มฆราวาสแล้ว กลับพบความแตกต่างในตัวแปรเดิมและตัวแปรอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น โดยปรากฏว่าพระสงฆ์มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูงกว่า มีจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมในการบวชมากกว่า มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชสูงกว่า ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มากกว่า และคาดหวังสภาพที่ดีในการบวช มากกว่าฆราวาสและสามเณร

จึงอาจเข้าใจได้ว่า การที่ชายไทยในภาคใต้มาบวชเรียนในพุทธศาสนานั้น อาจขึ้นอยู่กับความเชื่อ ค่านิยม เหตุผล จุดมุ่งหมาย ความตั้งใจ และการคาดหวังส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและการบวชเรียนนั่นเอง ในขณะที่ชุมชนและครอบครัวอาจมีส่วนผลักดันเท่าเทียมกันทั้งในผู้บวชและผู้ที่ไม่ได้บวช นั่นก็คือ ความผลักดันของชุมชนและครอบครัวจะต้องได้รับการเสริมพลังจากจิตลักษณะเชิงพุทธของเยาวชนไทยในภาคใต้ จึงจะเกิดพฤติกรรมการบวชในพุทธศาสนาขึ้น

อย่างไรก็ตาม การวัดจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ในหมู่พระสงฆ์ สามเณร และฆราวาส ได้กระทำหลังจากที่ผู้ตอบในสองกลุ่มแรกได้บวชเรียนแล้ว จึงไม่อาจจะมั่นใจได้ว่าจิตลักษณะเชิงพุทธเหล่านี้มีสูงในปริมาณที่พบมาก่อนการบวชเรียนของผู้ตอบ อาจเป็นไปได้ในทางกลับกันว่าพฤติกรรมการบวชและอยู่จำพรรษาในวัด ทำให้จิตลักษณะเชิงพุทธของพระสงฆ์สูงขึ้น แต่สามเณรกลับมีจิตลักษณะเชิงพุทธต่ำ ทั้งนี้เพราะเมื่อนำคะแนนของสามเณรมารวมกับคะแนนของฆราวาส ทำให้กลุ่มนี้มีคะแนนจิตลักษณะเชิงพุทธมากขึ้นที่ต่ำกว่าคะแนนของกลุ่มพระสงฆ์ การที่สามเณรมีคะแนนจิตลักษณะเชิงพุทธหลายด้านต่ำ ทั้ง ๆ ที่ได้บวชเรียนมาโดยเฉลิ้นนานถึง 8 เดือน ในขณะที่ตอบแบบวัดครั้งแรกนั้น อาจเกิดจากระดับอายุและระดับการศึกษาที่ยังต่ำของสามเณรได้ แต่ก็น่าประหลาดใจที่พบในการวิจัยนี้ว่าสามเณรมีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมต่าง ๆ สูงกว่าพระสงฆ์และฆราวาส ในการวัดทั้งสองครั้ง (ดูตาราง 13 ในภาคผนวก ข) แต่อย่างไร

ก็ตามสามเณรที่ตอบแบบวัดทัศนคติต่อคุณธรรมถึงสองครั้งนั้นก็น้อย ผู้ตอบแบบวัดครั้งหลังมักเป็นผู้ที่ไม่ได้รับแบบวัดชุดดังกล่าวในตอนแรก การศึกษาปริมาณการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจึงทำไม่ได้

ลักษณะของพระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ขณะบวชต่างกัน

ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาพระสงฆ์และสามเณรวชิใหม่และจำพรรษาอยู่ในวัดทางภาคใต้จำนวนถึง 112 วัด วัดเหล่านี้ย่อมมีการฝึกอบรม และการมอบหมายหน้าที่ให้แก่พระบวชใหม่แตกต่างกัน ในการวิจัยนี้ได้สอบถามถึงคุณภาพทางพุทธของชุมชนที่อยู่และบวชเรียนของพระสงฆ์ ฉะนั้นจึงอาจตั้งคำถามได้ว่า วัดในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูงนั้น มีการจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ผู้บวชใหม่อย่างเหมาะสมมากกว่าวัดในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ จริงหรือไม่ จากตาราง 6 และการสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 2 ที่ผ่านมาแล้วพบว่า คุณภาพทางพุทธของชุมชนเกี่ยวข้องกับคุณภาพและปริมาณการฝึกอบรมพระและเณรวชิใหม่ ของวัดในภาคใต้อย่างชัดเจน โดยกล่าวได้ว่าชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูงในภาคใต้ ได้มีการให้การศึกษอบรมพระและเณรวชิใหม่มาก มีการฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก และมีการมอบหมายหน้าที่ให้ผู้บวชกระทำมากกว่าวัดในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ จึงกล่าวได้ว่าคุณภาพทางพุทธของชุมชนอาจมีอิทธิพลต่อคุณภาพการฝึกอบรมพระบวชใหม่ในวัดได้มาก

นอกจากอิทธิพลจากชุมชนแล้ว การที่พระสงฆ์และสามเณรวชิใหม่จะรับการฝึกอบรมทางธรรมะ และฝึกปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดขณะบวชหรือไม่นั้น ส่วนหนึ่งอาจขึ้นอยู่กับจิตลักษณะเชิงพุทธของพระสงฆ์และสามเณรเอง ที่อาจจะช่วยให้เกิดการแสวงหาและการยอมรับ ที่จะฝึกปฏิบัติธรรมะในขณะบวชเรียนได้ ผลปรากฏในตาราง 7 ว่า ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ของผู้บวชเป็นตัวแทนที่สำคัญที่สุดของปริมาณการมีประสบการณ์ขณะบวช 3 ใน 4 ด้าน ทั้งของพระสงฆ์และสามเณร นั่นคือด้านการศึกษาอบรมที่ได้รับ การฝึกปฏิบัติตามมรรคและบทบาทหน้าที่ในวัด นอกจากนั้นการมีจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมมากในการบวช ยังเกี่ยวข้องกับการสำรวมตนให้อยู่ในศีลของพระสงฆ์ และการทำบทบาทหน้าที่ขณะบวชในสามเณร ส่วนการมีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธมาก ถ้าปรากฏในพระสงฆ์ที่บวชใหม่แล้ว จะเกี่ยวข้องกับการที่ท่านเหล่านั้นจะได้รับการศึกษอบรมจากพระผู้ใหญ่มาก การทำบทบาทหน้าที่ในวัดอย่างเหมาะสมมาก และการฝึกปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปดมากด้วย (ดูตาราง 7 ในภาคผนวก ข)

นอกจากอิทธิพลของชุมชนและจิตลักษณะของผู้บวชแล้ว อิทธิพลของครอบครัวอาจมีส่วนร่วมกำหนดปริมาณประสบการณ์ทางธรรมะที่ได้รับขณะบวชเรียนของพระสงฆ์และสามเณรด้วย ในการวิจัยนี้แม้จะไม่สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของครอบครัวกับประสบการณ์ขณะบวชของพระสงฆ์โดยตรง แต่ก็พบอิทธิพลของครอบครัวในทางอ้อมว่า ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมทางพุทธนั้นมีปรากฏชัดเจนในผู้บวชที่บิดาหรือมารดาเป็นแบบอย่างที่ดีมากทางพุทธ และผู้บวชที่มาจากครอบครัวที่อบอุ่นมากด้วย (ดูตาราง 5 และตาราง 21 ในภาคผนวก ข) จึงอาจกล่าวได้ว่า อิทธิพลของครอบครัว ช่วยกำหนดปริมาณการฝึกอบรมทางพุทธศาสนาขณะบวช โดยผ่านจิตลักษณะทางพุทธอย่างน้อย 2 ประการดังกล่าวของผู้บวช

จึงอาจสรุปได้ว่า จากการนำผลการวิจัยหลายส่วนมาอภิปรายร่วมกันเพื่อตอบคำถามว่า ลักษณะของชุมชน ครอบครัว และลักษณะทางจิตใจของผู้บวช มีส่วนกำหนดปริมาณการฝึกฝนและการอบรมทางพุทธศาสนาในขณะบวชเรียนหรือไม่ ได้พบผลอย่างชัดเจนในการวิจัยนี้ว่า ลักษณะทางพุทธของชุมชน ลักษณะทางพุทธของครอบครัว และลักษณะทางพุทธของผู้บวชเอง ส่งผลตามลำพังและร่วมกัน ต่อการได้รับประสบการณ์ทางพุทธขณะจำพรรษาของพระสงฆ์และสามเณรผู้บวชใหม่ โดยอาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์และสามเณรผู้บวชใหม่จะได้รับประสบการณ์ทางธรรมะและทางพุทธศาสนาด้านอื่น ๆ มาก ถ้าเป็นผู้ที่บวชในวัดในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง มีบิณฑบาตที่เป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก มีความอบอุ่นในครอบครัวมาก และผู้บวชเองมีจิตลักษณะเชิงพุทธทางด้านความตั้งใจที่จะปฏิบัติกิจสงฆ์ และความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูงด้วย

ลักษณะและประสบการณ์ขณะบวชของพระสงฆ์ที่ได้รับประโยชน์จากการบวชเรียนมาก

จุดมุ่งหมายที่สำคัญประการที่สองของการวิจัยนี้ คือการศึกษาว่าพระสงฆ์บวชใหม่และส่วนใหญ่จะบวชเพียง 1 พรรษาเท่านั้น ท่านเหล่านั้นจะได้รับประโยชน์จากการบวชเรียนหรือไม่ และจะได้รับประโยชน์ทางด้านใตบ้าง ในการวิจัยนี้ได้ทำการวัดผลของการบวชเรียนที่มีต่อจิตใจของผู้บวชใน 3 ด้านคือความตระหนักในผลดีของการบวชเรียน ทางด้านที่จะช่วยให้เป็นผู้ที่นับถือพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น ส่วนอีกสองด้านคือการประเมิณคุณธรรมและจริยธรรมโดยใช้เครื่องมือวัดจากทางวิชาการด้านจิตวิทยา พระสงฆ์ได้ตอบแบบวัดทั้งสามนี้หลังจากที่บวชมาได้นานโดยเฉลี่ย 4 เดือน และฆราวาสจำนวนหนึ่งได้ตอบแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม และทัศนคติต่อคุณธรรมในช่วงเวลาเดียวกับที่พระสงฆ์ตอบ

ในการศึกษาผลดีที่ได้จากการบวชเรียนนี้อาจดำเนินการได้เป็น 2 ชั้น ชั้นแรกคือ การเปรียบเทียบคะแนนของพระสงฆ์และสามเณร กับคะแนนของฆราวาส เพื่อศึกษาผลของการบวชในระหว่างผู้ที่บวชกับผู้ที่ไม่ได้บวช ในส่วนนี้ได้รายงานผลไปแล้ว และได้อภิปรายผลที่เกี่ยวกับสมมติฐาน 4 ด้วย โดยปรากฏผลว่า พระสงฆ์มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงที่สุดคือสูงกว่าสามเณรและฆราวาส (ดูตาราง 13 ในภาคผนวก ข) ส่วนทางด้านทัศนคติที่ต่อกุศลธรรมนั้น สามเณรมีคะแนนสูงที่สุดในการวัดทั้งสองครั้ง พระสงฆ์มีคะแนนรองลงมา ส่วนฆราวาสมีทัศนคติที่ต่อกุศลธรรมต่ำที่สุด จากผลการวิจัยส่วนนี้ทำให้ทราบแต่เพียงว่าพระสงฆ์และสามเณรมีกุศลธรรมและจริยธรรมสูงกว่าฆราวาสที่รุ่นเดียวกันและมีภูมิหลังคล้ายกัน แต่ผลในส่วนนี้ไม่สามารถจะยืนยันได้ว่า ผลนี้เกิดจากประสบการณ์ในการบวชเรียนที่พระสงฆ์และสามเณรได้รับ แต่ฆราวาสไม่ได้รับ จึงทำให้ฆราวาสมีลักษณะทางจิตใจที่ไม่ได้มีการพัฒนาให้สูงขึ้น

ชั้นที่สองคือ การนำเอาประสบการณ์ขณะบวช 4 ด้าน ของพระสงฆ์มาพิจารณาควักไปกับผลดีที่ได้รับจากการบวช จะทำให้ทราบได้ว่าผู้บวชที่มีกุศลธรรมและจริยธรรมสูงนั้น ได้รับประสบการณ์ขณะบวชอย่างเหมาะสมมากด้วยหรือไม่ และจะพบมากในพระสงฆ์ประเภทใด ถ้าพบว่าประสบการณ์ขณะบวชด้านหนึ่งหรือหลายด้าน สัมพันธ์ทางบวกอย่างสูงกับความตระหนักถึงผลดีของการบวช คุณธรรม หรือจริยธรรมของพระสงฆ์ประเภทใดก็อาจเป็นเครื่องชี้แนะว่าประสบการณ์ขณะบวชนั้น ๆ อาจช่วยพัฒนาจิตใจของพระสงฆ์ประเภทนั้นได้ แต่ถ้าผลดีที่วัดได้หลังจากที่บวชมาระยะหนึ่งนั้น ไม่เกี่ยวกับปริมาณประสบการณ์ขณะบวชที่ได้รับ ก็อาจจะถามต่อไปได้ว่า ผลดีที่พบในภายหลังเกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเชิงพุทธที่มีมาแต่เดิมของผู้บวชใช้หรือไม่ ในตอนต้นได้เสนอผลการทำนายปริมาณผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียนของพระสงฆ์ไปแล้ว ภายใต้การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 5 แต่เนื่องจากในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ได้แบ่งประเภทพระสงฆ์ตามลักษณะของชุมชน ครอบครัวยุค และลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังบางประการของพระสงฆ์ ได้เป็นพระสงฆ์ 10 ประเภท จึงสามารถพิจารณาผลอย่างละเอียดได้

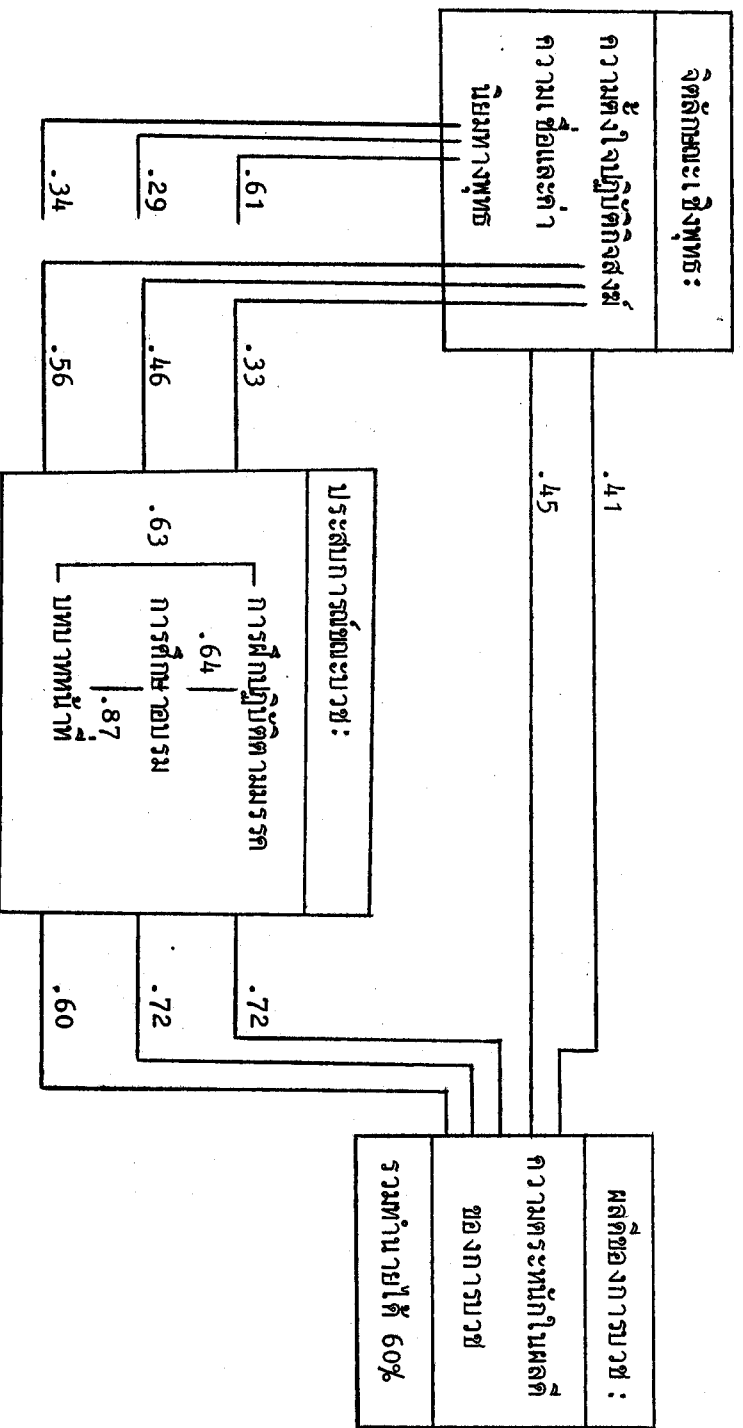
จากการศึกษาพระสงฆ์แต่ละประเภททั้ง 10 ประเภทนี้ (ดูตาราง 9, 10 และ 11) จะพบว่า ประสบการณ์ขณะบวชบางด้านและจิตลักษณะเชิงพุทธอีกบางด้าน ร่วมกันทำนายผลดีจากการบวชเรียนแต่ละด้านใน 3 ด้านได้เป็นปริมาณต่าง ๆ กัน ในส่วนนี้จะหยิบยกเอาพระสงฆ์ประเภทที่ตัวแปรเหล่านี้ สามารถร่วมกันทำนายผลดีที่ได้จากการบวชเรียนแต่ละด้านได้สูงที่

สุดชั้นมาพิจารณาทีละด้าน โดยเริ่มจากผลดีทางด้านพุทธศาสนา ผลดีด้านจริยธรรม และคุณธรรม ตามลำดับ

สำหรับผลดีทางด้านพุทธศาสนาต่อผู้บวช คือตัวแปรความตระหนักในผลดีที่ได้จากการบวชเรียนนั้น ปรากฏว่าประสพการณ์ขณะบวช 3 ด้าน และจิตลักษณะเชิงพุทธ 2 ด้าน ร่วมกันทำนายปริมาณความตระหนักในผลดีของการบวช ในหมู่พระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธแก่บุตรน้อย ได้ในปริมาณสูงกว่าการทำนายความตระหนักฯ ในพระสงฆ์ประเภทอื่น ๆ คือทำนายได้สูงถึง 60% (ดูตาราง 9) เมื่อพิจารณาในรายละเอียด (ดูภาพ 3) อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ประเภทนี้ ถ้าขณะบวชเรียนท่านได้ฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก ได้รับการศึกษาอบรมจากพระผู้ใหญ่มาก และได้ทำบทบาทหน้าที่ของสงฆ์มาก ประกอบกับเดิมท่านตั้งใจจะปฏิบัติกิจสงฆ์มากและมีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง จะเป็นพระสงฆ์ที่ตระหนักถึงผลดีของการบวชมากด้วย ส่วนท่านที่มีประสพการณ์ขณะบวชดังกล่าวน้อย และมีจิตลักษณะเชิงพุทธดังกล่าวน้อย ท่านก็จะตระหนักถึงผลดีของการบวชน้อยด้วย ผลการวิจัยส่วนนี้แสดงว่า พระสงฆ์ที่มารดาทางเห็นจากศาสนา แต่ถ้าท่านเป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง และมีความตั้งใจที่จะปฏิบัติกิจสงฆ์มากมาแต่เดิม และเมื่อบวชเรียนก็ได้รับบทบาทหน้าที่สงฆ์อย่างเหมาะสมมาก พระผู้ใหญ่เอ็นดูให้ความสนใจปลุกฝังอบรม และท่านเองเมื่อมีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง (โดยไม่ได้รับจากมารดา แต่อาจได้รับจากแหล่งอื่น) ท่านก็มีความตื่นตัวที่จะฝึกจิตและความคิดตามมรรคมาก ท่านก็จะตระหนักในผลดีของการบวชเรียน ทางด้านที่จะช่วยให้เป็นพุทธมามกะที่ดีได้มากด้วย

ส่วนพระสงฆ์ประเภทตรงข้าม คือประเภทที่มารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมานั้น ประสพการณ์ขณะบวชและจิตลักษณะเชิงพุทธ ร่วมกันทำนายปริมาณความตระหนักในผลดีของการบวชเรียนได้เพียง 13% เท่านั้น (ดูตาราง 9) โดยปรากฏว่าท่านที่ตระหนักถึงผลดีของการบวชเรียนมาก กลับเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชต่ำ แต่ตั้งใจจะบวชนาน (ค่าอาร์คือ -.40 และ .35 ตามลำดับ) ขณะบวชท่านได้สำรวมตนมาก และฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก (ค่าอาร์คือ .35 และ .32 ตามลำดับ ดูตาราง 16 ในภาคผนวก ข)

เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากพระสงฆ์ ที่มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธน้อย กับท่านที่มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธมาก ทำให้เข้าใจได้ว่า ประสพการณ์ในขณะบวชเรียนมีความสำคัญมากต่อความตระหนักถึงผลดีของการบวช ในพระสงฆ์ที่มาจากครอบครัวที่ทางศาสนามาก แต่

ภาพ 3 คำสั่งประสิทธิผลสัมพันธ์ระหว่างแปรที่เกี่ยวกับข้อกับการทำนายน้อยมากกว่า ๖๐% ในผลดีของกาบวช
 ในพระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธน้อย จำนวน 37 รูป

ประสบการณ์ขณะบวชกลับสำคัญน้อยต่อการเห็นประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการบวชเรียน ในพระสงฆ์ที่ครอบครัวยึดชิตศาสนาเข้ามาแต่เดิม นอกจากนั้นในพระสงฆ์ประเภทหลังนี้ ท่านที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชเรียนสูง มักจะตระหนักถึงผลดีที่ได้จากการบวชน้อย ซึ่งอาจแสดงว่าพระสงฆ์เหล่านี้ไม่รู้สึกรับผลดีจากการบวชเรียนที่สูงส่งมาก ดังที่ท่านได้คาดหมายไว้แต่เดิม ส่วนผู้ที่เห็นว่าการบวชเรียนจะให้ผลดีทางด้านวัตถุ และทางด้านความสัมพันธ์กับครอบครัวและหมู่พวก กลับพบหลังบวชเรียนไประยะหนึ่งว่า ได้ผลดีทางด้านพุทธศาสนามากกว่าที่ได้คาดไว้แต่เดิม

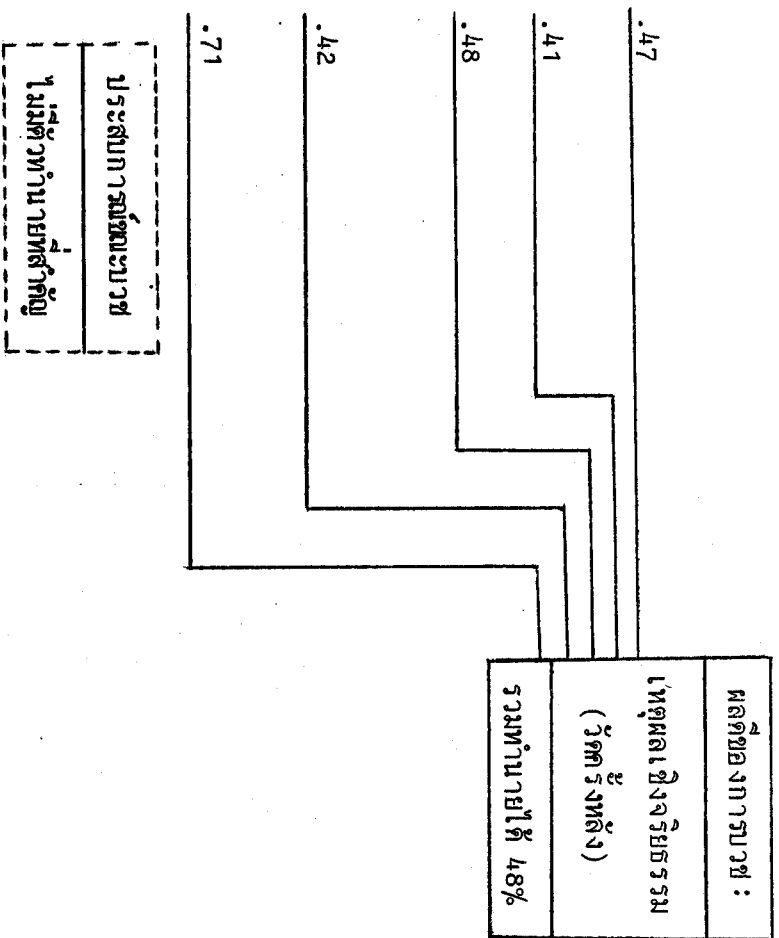
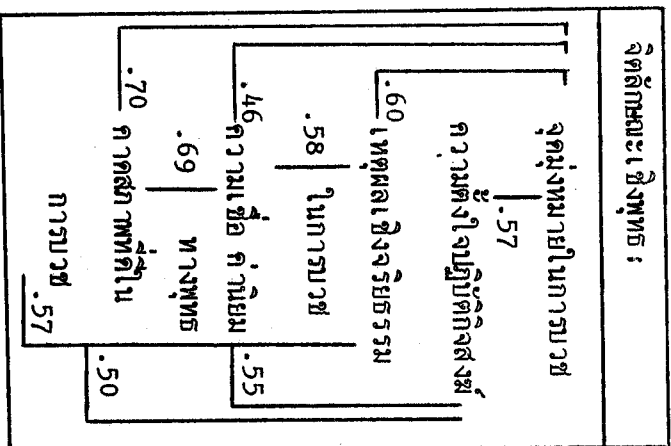
จากการศึกษาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างประสบการณ์ขณะบวชแต่ละด้านใน 4 ด้าน กับความตระหนักในผลดีที่ได้จากการบวชของพระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ ทั้ง 10 ประเภทนั้น (ดูตาราง 16 ในภาคผนวก ข) ทำให้ได้พบผลอย่างชัดเจนว่า พระสงฆ์ที่ฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีจากการบวชเรียนมากด้วย ผลนี้ปรากฏในพระสงฆ์ทั้ง 10 ประเภทและเป็นผลที่ชัดเจนที่สุด ส่วนการได้รับการศึกษาอบรมจากพระผู้ใหญ่ในวัด และปริมาณการทำบวชหน้าวัด ก็เกี่ยวข้องกับการตระหนักถึงผลดีของการบวชในพระสงฆ์มาก 8 จาก 10 ประเภท ที่ไม่พบผลนี้คือในพระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธมาก และพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง ที่ประสบการณ์ทั้ง 2 ด้านที่เพิ่งกล่าวถึงไปนี้ไม่เกี่ยวข้องกับความตระหนักของพระสงฆ์ 2 ประเภทนี้แต่อย่างใด ส่วนปริมาณการสำรวมตนให้อยู่ในศีลนั้น กลับเกี่ยวข้องกับปริมาณการตระหนักของพระสงฆ์ 3 ใน 10 ประเภทเท่านั้น คือพระสงฆ์ที่มีบิดาและมารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธมาก และพระสงฆ์จากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ

จึงสรุปได้ว่าประสบการณ์ขณะบวช 3 ด้านคือ การฝึกปฏิบัติตามมรรค การศึกษาอบรมที่ได้รับจากทางวัด และการทำบวชหน้าวัดที่สงฆ์ อาจเป็นสาเหตุสำคัญของการที่พระสงฆ์จะตระหนักว่าตัวท่านได้รับผลดีจากการบวชเรียนมาก

ผลดีจากการบวชด้านที่สองคือ เหตุผลเชิงจริยธรรมที่ได้จากการวัดครั้งหลัง จากผลในตาราง 8 ทำให้ทราบว่า พระสงฆ์มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าสามเณรและฆราวาส นอกจากนี้ยังพบว่าพระสงฆ์ที่อายุน้อย (น้อยกว่าหรือเท่ากับ 23 ปี) เป็นผู้ที่ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าพระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี การที่พบว่าผู้ที่มีอายุน้อยมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าคนที่อายุมาก ที่มีลักษณะทางสังคมและภูมิหลังคล้ายกันนั้น เป็นสิ่งที่กลับกับสมมติฐานจากทฤษฎีพัฒนาการของความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1964,

1976) นอกจากผลดังกล่าวในหมู่พระสงฆ์แล้วการวิจัยยังพบว่า สามเณรซึ่งมีอายุโดยเฉลี่ยน้อยกว่าฆราวาส ก็มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการวัดทั้งสองครั้ง และโดยเฉพาะในการวัดครั้งหลังสูงกว่าฆราวาสอย่างชัดเจน (คูตาราง 13 ในภาคผนวก ข) ผลการวิจัยนี้ทำให้เข้าใจได้ว่า ประสพการณ์ในการบวชอาจช่วยพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลได้ โดยเฉพาะบุคคลที่อายุน้อย เป็น "ไม้อ่อนดัดง่าย" เมื่อได้รับการฝึกฝนทั้งทางกาย วาจา และใจขณะบวชก็ย่อมจะพัฒนาได้ง่าย และพัฒนาไปได้สูงกว่าผู้ที่ได้รับประสบการณ์เช่นเดียวกันแต่มีอายุมาก ความเข้าใจว่าพระสงฆ์อายุน้อยจะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง ถ้าได้รับการฝึกขณะบวชเรียนมาก แต่ผู้ที่มีอายุมากจะไม่ได้รับประโยชน์จากการบวชเรียนทางด้านที่จะพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมให้สูงขึ้นนี้มีผลที่สนับสนุนอย่างชัดเจน (คูตาราง 10) โดยปรากฏว่าในหมู่พระสงฆ์ที่อายุน้อยนั้น ผู้ที่ฝึกสำรวมตนขณะบวชมาก มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงตามไปด้วย (ทำนายได้ 6.72%) ส่วนในหมู่พระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี และบวชมานานโดยเฉลี่ยคือ 4 เดือนนั้น ประสพการณ์ขณะบวชไม่เกี่ยวข้องกับระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมในการวัดครั้งหลังแต่อย่างใด แต่จิตลักษณะเชิงพุทธ 5 ใน 7 ด้าน ที่อาจจะมามาก่อนการบวชนั้น ที่เกี่ยวข้องกับระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์เหล่านั้นมาก (ภาพ 4) โดยทำนายได้ถึง 48% อาจกล่าวได้ว่า ในพระสงฆ์บวชใหม่ที่อายุมากกว่า 23 ปีนั้น ถ้าท่านมีจิตลักษณะเชิงพุทธ 5 ด้านสูงเพียงใด ท่านก็มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงมากด้วย โดยจิตลักษณะเชิงพุทธรวมกัน 5 ด้าน สามารถทำนายระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมได้สูงถึง 48% ซึ่งเป็นการทำนายระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมได้สูงที่สุดสำหรับพระสงฆ์ทั้ง 10 ประเภท

เป็นที่น่าสนใจติดตามศึกษาข้อมูลจากการวิจัยนี้ว่าประสพการณ์ขณะบวชด้านใดที่เกี่ยวข้องกับระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์มาก และปรากฏในพระสงฆ์ประเภทใด จากการพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนประสพการณ์ขณะบวช กับเหตุผลเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์ 10 กลุ่มย่อย (คูตาราง 16 ในภาคผนวก ข) ปรากฏว่าปริมาณการฝึกสำรวมกายและวาจาให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงามของพระสงฆ์หลายประเภทถ้ากระทำมาก พระสงฆ์นั้นจะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับสูง พระสงฆ์ที่ฝึกสำรวมกายและวาจามาก เป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงนั้นคือ พระสงฆ์ 4 ประเภทต่อไปนี้ (คูตาราง 16 ในภาคผนวก ข) พระสงฆ์ที่อายุน้อยดังกล่าวไปแล้ว พระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี พระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธน้อย และพระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธมาก

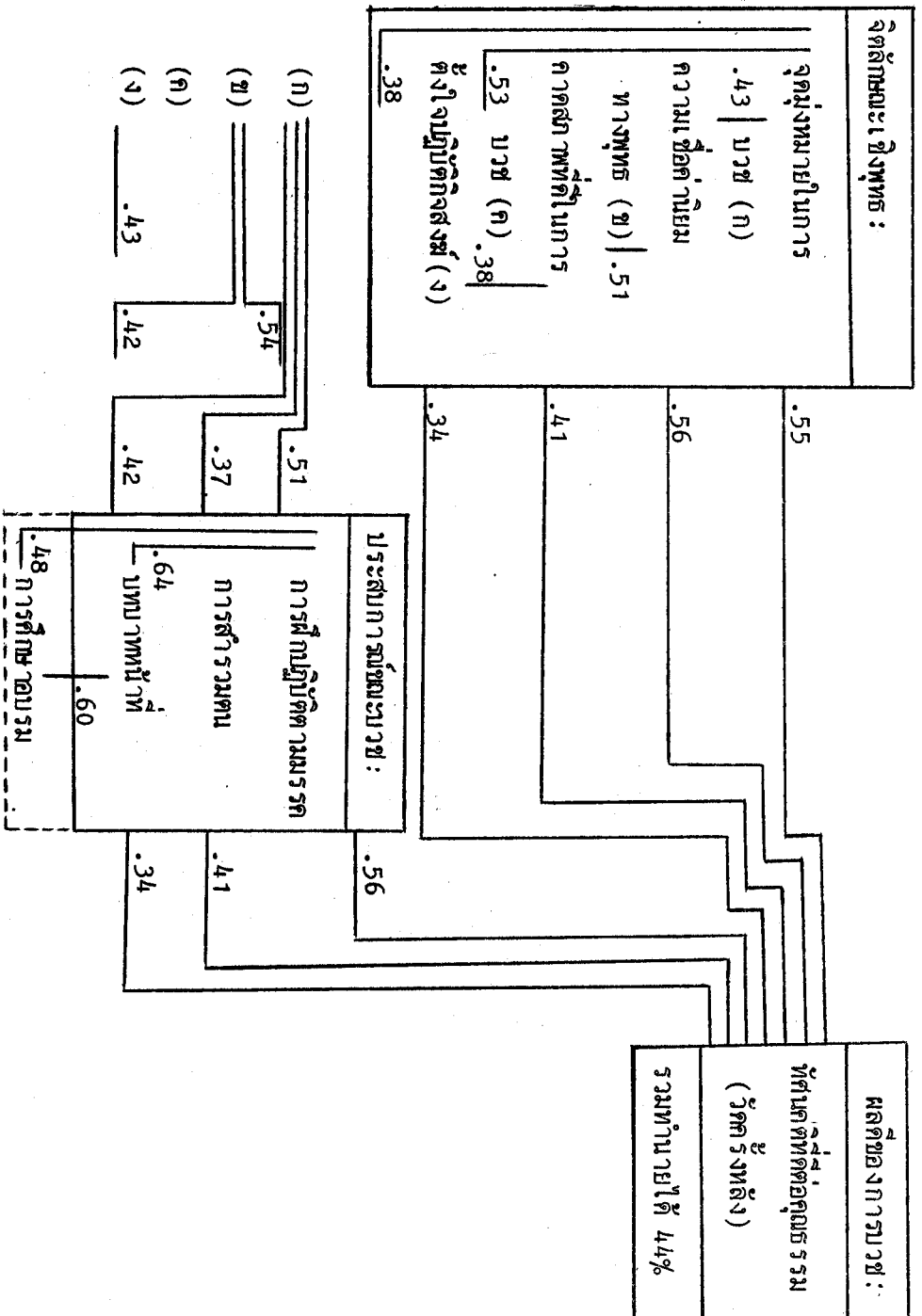

ภาพ 4 คำสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ เกี่ยวข้องกับการทำงานระยะต้น เหตุผลเชิงจริยธรรม (วัตถุประสงค์หลัก)

ในพระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี จำนวน 21 รูป

ที่น่าสังเกตคือ ประสพการณ์ขณะบวชอีก 2 ด้าน ที่ควรเกี่ยวข้องกับเหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้บวช มากกว่าการสำรวมตนมิให้ผิดศีล นั่นคือการได้รับการศึกษาอบรมธรรมะจากพระผู้ใหญ่ และการมีบทบาทหน้าที่ทั้งในวัดและในชุมชนของพระสงฆ์บวชใหม่ ประสพการณ์ขณะบวช 2 ด้านนี้ ควรจะมีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตใจด้านจริยธรรมของพระสงฆ์มากขึ้นถ้าท่านได้บวชนานกว่านี้ นอกจากนั้นการที่ประสพการณ์ขณะบวช 2 ด้านดังกล่าว ไม่เกี่ยวข้องกับระดับจริยธรรมของพระสงฆ์มากเท่าที่ควร อาจจะเป็นเพราะคุณภาพและปริมาณการฝึกอบรมจากพระผู้ใหญ่ ตลอดจนบทบาทหน้าที่ที่พระบวชใหม่และบวชเพียง 1 พรรษาจะได้รับมอบหมายนั้นอาจจะไม่หลากหลายพอที่จะทำให้เกิดผลต่อความแปรปรวน ของระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้บวชได้ ทั้งนี้เพราะ เทคนิควิธีการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมให้แก่บุคคลนั้น ก่อนข้างซับซ้อน และต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง และมีระบบโดยมุ่งให้เกิดผลนี้โดยตรง มิฉะนั้นจะเกิดผลแต่กับบุคคลที่มีความพร้อมทางจิตใจ (ฝึกสำรวมตนมาก) ที่อายุน้อย และที่มีการศึกษาก่อนข้างสูงก่อนบุคคลประเภทอื่น ดังที่พบในการวิจัยนี้

ส่วนผลดีจากการบวชเรียนด้านที่สามคือ การมีทัศนคติที่ดีต่อกุศลธรรมต่าง ๆ (ที่ได้จากการวัดครั้งหลัง) ได้พบว่า ประสพการณ์ขณะบวช และจิตลักษณะเชิงพุทธของผู้บวช ร่วมกันทำนายทัศนคติได้สูงที่สุดคือ 44% ในหมู่พระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่ำ (ต่ำกว่า หรือ เท่ากับ 9 ปี) (ดูตาราง 11) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดปรากฏว่า ในพระสงฆ์ประเภทนี้ ประสพการณ์ขณะบวช 3 จาก 4 ด้าน ถ้ามีมาก และมีจิตลักษณะเชิงพุทธ 4 จาก 7 ด้าน สูงด้วย จะเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อกุศลธรรมมาก (ดูภาพ 5) อาจสังเกตได้ว่า ในพระสงฆ์ที่มีการศึกษาก่อนข้างต่ำนี้ การศึกษาอบรมที่ได้รับจากพระผู้ใหญ่ในวัด ส่งผลทางอ้อมต่อการพัฒนาทัศนคติต่อกุศลธรรม โดยผ่านการฝึกปฏิบัติตามมรรค การสำรวมตน และการทำบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ ส่วนจิตลักษณะเชิงพุทธ 4 ด้าน ก็มีส่วนสัมพันธ์กับทัศนคติที่ดีต่อกุศลธรรมของพระสงฆ์ประเภทนี้มาก นอกจากนั้นยังพบว่าในหมู่พระสงฆ์ที่มีการศึกษาก่อนข้างต่ำนี้ ผลดีที่ได้จากการบวชทั้ง 3 ด้านที่ศึกษานั้นมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างสูงด้วย (ดูตาราง 15 ในภาคผนวก ข) หรือกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ที่มีการศึกษาก่อนข้างต่ำ ท่านผู้ใดได้รับประสพการณ์ขณะบวชเรียนอย่างเหมาะสมมาก ท่านก็จะได้รับผลดีทางด้านคุณธรรมสูงด้วย และถ้าท่านมีคุณธรรมสูง จริยธรรมของท่านก็มักจะสูงด้วย และท่านมักจะตระหนักถึงผลดีที่ท่านได้รับจากการบวชเรียนมากด้วย ผลส่วนนี้จึงแสดงถึงความ

ภาพ 5 คำสั่งประสิทธิ์สิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการทำนายนับรวมบทศานต์ที่ติดต่อกุณธรรม (วัตร รุ่งหลัง) ในพระสงฆ์ที่รับการศึกษาคำว่าหรือเท่ากับ 9 ปี จำนวน 29 รูป

สำคัญของการได้บวชเรียนในพุทธศาสนา ซึ่งจะสามารถพัฒนาจิตใจของผู้บวชได้มาก โดยเฉพาะในผู้ที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนมาน้อย

ส่วนในหมู่พระสงฆ์ประเภทตรงข้าม คือพระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่อนข้างสูง (มากกว่า 9 ปี) นั้นปรากฏว่า ประสพการณ์ขณะบวชไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทัศนคติที่ต่อกุณธรรมของพระสงฆ์เหล่านั้นแต่อย่างใด (ดูตาราง 16 ในภาคผนวก ข) นอกจากนี้ยังพบว่า ในหมู่พระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงนี้ ไม่มีตัวแปรใดทั้งในชุดประสพการณ์ขณะบวช หรือในชุดจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน จะเกี่ยวข้องกับปริมาณทัศนคติที่ต่อกุณธรรมเลย (ทำนายได้ 0%) นอกจากนี้ยังปรากฏว่า (ดูตาราง 15 ในภาคผนวก ข) ผลที่ทั้ง 3 ด้านจากการบวชเรียนของพระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงนี้ ไม่เกี่ยวข้องหรือขึ้นต่อกันเลย

สรุปได้ว่าการวิจัยนี้ให้พบว่า ผลจากการบวชเรียนทั้งทางด้านพุทธศาสนา และทางด้านวิชาการที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมในพระสงฆ์บวชใหม่ในวัดต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา นั้น อาจมีสาเหตุมาจากการได้รับประสพการณ์ขณะบวชอย่างเหมาะสมในหลายด้าน โดยจะขอกกล่าวโดยรวมว่า พระสงฆ์ที่ฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีทางด้านพุทธศาสนาของการบวชมากและมีคุณธรรมสูง ผลเช่นนี้ปรากฏทั่วไป และโดยเฉพาะในหมู่พระสงฆ์ที่มารดาห่างเหินศาสนา และในพระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่ากว่า 9 ปี พระสงฆ์ที่ฝึกสำรวมตน มีการรักษาศีลโดยเฉพาะทางกายและทางวาจาจากมากขณะบวช จะเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรมสูง ส่วนพระสงฆ์ที่ทำบทบาทหน้าที่อย่างเหมาะสมมาก จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีของการบวชเรียนมาก และมีคุณธรรมสูง ส่วนการศึกษาอบรมที่ได้รับจากพระผู้ใหญ่ในวัดนั้น ถ้าพระสงฆ์ได้รับในปริมาณสูง จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีของการบวชเรียนมาก ในพระสงฆ์ที่มีมารดาห่างเหินจากศาสนามาก และส่งผลทางอ้อมผ่านประสพการณ์ขณะบวชอีก 3 ด้าน ต่อกุณธรรมของพระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่ากว่า 9 ปี ด้วย ส่วนการทำบทบาทของพระสงฆ์ขณะบวชมาก ก็จะเกี่ยวกับการตระหนักถึงผลดีของการบวชเรียนมากในพระสงฆ์แทบทุกประเภทด้วย

จากผลการวิจัยในส่วนนี้ ปรากฏอย่างชัดเจนว่าประสพการณ์ขณะบวชเรียน มีความสำคัญต่อผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียนทั้ง 3 ด้านคือ ด้านพุทธศาสนา ด้านคุณธรรม และด้านจริยธรรม อย่างครบถ้วนนั้น ปรากฏในพระสงฆ์ประเภทเดียวกันคือ พระสงฆ์ที่อายุน้อยกว่า 23 ปี (ดูตาราง 9, 10, และ 11) โดยอาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ที่อายุน้อยกว่า 23 ปีนั้น ถ้า

ท่านได้รับประสบการณ์ขณะบวชเรียนอย่างเหมาะสมมาก ท่านจะเป็นพุทธมามกะที่ดีมาก มีคุณ-
ธรรมที่เหมาะสมมาก และมีจริยธรรมสูงไปพร้อมกัน ส่วนพระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างทาง
พุทธแก่บุตรน้อยนั้น ถ้าท่านได้รับประสบการณ์ขณะบวชเรียนอย่างเหมาะสมมาก ท่านจะมีคุณธรรม
และจริยธรรมสูงอย่างชัดเจนด้วย ส่วนพระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่ำกว่า 9 ปี นั้น ถ้าท่านได้รับ
ประสบการณ์ขณะบวชอย่างเหมาะสมมาก ท่านจะเป็นพุทธมามกะที่ดีและมีคุณธรรมที่เหมาะสมมาก
ด้วย (คูตาราง 9, 10 และ 11) จึงอาจกล่าวได้ว่า ประสบการณ์ขณะบวชมีความสำคัญอย่าง
เด่นชัดต่อจิตใจของพระสงฆ์ 3 ประเภท คือพระสงฆ์ที่อายุน้อย การศึกษาค่อนข้างต่ำ และมี
มารดาที่ห่างเหินจากศาสนา ท่านทั้ง 3 ประเภทนี้ถ้าได้รับประสบการณ์ขณะบวชอย่างเหมาะสม
มากจะมีจิตใจสูง แต่ถ้าได้รับประสบการณ์ขณะบวชอย่างไม่เหมาะสม จิตใจของท่านก็จะต่ำด้วย
จึงอาจกล่าวได้ว่า ประสบการณ์ขณะบวชทั้ง 4 ด้าน เกี่ยวข้องกับการมีคุณธรรมและ
จริยธรรมสูงด้วยในตัว และเกี่ยวข้องกับความรูสึกว่าตนมีลักษณะทางพุทธสูงขึ้นด้วย จิตลักษณะ
ทั้ง 3 ประการดังกล่าว เป็นจิตลักษณะสำคัญที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง โดย
อาจยืนยันได้จากการอ้างถึงทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม (ดวงเคื่อน พันธุมนาวิน 2526, 2531) ซึ่ง
มาจากผลการวิจัย สาเหตุทางจิตใจของพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทยหลายสิบเรื่อง ฉะนั้นจึง
มั่นใจได้ว่า การบวชเรียนทางพุทธศาสนา จะเป็นโอกาสให้ชาวไทยได้รับประสบการณ์ขณะบวชที่
สำคัญหลายด้าน ซึ่งจะสามารพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของผู้บวชเรียนให้มีระดับสูงขึ้น เหมาะ-
สมมากขึ้น ทำให้ผู้ที่บวชเรียนในพุทธศาสนาเป็นคนดีและคนเก่ง ได้มากกว่าผู้ที่ไม่เคยบวชเรียน
ส่วนผู้ที่บวชเรียนและตั้งใจฝึกฝนกาย วาจา ใจ ตามหลักปฏิบัติในพุทธศาสนามากขณะบวช ก็
จะเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรมสูงกว่า ตลอดไปจนถึงเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง มาก
กว่าผู้ที่บวชเรียน แต่ได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวในขณะบวชน้อยมากด้วย ฉะนั้นการฝึก
อบรมอย่างเหมาะสมในวัด จะช่วยให้พระนวกะโดยทั่วไป และโดยเฉพาะพระสงฆ์ 3 ประเภท
ต่อไปนี้เป็นคนดีและเป็นคนเก่งได้ คือพระสงฆ์ที่อายุน้อยกว่า 23 ปี พระสงฆ์ที่มารดาห่างเหิน
จากศาสนา และพระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่ำกว่า 9 ปี

ลักษณะของพระสงฆ์ที่ได้รับประโยชน์น้อยจากประสบการณ์ขณะบวช

ในหัวข้อที่ผ่านมา ได้พิจารณาว่าพระสงฆ์ประเภทใดที่ได้รับประสบการณ์อย่างเหมาะสม
ขณะบวชเรียนมาก ในขณะเดียวกันก็ได้รับผลดี 3 ด้านจากการบวชเรียนนี้มากด้วย ส่วนผู้ที่

ได้รับประสบการณ์ขณะบวชน้อย ก็เป็นผู้ที่ได้รับผลดี 3 ด้านนี้น้อยด้วย แสดงว่าประสบการณ์ขณะบวชมีความสำคัญต่อผลดีที่พระสงฆ์ประเภทนั้นได้รับเป็นอย่างมาก

มาในส่วนนี้จะได้พิจารณาว่า ผลดีจากการบวชสามด้าน คือทางด้านพุทธศาสนา ทางด้านคุณธรรม และจริยธรรม ของพระสงฆ์ประเภทใดที่ไม่ขึ้นอยู่กับปริมาณของประสบการณ์ที่ได้รับขณะบวช ซึ่งมีอยู่ 4 ด้านด้วยกัน ซึ่งจะแสดงว่าประสบการณ์ขณะบวชมีความสำคัญน้อยต่อพระสงฆ์เหล่านี้ โดยเฉพาะทางด้านที่ได้ใช้ประเมิน นอกจากนี้ยังจะได้พิจารณาว่า พระสงฆ์ที่ได้รับประโยชน์จากการบวชน้อยนี้ จิตลักษณะ 3 ด้านหลังบวช จะเกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้านที่วัดไว้ในตอนที่เพิ่งบวชหรือไม่ ในส่วนนี้จะได้พิจารณาผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลำดับคือ จากผลดีทางพุทธศาสนา ผลดีทางคุณธรรม และผลดีทางจริยธรรม

ผลดีทางพุทธศาสนาที่วัดในรูปของความตระหนักในผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียนของพระสงฆ์ แม้จะปรากฏว่าประสบการณ์ขณะบวชมิได้เป็นตัวทำนายที่สำคัญในพระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก (ดูตาราง 9) แต่เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณประสบการณ์ขณะบวชที่ได้รับ กับปริมาณความตระหนักในผลดี ปรากฏว่า (ดูตาราง 16 ในภาคผนวก ข) ความตระหนักในผลดีของการบวชจะมีมากในพระสงฆ์ที่ได้รับการศึกษาอบรมจากพระผู้ใหญ่ในวัดมาก และได้ฝึกสักรวมตนมากด้วย เป็นที่น่าสนใจว่าพระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธนี้ ความตระหนักในผลดีทางพุทธของการบวชเรียนครั้งนี้ของท่าน จะเกี่ยวกับจิตลักษณะเชิงพุทธที่สำคัญอะไรบ้าง ก็ปรากฏว่า (ดูตาราง 18 ในภาคผนวก ข) พระสงฆ์ที่ตระหนักในผลดีของการบวชครั้งนี้มาก เป็นผู้ที่ตั้งใจจะบวชเป็นเวลานาน แต่กลับมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชต่ำกว่าผู้ที่ตระหนักในผลดีน้อย ส่วนพระสงฆ์ประเภทอื่น ๆ อีก 9 ประเภทนั้น ประสบการณ์ขณะบวชเรียน โดยเฉพาะทางด้านการฝึกปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปดนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความตระหนักในผลดีทางพุทธที่ได้รับจากการบวชครั้งนี้

สรุปในส่วนนี้ได้ว่า พระสงฆ์ทุกประเภทที่ศึกษา ถ้าท่านได้รับประสบการณ์ขณะบวชอย่างเหมาะสมและในปริมาณมาก ท่านจะตระหนักถึงผลดีทางพุทธศาสนาที่ท่านได้รับจากการบวชเรียนน้อยอย่างมากด้วย แสดงว่าไม่มีพระสงฆ์ประเภทใดเลย ที่ประสบการณ์ขณะบวชจะด้วยความสำคัญต่อการรับรู้ว่าคุณได้พัฒนา เป็นพุทธมามกะที่ศิขน์หลังบวชเรียนแล้ว ผลส่วนนี้จะได้นำไปใช้เป็นหลักในการเสนอแนะการปฏิบัติต่อไป

ส่วนผลดีของการบวชเรียนในการพัฒนาคุณธรรมของพระสงฆ์นั้น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตาราง 11 แสดงว่า ประสพการณ์ขณะบวช 4 ด้านมิได้เป็นตัวทำนายที่สำคัญของคุณธรรม หลังการบวชของพระสงฆ์ 4 ประเภทคือ (1) พระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี (2) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี (3) พระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธน้อย และ (4) พระสงฆ์จากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง แต่เมื่อพิจารณาค่าที่แสดงถึงความสัมพันธ์รายคู่ระหว่างทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมของพระสงฆ์ กับประสพการณ์ขณะบวชแต่ละด้านปรากฏว่า มีพระสงฆ์เพียง 2 ประเภทเท่านั้นที่ปริมาณประสพการณ์ขณะบวชไม่เกี่ยวข้องกับผู้พัฒนาคุณธรรมของท่านเลย นั่นคือในพระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี และในพระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธน้อย (ดูตาราง 16 ในภาคผนวก ข) จึงได้ติดตามพิจารณาว่า คุณธรรมของท่านจะเกี่ยวข้องกับจิตลักษณะทางพุทธที่อาจมีมาแต่เดิมของท่านทางด้านใบบ้าง (ดูตาราง 19 ในภาคผนวก ข) ผลปรากฏว่าในพระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี ซึ่งประสพการณ์ขณะบวชไม่มีความสำคัญต่อคุณธรรมหลังบวชของท่านนั้น จิตลักษณะเชิงพุทธก็ไม่มีส่วนสัมพันธ์กับผู้พัฒนาคุณธรรมของท่านเลย ผลส่วนนี้จะได้ใช้เป็นข้อเสนอแนะการวิจัยและประยุกต์ต่อไปสำหรับพระสงฆ์ประเภทนี้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีบิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธน้อยนั้น ได้พบในที่นี้ว่า ท่านที่มีทัศนคติที่ดีมากต่อคุณธรรมต่าง ๆ จะเป็นผู้ที่มัจจุหม่งหมายที่เหมาะสมมากในการบวชครั้งนี้ ท่านมีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธที่เหมาะสมมาก ท่านมีความตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติกิจสงฆ์และท่านได้คาดถึงสภาพที่ดีมากในการบวชครั้งนี้ตั้งแต่บวชใหม่ ๆ หรือก่อนบวชด้วย

จึงสรุปเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมของพระสงฆ์โดยการบวชเรียนได้ว่า ในพระสงฆ์ส่วนใหญ่ประสพการณ์ที่เหมาะสมในขณะบวชเรียน มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณธรรมของท่านมาก แต่มีพระสงฆ์ 2 ประเภทเท่านั้น ที่ประสพการณ์ขณะบวชที่ท่านได้รับ ไม่มีความสำคัญต่อคุณธรรมภายหลังการบวชของท่านเลย นั่นคือพระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี และพระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธน้อย จากการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณการศึกษาของพระสงฆ์ 217 รูป กับลักษณะทางครอบครัวและจิตลักษณะเชิงพุทธของท่านปรากฏว่า พระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูง มักเป็นผู้ที่ครอบครัวมีความอบอุ่นมาก มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธมาก และท่านเองก็มีจุมุ่งหมายในการบวชสูง ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์สูง และคาดถึงสภาพที่ดีในการบวชมากด้วย (ค่าอาร์คือ .11, .19, .12, .24 และ .14 ตามลำดับ และมีนัยสำคัญทางสถิติตั้งแต่ .05

ถึง .001 ทั้งสิ้น) ฉะนั้นการที่พระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่อนข้างสูง เป็นผู้ที่ไม่ได้รับประโยชน์ทางด้านการพัฒนาคุณธรรมจากประสบการณ์ขณะบวช อาจเป็นเพราะวิธีการฝึกอบรมที่ได้รับจากทางวัดไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมและสติปัญญาของท่านเหล่านี้ แต่เหมาะสมกับผู้บวชที่มีการศึกษาค่ำกว่า จะได้เสนอแนะการวิจัยและประยุกต์จากผลส่วนนี้ต่อไป ส่วนพระสงฆ์ที่มีบิคาทาง เทินจากศาสนา ก็อาจเข้าใจได้ว่า บิคาของท่านอาจไม่ได้บวชเรียน หรือบวชเรียนแต่ไม่ได้รับประโยชน์มากนัก พระสงฆ์ผู้เป็นบุตรจึงขาดทางด้านการเตรียมความพร้อมจากบิคา ท่านจึงไม่ได้รับประโยชน์จากการบวชเรียนนี้มากนัก แต่จิตลักษณะเดิมของท่านเท่านั้นที่เป็นเครื่องกำหนดคุณธรรมหลังการบวชของท่าน แต่อย่างไรก็ตามประสบการณ์ขณะบวชของพระสงฆ์ทั้งสองประเภทนี้ ก็ยังมีอิทธิพลต่อการได้รับผลดีทางด้านพุทธศาสนา และทางด้านจริยธรรมของท่านอยู่บ้าง โดยดูได้จากตาราง 9, 10 และ ตาราง 16 ในภาคผนวก ข

ส่วนผลดีทางการพัฒนาจริยธรรมของพระสงฆ์นั้น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตาราง 10 แสดงว่า ประสบการณ์ขณะบวช 4 ด้าน มิได้เป็นตัวทำนายที่สำคัญของระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมหลังการบวชของพระสงฆ์ 6 ประเภทจาก 10 ประเภทคือ (1) พระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี (2) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่ำกว่าหรือเท่ากับ 9 ปี (3) พระสงฆ์ที่บิคาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธาน้อย (4) พระสงฆ์ที่บิคาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก (5) พระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธาน้อย และ (6) พระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ แต่จากการศึกษาความสัมพันธ์รายคู่ ในตาราง 16 ในภาคผนวก ข ปรากฏว่ามีพระสงฆ์เพียง 4 ประเภทที่ประสบการณ์ขณะบวชไม่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมหลังการบวชของท่านเลยคือ (1) พระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี (2) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาค่ำกว่าหรือเท่ากับ 9 ปี (3) พระสงฆ์ที่บิคาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก และ (4) พระสงฆ์ที่มารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธาน้อย จึงได้พิจารณาต่อไปว่า ในพระสงฆ์ 4 ประเภทนี้จริยธรรมหลังบวชของท่านเกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเชิงพุทธที่วัดไว้ตั้งแต่เริ่มบวชใหม่ ๆ หรือไม่ (ดูตาราง 20 ในภาคผนวก ข) ผลปรากฏว่า ในพระสงฆ์ 3 ใน 4 ประเภทนี้ ถ้าท่านมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชสูง และคาดถึงสภาพที่ดีมากในการบวชครั้งนี้ ท่านจะเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงภายหลังการบวชด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า พระสงฆ์ 2 ใน 4 ประเภทนี้ ถ้าท่านมีจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมมากในการบวช และมีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธมาก ท่านจะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงในการวัดครั้งหลังด้วย

จึงสรุปได้ว่า พระสงฆ์ที่จริยธรรมหลังการบวช ไม่เกี่ยวข้องกับปริมาณประสบการณ์ที่เหมาะสมที่ได้รับขณะบวช คือพระสงฆ์ที่อายุมาก การศึกษาคำ มีมารคาที่ห่างศาสนา แต่บิดา ไกลชิดศาสนา แต่ประสบการณ์ขณะบวชของพระสงฆ์ทั้ง 4 ประเภทนี้ ก็ยังมีความสำคัญต่อผลดี ทางด้านอื่นอีก 2 ด้าน ดังได้กล่าวมาแล้ว

จึงสรุปรวมในหัวข้อนี้ได้ว่า ในพระสงฆ์ทุกประเภทนั้น ผลดีจากการบวชอย่างน้อย 2 ด้านจาก 3 ด้าน เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ขณะบวชอย่างชัดเจน ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุน้อยกว่า หรือเท่ากับ 23 ปีนั้น ประสบการณ์ที่เหมาะสมขณะบวชเกี่ยวข้องกับผลดีของการบวชทั้ง 3 ด้าน อย่างเด่นชัด (คูตาราง 9, 10 และ 11) ส่วนพระสงฆ์อีก 2 ประเภทคือไปนที่พบว่าประสบการณ์ขณะบวชของท่านมิได้เป็นตัวทำนายที่สำคัญ และยอมรับได้ของคุณธรรมและจริยธรรมภายหลังการบวชของท่านแต่อย่างใด พระสงฆ์ 2 ประเภทนี้คือ พระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปี และพระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธน้อย ผลส่วนนี้จะให้นำไปเสนอแนะการวิจัยและประยุกต์ต่อไป

ข้อดีและข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชในพุทธศาสนา ของชายไทยในภาคใต้" นี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับพระสงฆ์บวชใหม่ เป็นเรื่องแรก ๆ ในประเทศไทย การวิจัยนี้มีข้อดีอยู่หลายประการคือ

ประการแรก เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ของการบวชเรียนในพุทธศาสนา ของประชาชนไทยเพศชายอย่างกว้างขวาง โดยได้มีการพิจารณาลักษณะทางพุทธศาสนาของชุมชนของครอบครัว และของบุคคลประกอบกัน ทำให้สามารถศึกษาอิทธิพลของชุมชน อิทธิพลของครอบครัว อิทธิพลของวัดทางพุทธศาสนา และอิทธิพลของลักษณะทางจิตใจของบุคคล ที่มีต่อการบวชเรียน และมีที่ต่อผลดีทางจิตใจของผู้บวชเรียนไปพร้อมกัน ทำให้ได้ข้อความจริงที่กว้างขวางเกี่ยวกับปรากฏการณ์นี้ภายในการวิจัยเรื่องเดียว

ประการที่สอง การวิจัยนั้นนอกจากจะมีความกว้างขวางแล้วยังมีความลึกซึ้งทางด้าน การศึกษาลักษณะทางจิตในเชิงพุทธศาสนาถึง 7 ด้าน ศึกษาประสบการณ์ขณะบวชถึง 4 ด้าน และศึกษาผลดีที่เกี่ยวข้องกับการบวชเรียนอีก 3 ด้าน จึงทำให้สามารถที่จะศึกษาพื้นฐานทางจิต-

ใจของผู้ที่บวชและผู้ที่ไม่ได้บวชในหลายแง่มุม ศึกษาคุณภาพของวัดในการฝึกอบรมและการฝึกปฏิบัติของพระสงฆ์ทั้งทางกาย วาจา ใจ ในแนวทางธรรมะของพุทธศาสนา มีการรักษาศีล และพิจารณาตามมรรคมืองค์แปด ตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่ในวัดและต่อชุมชนด้วย ทำให้ได้วิเคราะห์ประสบการณ์ของพระนวกะอย่างถี่ถ้วนหลายด้าน นอกจากนั้นยังมีการศึกษาผลที่ได้รับจากการบวชเรียน ทั้งทางด้านพุทธศาสนา และทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมในเชิงวิชาการด้วย ทำให้ผลการวิจัยนี้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

ประการที่สาม การวิจัยนี้เป็นจุดรวมของวิชาการและศาสนา โดยได้ใช้วิชาการในการวัด และการวิจัยเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางพุทธศาสนา ทำให้สามารถพิสูจน์เหตุการณ์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์พฤติกรรมและวิทยาศาสตร์สังคม ซึ่งทำให้ผลงานวิจัยนี้น่าสนใจ และมีความสำคัญน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น การวิจัยนี้ยังเป็นจุดรวมของวิชาการหลายสาขาที่สำคัญคือ วิชาการสาขาจิตวิทยา สาขาสังคมวิทยา และสาขามานุษยวิทยา เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางพุทธศาสนา จึงทำให้งานวิจัยนี้มีลักษณะเป็นสหวิทยาการที่ชัดเจนอีกด้วย

นอกจากนี้การวิจัยนี้ยังมีคุณภาพที่เข้ามาตรา ในเชิงวิชาการอีกหลายด้าน เช่นการแสดงความคุณภาพของเครื่องมือวัดตัวแปรที่สำคัญต่าง ๆ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติขั้นสูงที่ใช้ตัวแปรพร้อมกันที่หลายตัว ตลอดจนการสรุปและอภิปรายผลที่กระทำไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนด้วยส่วนข้อที่เกี่ยวกับรูปแบบการวิจัยที่เอื้อต่อการศึกษาค้นหาเหตุและผลในเรื่องนี้ เป็นพื้นฐานของการเสนอแนะการปฏิบัติ จะได้กล่าวในตอนหลัง

ส่วนข้อจำกัดของการวิจัยนี้มีอยู่หลายด้าน ส่วนใหญ่เกี่ยวกับวิธีการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดใน 2 ประการดังนี้

ประการแรก คือวิธีการเก็บข้อมูล ในการวิจัยนี้สามารถที่จะเก็บข้อมูลจากวัดในพุทธศาสนาในจังหวัดสงขลาได้อย่างละเอียดและครอบคลุม โดยขอให้นักศึกษาจากวิทยาลัย ซึ่งเป็นชาวจังหวัดสงขลา ไปติดต่อขอความร่วมมือจากวัดที่ใกล้บ้านตน แต่ข้อจำกัดก็คือการที่ไม่สามารถจะไปเรียนชี้แจงและอธิบายคำถามให้พระสงฆ์และเพื่อนของพระสงฆ์เข้าใจชัดเจน จึงทำให้มีส่วนที่เว้นว่าง ตอบไม่ครบถ้วนในหลายฉบับ นอกจากนั้นก็มีผู้ตอบจำนวนมากที่ได้รับแบบวัดและแบบสอบถามที่ไม่ครบทุกชุดด้วย ซึ่งทำให้เกิดข้อจำกัดในการวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้บางครั้งคำตอบที่นำมาใช้วิเคราะห์ต้องลดจำนวนลงไปมาก เนื่องจากต้องใช้แต่คำตอบของผู้ที่มีการตอบครบถ้วนในส่วนที่จะวิเคราะห์นั้น ๆ เท่านั้น

ประการที่สอง การวิจัยนี้ ใช้วิธีการให้ผู้ถูกศึกษาตอบแบบวัด และแบบสอบถามต่าง ๆ มิได้มีการวัดตัวแปรบางตัวเป็นเอกเทศจากคำตอบของผู้ถูกศึกษา จึงอาจจะทำให้พบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ได้มากกว่าปกติ เช่นการวัดคุณภาพทางพุทธของชุมชน และการวัดการฝึกอบรมและกิจกรรมของพระบวชใหม่ในวัดต่าง ๆ ถ้าได้ทำการวัดตัวแปรเหล่านี้ อย่าง เป็นเอกเทศ ไม่ต้องพึ่งการรายงานของผู้ตอบแต่ฝ่ายเดียว จะทำให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดเหล่านี้ก็มีได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่การวิจัยนี้มากนัก เพียงแต่ทำให้ขาดความสมบูรณ์ลงไปบ้างเท่านั้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

เนื่องจากการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเรื่องแรก ๆ ทางสังคมพฤติกรรมศาสตร์ ที่เน้นตัวแปรทางจิตวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์ของการบวชเรียนในพุทธศาสนาในประเทศไทย การวิจัยนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาค้นคว้าทางด้านนี้ที่ควรจะทำต่อไป ในส่วนนี้จะได้เสนอแนะการวิจัยที่ควรจะทำต่อไป โดยข้อเสนอแนะที่จะให้นี้ วางอยู่บนรากฐานของผลการวิจัยนี้ รากฐานทางวิชาการ และรากฐานของความต้องการที่จะนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ ข้อเสนอแนะการวิจัยต่อไปจึงมี 4 ประการคือ

ประการแรก คือการเสนอแนะให้มีการวิจัยที่ใช้วิธีการวัดตัวแปรบางตัว แตกต่างไปจากที่ใช้อยู่เดิม ในการวิจัยนี้ ได้ศึกษาและพบความสำคัญของคุณภาพของชุมชนทางด้านพุทธและประสบการณ์ที่ผู้บวชได้รับในวัด 4 ด้าน โดยตัวแปรทั้ง 5 นี้ วัดโดยการขอให้ผู้ถูกศึกษารายงานจากการสังเกตและรับรู้ของตนเอง ซึ่งจะตรงกับความเป็นจริงได้ในปริมาณที่ต่างกันตามลักษณะอื่น ๆ ของผู้ตอบด้วย การวิจัยนี้ได้พบผลที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพทางพุทธของชุมชน ที่สำคัญคือ พระสงฆ์ สามเณร และฆราวาส ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง เป็นผู้มีจิตลักษณะเชิงพุทธ 5 จาก 7 ประการที่ศึกษาสูงกว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำอย่างชัดเจน และยังพบว่า พระสงฆ์และสามเณรที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง ได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสมจากทางวัด 3 ใน 4 ด้าน มากกว่าผู้บวชที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ ได้พบผลวิจัยในส่วนสุดท้ายว่า พระสงฆ์ที่ได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสมจากทางวัดในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง จะเป็น

ผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมภายหลังบวชสูงด้วย ในขณะที่พระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธ
ต่ำ ไม่พบว่าประสบการณ์ที่เหมาะสมขณะบวชเกี่ยวข้องกับจริยธรรมภายหลังบวช แต่กลับเกี่ยว
ข้องกับคุณธรรมภายหลังบวช

ส่วนประสบการณ์ที่ได้รับจากทางวัดหลายด้าน ก็เกี่ยวข้องกับคุณภาพของชุมชนทาง
ด้านพุทธทั้งได้กล่าวมาแล้ว และเกี่ยวข้องกับจิตลักษณะเชิงพุทธที่คาดว่าจะมีมาก่อนบวชของพระสงฆ์
และสามเณรในหลายด้าน และที่สำคัญคือประสบการณ์ที่ได้รับจากทางวัด 4 ด้าน เกี่ยวข้องกับผล
ดีที่ผู้บวชเรียนได้รับ ทั้งทางด้านความเป็นพุทธมามกะที่ค้ำชู ทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม

เมื่อพบในการวิจัยนี้ว่า ตัวแปรคุณภาพชุมชนทางด้านพุทธที่ผู้ตอบอยู่อาศัยและประสบ-
การณที่ได้รับขณะบวชเรียน เป็นตัวแปรที่สำคัญมากอย่างเด่นชัด แต่เนื่องด้วยการวัดตัวแปรทั้ง
5 นี้ เป็นการรายงานจากการรับรู้ของผู้ตอบ จึงควรมีการวัดตัวแปรทั้งสองประเภทนี้ (5 ตัว
แปร) ในลักษณะที่เป็นการประเมินโดยตรงจากลักษณะชุมชน และกิจกรรมสำหรับพระนวกะในแต่
ละวัด ทั้งนี้เพื่อจะได้ตรวจสอบผลที่พบจากการวิจัยนี้ และจะได้ดัชนีที่สำคัญในการวัดลักษณะทาง
พุทธของชุมชน และดัชนีที่จะบ่งชี้คุณภาพของการฝึกอบรมพระนวกะในวัดต่าง ๆ เพื่อประโยชน์
ทางด้านอื่น ๆ ต่อไป

ประการที่สอง คือการเสนอแนะการวิจัยที่ศึกษาประสบการณ์ขณะบวชทางด้านอื่น ๆ
ในการวิจัยนี้ได้พยายามแสวงหาสิ่งที่จะเป็นสาเหตุของการบวชเรียน ของชายไทยในภาคใต้
และพบแต่เพียงว่า พระสงฆ์และฆราวาสไม่แตกต่างกันทางด้านชุมชนและครอบครัว แต่แตกต่างกัน
ทางด้านจิตลักษณะเชิงพุทธ 2 ประการ โดยพบว่าพระสงฆ์มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง
กว่า และมีจุดมุ่งหมายในการบวชเรียนที่สูงส่งและเหมาะสมกว่าฆราวาสที่เป็นเพื่อนของตนเอง
การวัดจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้านในการวิจัยนี้ ได้วัดหลังจากที่พระสงฆ์ได้บวชเข้ามาใหม่ในคอน
ตันของพรรษา แม้จะคาดได้ว่าจิตลักษณะเชิงพุทธเหล่านี้มีมาก่อนการบวชเรียน แต่ก็ยังมั่นใจไม่
ได้ จนกว่าจะมีการวิจัยใหม่ที่จะวัดจิตลักษณะเชิงพุทธของชายไทย ก่อนที่บางคนจะตัดสินใจบวช
เรียนและกระทำเช่นนั้นจริงในเวลาต่อมา

ส่วนพระสงฆ์ที่ประสบการณ์ที่ได้รับขณะบวช 4 ด้าน ไม่เป็นตัวทำนายที่สำคัญของคุณ-
ธรรมและจริยธรรมหลังจากที่บวชไปได้โดยเฉลี่ย 4 เดือน คือพระสงฆ์ที่อายุมากกว่า 23 ปีและ
พระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธน้อย ควรมีการวิจัยว่าประสบการณ์ขณะบวชทางด้านอื่น ๆ

อะไรบ้าง จะเกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรมของพระสงฆ์ทั้งสองประเภทนี้ ประสพการณ์ขณะบวชทางด้านอื่น ๆ เช่น คุณภาพของพระอุปัชฌายารหรือพระพี่เลี้ยงในวัด ที่สามารถจะมีอิทธิพลมากพอที่จะชดเชยความด้อยคุณภาพทางพุทธของบิดาของพระสงฆ์ประเภทนี้ ปริมาณการฝึกสมาธิและการให้ศึกษารธรรมะจากพระสงฆ์ทางฝ่ายปฏิบัติ ซึ่งอาจจะเหมาะสมกับพระสงฆ์บวชใหม่ที่อายุมากกว่า 23 ปี เป็นต้น

ประการที่สาม คือการเสนอแนะการวิจัยการถ่ายทอดทางศาสนาในครอบครัว และชุมชน ในการวิจัยนี้ได้พบว่าบิดาของพระสงฆ์เคยบวชเรียนถึง 82% ในขณะที่บิดาของฆราวาสเคยบวชเรียนมากกว่าเล็กน้อยคือ 84% ในการวิจัยนี้พบความสัมพันธ์ระหว่าง ปริมาณการเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธของบิดา กับจิตลักษณะเชิงพุทธของบุตรที่เป็นพระสงฆ์ (ดูตาราง 21 ในภาคผนวก ข) กล่าวคือ พระสงฆ์ที่มีบิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวชสูง มีความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์มาก และคาดถึงสภาพที่ดีขณะบวชมาก นอกจากนี้ยังพบว่า พระสงฆ์ที่มีบิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก ก็จะมีมารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมากด้วย ครอบครัวมีความอบอุ่นมาก และชุมชนที่อยู่อาศัยมีคุณภาพทางพุทธสูงด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า พระสงฆ์ที่มีบิดาซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมากนั้น ถ้าต้องการบวชนานเท่าไร ก็จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีของการบวชมากด้วย และถ้าเป็นพระสงฆ์ที่ตั้งใจจะปฏิบัติกิจสงฆ์มากเท่าใด ก็จะเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมมากด้วย ผลเช่นนี้ไม่ปรากฏในพระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธน้อย นอกจากนี้ยังพบว่า ในพระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมากนั้น ถ้าท่านสำรวมตนขณะบวชมาก จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลดีของการบวชมากด้วย และถ้าท่านมีการฝึกปฏิบัติตามมรรคมาก มีการสำรวมตนมาก และได้กระทำบทบาทหน้าที่ขณะบวชมาก จะเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมมากด้วย ผลเช่นนี้ไม่ปรากฏในพระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธน้อย ผลที่ประจวบมานี้แสดงว่า บิดาที่ใกล้ชิดศาสนานั้นจะสร้างพื้นฐานที่ดีทางศาสนาให้แก่บุตรของตนได้มาก ฉะนั้นถ้าบุตรมีจิตลักษณะเชิงพุทธบางด้านสูง และได้รับประสพการณ์อย่างเหมาะสมมากขณะบวชด้วย จะเป็นผู้ที่ได้รับผลดีของการบวชเรียนทางด้านพุทธศาสนา และทางด้านคุณธรรมมากด้วย แต่ถ้าบิดาท่างเหินจากศาสนาจะไม่พบผลเช่นนี้

ฉะนั้นจึงควรจะมีการวิจัยที่ศึกษาว่า ผู้ที่ผ่านการบวชเรียนในพุทธศาสนา กับผู้ที่ไม่ได้บวชเรียนนั้น จะมีอิทธิพลต่อครอบครัว ต่อหน่วยงาน และต่อสังคม ทางด้านพุทธศาสนา แตกต่าง

กันหรือไม่ ทางด้านไคบัง และควรวิจัยต่อไปว่า พระสงฆ์ที่บวชในวัดที่มีการฝึกพระนวกะแตกต่างกัน เมื่อสึกออกมาแล้วจะมีอิทธิพลต่อครอบครัว ต่อหน่วยงาน และต่อสังคมทางด้านพุทธศาสนา ในปริมาณที่แตกต่างกันหรือไม่ ทางด้านไคบัง ทั้งนี้เพื่อจะได้ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดทางศาสนาจากทางฝ่ายชายไทย ซึ่งจะมีบทบาทเป็นสามี เป็นบิดา เป็นลูกอา ปู่ตา ฯลฯ และรับผิดชอบสังคมไทยต่อไป

ส่วนทางด้านมารคานัน ในการวิจัยนี้พบว่าอิทธิพลต่อบุตรทางด้านพุทธศาสนาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าฝ่ายบิดา นอกจากนี้ยังพบว่าถ้าบิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธสูงในครอบครัวใด ฝ่ายมารคาก็จะเป็นแบบอย่างทางพุทธสูงด้วย และครอบครัวนั้นมักจะมีความอบอุ่นมาก และมักจะอยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูงด้วย (ดูตาราง 21 ในภาคผนวก ข) ครอบครัวที่มีคุณสมบัติครบถ้วนดังกล่าว จึงเป็นครอบครัวตัวอย่างที่จะสามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยที่ดั้งเดิม และทะนุบำรุงพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองมั่นคงต่อไป จึงควรมีการวิจัยเพื่อหาแนวทางการพัฒนาครอบครัวไทยให้มีลักษณะที่น่าปรารถนาดังกล่าวนี้

ข้อเสนอแนะทางการปฏิบัติ

การวิจัยนี้ได้พบผลที่น่าสนใจหลายประการ ที่เกี่ยวข้องกับ 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือสิ่งที่อาจเป็นสาเหตุของการบวชเรียนในพุทธศาสนาของชายไทย และประเด็นที่สองคือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการได้รับประโยชน์จากการบวชเรียนทางพุทธศาสนา แม้การวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาภาคสนาม ที่ศึกษาปรากฏการณ์ของการเข้าบวชเรียนในพุทธศาสนาของชายไทยในจังหวัดสงขลา แต่รูปแบบการวิจัยที่ใช้ในการวิจัยนี้มีข้อคืออยู่ 2 ประการคือ ข้อแรก ได้มีการเก็บข้อมูลจากผู้บวชและไม่ได้บวชถึงสองครั้ง คือในช่วงที่ได้มีการบวชใหม่ ๆ และในช่วงที่ได้บวชมาแล้วโดยเฉลี่ย 4 เดือน จึงเป็นการติดตามศึกษาปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นใน 2 ระยะ ทำให้การอ้างถึงสิ่งที่เกิดก่อน ว่าอาจจะเป็นสาเหตุของสิ่งที่เกิดทีหลังที่พบว่าเกี่ยวข้องกัน สามารถทำได้ อย่างน่าเชื่อถือกว่าในการศึกษาภาคสนามโดยทั่วไปที่มีการเก็บข้อมูลพร้อมกันเพียงครั้งเดียว ข้อที่สองคือการวิจัยนี้ยังได้ศึกษาเปรียบเทียบพระสงฆ์บวชใหม่ กับเพื่อนของพระสงฆ์เหล่านั้น ซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน และมีพื้นเพที่เหมือนกัน โดยในรายละเอียดของวิธีดำเนินการคือ ขอให้พระสงฆ์บวชใหม่แต่ละรูปตอบ แล้วขอให้ท่านจัดให้เพื่อนเพศชายของท่านตอบ 1 คน

ด้วย การเก็บข้อมูลจากผู้ถูกศึกษาจึงอยู่ในรูปของการเทียบคู่ที่ละคู่ของพระสงฆ์กับฆราวาส และสามเณรกับฆราวาสที่เป็นเพื่อนของท่าน ข้อดีของการวิจัยในส่วนหลังนี้ ทำให้สามารถลดความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้บวชกับกลุ่มผู้ที่ไม่ได้บวช ทางด้านสาเหตุแทรกซ้อนจึงทำให้บุคคลทั้งสองกลุ่มมีพื้นฐานที่ใกล้เคียงกันมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เหมาะแก่การนำคะแนนของผู้บวชกับผู้ที่ไม่ได้บวชมาเปรียบเทียบกัน

ข้อดีของการวิจัยในสองด้านที่กล่าวมานี้ ทำให้การอ้างถึงความสัมพันธ์ของสิ่งที่พบว่าอาจจะเป็นสาเหตุและผลต่อกัน ทำได้บนพื้นฐานที่มั่นคงมากกว่าผลวิจัยที่มาจากการศึกษาภาคสนามโดยทั่วไป

จากผลการวิจัยดังกล่าว มีข้อเสนอแนะการวางนโยบายและการปฏิบัติ 3 ประการดังต่อไปนี้

ประการแรก คือการเสนอแนะการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและครอบครัวทางด้านพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมจิตลักษณะเชิงพุทธ และผลดีที่จะได้รับจากการบวชเรียนของเยาวชน (ผู้ใหญ่ตอนต้น) ในการวิจัยนี้ได้พบว่า เยาวชนที่มาจากครอบครัวที่บิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมทางพุทธสูง ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ และคาดถึงสภาพที่ดีในการบวชเรียนมาก และพระสงฆ์ที่มีจิตลักษณะเชิงพุทธทั้ง 3 ด้านสูง จะเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมจากวัดมาก ใช้ปัญญาปฏิบัติตามมรรคมาก และมีบทบาทที่เหมาะสมกับสมณะเพศมาก นอกจากนั้นยังพบว่าพระสงฆ์ที่ได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสมในขณะบวชทั้ง 3 ด้านสูง จะเป็นผู้ที่ได้รับผลดีจากการบวชเรียนทั้ง 3 ด้านคือ ด้านพุทธศาสนา ด้านคุณธรรม และด้านจริยธรรมมากด้วย ส่วนผลที่ได้กล่าวไปแล้วคือ ในพระสงฆ์ที่บิดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมากนั้น ถ้าท่านได้ฝึกปฏิบัติอย่างเหมาะสมขณะบวช จะเป็นผู้ที่ได้รับผลดีทางด้านพุทธศาสนา และทางด้านคุณธรรมมากจากการบวชเรียน ผลเช่นนี้ไม่ปรากฏในพระสงฆ์ที่บิดาท่างเหินจากศาสนา

ส่วนคุณภาพของชุมชนทางด้านพุทธนั้นก็เกี่ยวข้องกับคุณภาพทางพุทธของครอบครัว จิตลักษณะเชิงพุทธของเยาวชน และการได้รับผลดีจากการบวชเรียน กล่าวคือผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพดีทางพุทธมาก จะมีบิดามารดาที่เป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมาก เยาวชนมีจิตลักษณะเชิงพุทธสูง 5 ใน 7 ด้าน และผู้บวชเรียนได้รับประสบการณ์อย่างเหมาะสมขณะบวช 3 ใน 4 ด้านมากกว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ นอกจากนั้นยังพบว่าพระสงฆ์ที่ได้รับประสบการณ์ที่

เหมาะสมขณะบวช จากทางวัดในชุมชนที่มีคุณภาพดีทางพุทธสูง เป็นผู้ที่มีการจริยธรรมภายหลังบวชได้ 4 เดือนสูงด้วย ผลเช่นนี้ไม่ปรากฏในผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพดีทางพุทธน้อย

ผลวิจัยที่ประมวลสรุปมานี้ทำให้เห็นเด่นชัดว่าคุณภาพทางพุทธของชุมชนและครอบครัวมีส่วนเกี่ยวข้องกับจิตใจ การฝึกปฏิบัติขณะบวช และผลดีที่ได้จากการบวชของเยาวชนมาก ฉะนั้นจึงควรมีนโยบายส่งเสริมคุณภาพของชุมชนทางด้านพุทธให้สูงในสังคมไทย และควรมีนโยบายที่จะอนุรักษ์คุณภาพทางพุทธที่สูงอยู่แล้วของชุมชนด้วย นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาคุณภาพทางพุทธของบิดามารดา เพื่อที่จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพทางพุทธของเยาวชนด้วย ส่วนวิธีการพัฒนาชุมชนและครอบครัวให้เป็นไปตามเป้าหมายนี้ นอกจากการบวชเรียนของฝ่ายบิดาแล้ว จะไม่ขอก้าวถึงวิธีอื่น ๆ ที่อาจกระทำได้อีกมากในที่นี้

ประการที่สอง คือการแนะนำให้สังคมไทยมีนโยบายในการพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของเยาวชน ด้วยการให้เข้าบวชเรียนในพุทธศาสนา ในการวิจัยนี้พบว่าผู้ที่บวชเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรมสูงกว่าเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันที่ไม่ได้บวชเรียน นอกจากนั้นยังพบว่า การได้รับการฝึกอบรมอย่างเหมาะสมขณะบวช เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้บวชเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรมสูง โดยเฉพาะในเยาวชนชายไทยที่อายุน้อยกว่า 23 ปี และผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ฉะนั้นจึงควรมีนโยบายที่จะส่งเสริมให้มีการบวชเรียนกันให้มากยิ่งขึ้น และอาจจะใช้การบวชเรียนในพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของเยาวชนไทย โดยเฉพาะในผู้ที่อายุน้อยกว่า 23 ปี และมีการศึกษาต่ำ การได้รับการฝึกฝนอย่างเหมาะสมขณะบวชเรียน จะช่วยให้เป็นพุทธมามกะที่ดี มีคุณธรรมและจริยธรรมสูงด้วย ส่วนในพระสงฆ์ที่มีการศึกษาสูงกว่า 9 ปี ถ้าได้ฝึกสำรวมตนให้อยู่ในศีลมาก จะเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงด้วย ซึ่งก็แสดงว่าการบวชเรียนในวัดที่มีคุณภาพทางพุทธสูง อาจช่วยพัฒนาจริยธรรมของผู้บวชได้อย่างดีด้วย

ประการสุดท้าย คือการเสนอแนะให้มีการพัฒนากิจกรรมและการฝึกอบรมพระนวกะในวัดต่าง ๆ ในการวิจัยนี้ได้พบว่า วัดต่าง ๆ มีการอบรมสั่งสอน ฝึกกิจกรรม และมอบบทบาทหน้าที่ให้พระบวชใหม่แตกต่างกันมาก การเปิดโอกาสให้พระบวชใหม่ได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสมขณะบวช เช่น ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระผู้ใหญ่ในวัด อ่านหนังสือธรรมะและพระไตรปิฎก ฝึกสำรวมตนให้อยู่ในศีล ฝึกพิจารณาและปฏิบัติตามมรรค ตลอดจนการมีบทบาทที่เหมาะสมในการพัฒนาวัด และการเกี่ยวข้องกับชุมชน เป็นสิ่งสำคัญในการที่จะปลูกฝังเสริม-

สร้างความเป็นพุทธมามกะ คุณธรรม และจริยธรรม ในผู้บวชได้มาก จึงควรมีการกระตุ้นและส่งเสริมให้วัดต่าง ๆ ได้ฝึกอบรมพระบวชใหม่ทุกรุ่นให้เข้ามาตราตรึงขึ้น และขจัดข้อเสียที่อาจเกิดจากการบวชเรียนที่ทำให้หลายคนหลังจากสึกออกมาแล้ว ท่างเห็นจากศาสนามากยิ่งขึ้น ควรมีการประเมินคุณภาพการฝึกอบรมพระนวกะในวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ที่จะบวช ได้เลือกบวชในวัดที่มีการฝึกอบรมตามที่ตนต้องการได้ และควรมีการเน้นการปฏิบัติสมาธิ ทั้งทางด้านสมถะและวิปัสสนาให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นวิถีทางของการพัฒนาคุณภาพทางจิตใจ พัฒนาปัญญา และพัฒนาพฤติกรรมของผู้ได้รับการฝึกซึ่งจะเป็นผลดีทั้งต่อการดำเนินชีวิตของ คนที่สัถ์ ถ้าได้สึกออกมา และเป็นทางแห่งการหลุดพ้น นิพพานในที่สุด

แบบวัด คุณภาพชุมชนด้านพุทธ 15 ข้อ

1. ผู้คนในท้องถิ่นของท่านให้ความสำคัญในการสนับสนุนให้บุตรหลานมาศึกษาในศาสนาเพียงใด
 - ให้ความสำคัญมาก
 - ให้ความสำคัญมากพอสมควร
 - ไม่ค่อยให้ความสำคัญ
 - ไม่ให้ความสำคัญเลย
 - ไม่ทราบ
2. คนที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ในท้องถิ่นท่านส่วนใหญ่ เห็นว่าการบวชเป็นสิ่งจำเป็นหรือไม่เพียงใด
 - เห็นว่าจำเป็นมาก
 - เห็นว่าจำเป็นพอสมควร
 - ไม่เห็นว่าเป็น
 - ไม่ทราบ
3. คนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวในท้องถิ่นของท่านส่วนใหญ่ เห็นว่าการบวชเป็นสิ่งสำคัญสมควรปฏิบัติหรือไม่
 - เห็นว่าสำคัญ
 - ความเห็นไม่แน่นอน
 - เห็นว่าไม่ใช่สิ่งสำคัญ
 - ไม่ทราบ
4. การบวชเป็นประเพณีที่เคร่งครัดในท้องถิ่นที่อยู่ของท่านเพียงใด
 - เคร่งครัดมาก
 - เคร่งครัดอยู่บ้าง
 - ไม่เคร่งครัด
 - ไม่ทราบ

5. ผู้คนในชุมชนที่ท่านอยู่อาศัย ยึดมั่นอยู่ในหลักศีลธรรมมากน้อยเพียงใด

- มาก
- ค่อนข้างมาก
- ค่อนข้างน้อย
- น้อย
- ไม่ทราบ

6. มีการลักขโมยเกิดขึ้นบ่อยหรือไม่ในชุมชนที่อยู่ของท่าน

- บ่อย
- นาน ๆ ครั้ง
- ไม่ค่อยมี
- ไม่มี
- ไม่ทราบ

7. มีการรบราฆ่าฟันเกิดขึ้นบ่อยหรือไม่ในชุมชนที่อยู่ของท่าน

- บ่อย
- นาน ๆ ครั้ง
- ไม่ค่อยมี
- ไม่มี
- ไม่ทราบ

8. มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นบ่อยหรือไม่ในชุมชนที่อยู่ของท่าน

- บ่อย
- นาน ๆ ครั้ง
- ไม่ค่อยมี
- ไม่มี
- ไม่ทราบ

9. ผู้คนในชุมชนที่อยู่ของท่านมีความรู้จักคุ้นเคยกันเพียงใด
- รู้จักคุ้นเคยกันโดยทั่วไป
 - รู้จักคุ้นเคยกันเป็นบางกลุ่ม
 - ต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยรู้จักกัน
 - ไม่ทราบ
10. มีความสมัครสมานสามัคคีกันเพียงใดในชุมชนที่อยู่ของท่าน
- สามัคคีกันดีมาก
 - สามัคคีกันพอควร
 - ไม่ค่อยสามัคคีกัน
 - ไม่สามัคคีกันเลย
 - ไม่ทราบ
11. ผู้คนในชุมชนที่อยู่ของท่านมีการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันหรือไม่เพียงใด
- ไม่มีการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันเลย
 - ไม่ค่อยมีการสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน
 - มีการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันพอควร
 - มีการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันมาก
 - ไม่ทราบ
12. ผู้คนในท้องถิ่นที่อยู่ของท่านส่วนใหญ่นิยมไปทำบุญสุนทานที่วัดใกล้บ้านมากน้อยเพียงใด
- ไปกันมาก
 - ไปกันบ้าง
 - ไม่ค่อยนิยม
 - ไม่นิยม
 - ไม่ทราบ

13. ชาวบ้านในท้องถิ่นดูแลเอาใจใส่อุปถัมภ์วัดใกล้บ้านดีหรือไม่
- ดูแลเอาใจใส่ดีมาก
- ดูแลเอาใจใส่ดี
- ดูแลเอาใจใส่ดีพอสมควร
- ดูแลเอาใจใสน้อย
- ไม่ทราบ
14. วัดใกล้บ้านเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้านมากน้อยเพียงใด
- มาก
- ปานกลาง
- น้อย
- ไม่ทราบ
15. ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นของท่านมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเพียงใด
- มาก
- ค่อนข้างมาก
- ค่อนข้างน้อย
- น้อย
- ไม่ทราบ

แบบวัด แบบอย่างทางพุทธจากบิคา 10 ข้อ

การแสดงถึงความศรัทธาเลื่อมใสของบิคาท่านในสิ่งต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

1. การให้ทานหรือการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นทั่วไป
- มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ
2. การทำบุญตักบาตร
- มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ

3. การรักษาศีล
 มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ
4. การฟังธรรม หรือศึกษาหลักธรรม
 มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ
5. การทำสมาธิ
 มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ
6. การสวดมนต์ไหว้พระ
 มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ
7. การไปวัด
 มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ
8. การช่วยเหลือกิจกรรมของวัด
 มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ
9. การสนทนาธรรมกับเพื่อนหรือผู้ใกล้ชิด
 มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ
10. การยึดถือหลักธรรมคำสอนเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ
 มาก ปานกลาง น้อย ไม่ทราบ

แบบวัด จุดมุ่งหมายในการบวช 12 ข้อ

1. ท่านต้องการไปถึงซึ่งสภาวะ "นิพพาน" หรือไม่เพียงใด
 มากที่สุด ก่อนข้างมาก ก่อนข้างน้อย ไม่ต้องการเลย
2. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการตัดสินใจบวชของท่านคือ "การเลี้ยงชีพ" (เป้าหมายทางเศรษฐกิจ) จริงหรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย

3. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการตัดสินใจวชของท่านคือ "การช้คฤลาภิเลสข้คความ
ขี้ว" จริงหรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย
4. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการตัดสินใจวชของท่านคือ "โอกาสทางการศึกษาการมี
วิชาความรู้" จริงหรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย
5. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการตัดสินใจวชของท่านคือ "การศึกษาพระธรรมวินัยใน
พระพุทธศาสนา" จริงหรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย
6. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการตัดสินใจวชของท่านคือ "การประพฤติปฏิบัติตามพระ-
ธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา" จริงหรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย
7. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญ สำหรับการตัดสินใจวชของท่านคือ "การแสดงความกตัญญูต่อผู้มี
พระคุณ" ใช่หรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย
8. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการตัดสินใจวชของท่านคือ "การไถ่บาป จากเวรกรรมที่
ได้ทำไว้" จริงหรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย
9. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญ สำหรับการตัดสินใจวชของท่านคือ "มุ่งข้คทุกข้ ข้คความเศร้า-
หมองในจิตใจ" จริงหรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย
10. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญ สำหรับการตัดสินใจวชของท่านคือ "การพัฒนาปัญญา การแสวง
หาความสว่างทางจิตใจ" จริงหรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย
11. สิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญ สำหรับการตัดสินใจวชของท่านคือ "การประขคชีวิต" ใช่หรือไม่
 จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย

12. จุดมุ่งหมายสำคัญสำหรับการตัดสินใจบวชของท่านคือ "ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต"
จริงหรือไม่
- จริงที่สุด ค่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย

แบบวัด เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช 1 ข้อ

เหตุผลสำคัญที่สุดที่ทำให้ท่านตัดสินใจบวชคือ

- หลบหลีกความทุกข์ความเดือดร้อนทางกายที่เผชิญอยู่ก่อนการบวช
- การที่จะได้รับรางวัลหรือผลประโยชน์ตอบแทนจากการบวช
- การทำตามเพื่อน ตามความนิยมทางสังคม
- การทำตามหน้าที่
- การที่ได้สัญญา หรือตั้งใจไว้ก่อนบวช
- เพื่อขัดเกลากิเลส พัฒนาปัญญาและจิตใจ จากการศึกษาปฏิบัติธรรม
- อื่น ๆ (โปรดระบุ)

แบบวัด ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ 10 ข้อ

ในระหว่างการบวช ท่านตั้งใจว่าจะกระทำสิ่งต่อไปนี้เพียงใด

	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	ไม่แน่ใจ
1. การสวดมนต์ไหว้พระ					
2. การลงอุโบสถ-ปลงอาบัติ					
3. การบิณฑบาตร					
4. การศึกษาหลักธรรม					
5. การรักษาศีลสำรวมตน					
6. การทำสมาธิภาวนา					
7. การให้ทาน แม่เมตตา					
8. การพัฒนาวัด					
9. การเผยแพร่ศาสนา					
10. อื่น ๆ (โปรดระบุ)					

แบบวัดความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ 9 ข้อ

- ท่านเชื่อว่าการบวชจะทำให้คนมีคุณภาพสูงขึ้น (เป็นคนดี มีสติปัญญาดี) หรือไม่
 เชื่ออย่างยิ่ง เชื่อพอควร ไม่ค่อยเชื่อ ไม่เชื่อเลย ไม่แน่ใจ
- ท่านเชื่อว่าการบวชจะทำให้พ่อแม่ได้บุญอย่างแน่นอนหรือไม่
 แน่จนที่สุด น่าจะเป็นเช่นนั้น น่าจะมีส่วนบ้าง ไม่คิดเช่นนั้น ไม่แน่ใจ
- ท่านเชื่อในกฎแห่งกรรม (สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม) หรือไม่
 เชื่ออย่างยิ่ง เชื่อพอควร ไม่ค่อยเชื่อ ไม่เชื่อเลย ไม่แน่ใจ
- ท่านเห็นว่า ภิกษุ สามเณร มีความสำคัญมากหรือไม่
 สำคัญมาก สำคัญพอควร ไม่ค่อยสำคัญ ไม่สำคัญ ไม่แน่ใจ

5. ท่านเห็นว่า "ความมีศีลธรรม" เป็นสิ่งที่สำคัญ ควรยกย่องมากหรือไม่.
- สำคัญมาก สำคัญพอควร ไม่ค่อยสำคัญ ไม่สำคัญ
6. การเป็นคนสมถะ หรือความเป็นคนมักน้อย ตรงกับอุปนิสัยของท่านเพียงใด
- ตรงอยู่มาก ตรงพอควร ไม่ค่อยตรง ไม่ตรงเลย .
7. การเป็นคนสันโดษ คือพอใจในสิ่งที่มีอยู่ และชอบอยู่ตามลำพัง ตรงกับลักษณะนิสัยของท่านเพียงใด
- ตรงอยู่มาก ตรงพอควร ไม่ค่อยตรง ไม่ตรงเลย
8. ก่อนการมีคู่ครอง ผู้ชายควรผ่านการบวชเรียน เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมากน้อยเพียงใดในท้องถิ่นของท่าน
- มากที่สุด ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อยที่สุด ไม่แน่ใจ
9. สังคมท้องถิ่นของท่าน ยกย่องผู้ที่ได้บวชเรียน จริงหรือไม่
- จริงที่สุด ค่อนข้างจริง ไม่ค่อยจริง ไม่จริงเลย ไม่แน่ใจ

แบบวัด การคาดถึงสภาพที่ศิษณะบวช 5 ข้อ

ความสามารถ

1. ท่านเห็นว่าการเป็นนักบวช จะสร้างความยากลำบากให้แก่ท่านเพียงใด
- มากที่สุด ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อยที่สุด
2. ท่านคิดว่าสามารถประพฤติปฏิบัติตนในกฎระเบียนของสงฆ์ให้สมควรแก่สมณะเพศได้มากน้อยเพียงใด
- มากที่สุด ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อยที่สุด
3. ท่านคิดว่าสามารถที่จะศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสอนทางศาสนาได้เพียงใด
- มากที่สุด ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อยที่สุด
4. ท่านคิดว่าท่านจะสามารถประสพความสำเร็จในการบวชเพียงใด
- มากที่สุด ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อยที่สุด

5. ท่านคิดว่าจะได้รับความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตระหว่างการบวชเพียงใด

- มาก
 ก่อนข้างมาก
 ก่อนข้างน้อย
 น้อย
 ไม่แน่ใจ

ประสพการณ์ระหว่างการบวช

แบบวัด คำนการปฏิบัติตามมรรค 8 ข้อ

คำแนะนำ โปรดอ่านคำถามและข้อความต่อไปนี้ แล้ว ขีดเครื่องหมายถูก (✓) ลงในช่อง สำหรับคำตอบที่มีตัวเลือกให้ไว้ รวมทั้ง กรอกคำตอบ ลงในช่องว่างที่เว้นไว้ให้ให้ตรงตามความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

การประพฤติปฏิบัติตน

ท่านได้ทำ การศึกษาอบรมตน เพียงใดในสิ่งต่อไปนี้

1. การตั้งใจพูดแต่ถ้อยคำที่ชอบ : ที่เป็นจริง ปราศจากโทษ เป็นประโยชน์ตน เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น
2. การตั้งใจทำงานที่ชอบ : ที่ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อเกื้อกูลชีวิตร่างกายตน และผู้อื่น
3. การตั้งใจเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ คือด้วยปัจจัยที่ได้มาโดยไม่ผิดกรรมไม่ผิดวินัย ไม่ก่อความเดือดร้อนให้ตนและผู้อื่น
4. มีความพยายามที่ชอบ คือในสิ่งที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (เพื่อพ้นทุกข์ เพื่อละกิเลส) ด้วยความพอใจ ไม่ห่อเหี่ยว ไม่เกียจคร้าน ด้วยความกล้าหาญ ด้วยความเข้มแข็ง และด้วยจิตใจจดจ่อ
5. มีการติดตามระลึกที่ทำให้รู้สึกผิดชอบ ไม่ปล่อยใจให้สติเลือนลอย ไม่ปล่อยใจให้กิเลสกลุ่มมรุมจิต

มากที่สุด	ก่อนข้างมาก	ก่อนข้างน้อย	น้อยที่สุด

6. มีจิตที่เป็นสมาธิ : โพล่งสว่างตั้งนิ่งอยู่เสมอ และ
โดยชอบที่อารมณ์เพียงอย่างเดียว ไม่วอกแวกหวั่นไหว
7. มีความเห็นที่ชอบ คือความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็น
จริงในสภาวธรรม (การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป
ความเป็นโทษเป็นภัย และความน่าเบื่อหน่ายปล่อยวาง)
8. มีความดำริชอบ คือคิดตรึกที่จะแล่นหนีออกไปจาก
ความใคร่ ความพอใจดื่มด่ำในรูป เสียง กลิ่น รส
โผฏฐัพพะที่ต้องประสงก์ หนีแล่นไปจากความพยายาม
และการมุ่งร้ายเบียดเบียน

มากที่สุด	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อยที่สุด

แบบวัด ด้านการสำรวจตนตามศีล มี 26 ข้อ

ท่านได้ปฏิบัติตามพระพุทธานุญาตที่เป็นบัพถสถานแห่งศีลต่อไปนี้
ด้วยการมีสติ สำรวจระวางรักษาศีล เพียงไร

1. การเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. การเว้นจากการลักทรัพย์
3. การเว้นจากการประพฤตินอกทางกาม
4. การเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด
พูดหยาบ พูดเพ้อเจ้อ
5. การเว้นจากการหาเลี้ยงชีพในทางที่ไม่ชอบธรรม

มากที่สุด	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อยที่สุด

แบบวัด การศึกษาอบรมที่ได้รับ 16 ข้อ

ในระหว่างการบวชท่านได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในด้าน
ต่าง ๆ ต่อไปนี้เพียงไร

	มากที่สุด	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อยที่สุด
1. พุทธประวัติและประวัติพุทธศาสนา				
2. วันสำคัญทางศาสนาและศาสนพิธีต่าง ๆ				
3. หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์				
4. ระเบียบวินัยของสงฆ์				
5. การทำสมาธิหรือวิปัสสนากรรมฐาน				
6. บทไหว้พระสวดมนต์ต่าง ๆ				
7. ภาษาบาลี				
8. นิทานชาดกต่าง ๆ				
9. การแต่งกัณฑ์เทศน์หรือกระทู้ธรรม				
10. อื่น ๆ (โปรดระบุ)				
11. ท่านมีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับอุปัชฌาย์หรืออาจารย์				
12. อุปัชฌาย์หรืออาจารย์มีเวลาและโอกาสให้การ อบรมสั่งสอนแก่ท่าน				
13. อุปัชฌาย์หรืออาจารย์ของท่านมีวิชาความรู้ในธรรมวินัย				
14. อุปัชฌาย์หรืออาจารย์ของท่านมีคุณธรรมดีสมกับภาวะ ของสมณะ				
15. ท่านได้พยายามศึกษาหาความรู้ในธรรมวินัยจากอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ของท่าน				
16. อุปัชฌาย์หรืออาจารย์ของท่านมีความสามารถในการ ถ่ายทอดความรู้				

แบบวัด ด้านการทำบทบาทหน้าที่อย่างเหมาะสม 17 ข้อ

การทำหน้าที่และบทบาท

ในระหว่างการบวช ท่านพบว่าตนเองได้ใช้เวลาไปกับ

การปฏิบัติกิจต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

	มาก ยิ่ง	ค่อนข้าง มาก	ค่อนข้าง น้อย	น้อย ยิ่ง
1. การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย				
2. การฝึกฝนอบรมสมณะกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน				
3. การพัฒนาวัด				
4. การสวดมนต์ไหว้พระ แผ่เมตตา				
5. การฟังพระปาติโมกข์				
6. การแสดงธรรม แสดงปาฐกถา สันทนาธรรม				
7. การประกอบพิธีกรรม เผยแพร่ศาสนา				
8. การศึกษาเล่าเรียนวิชาการอื่นทางโลก				
9. การให้คำปรึกษาหารือชี้ทางบรรเทาทุกข์ชาวบ้าน				
10. การช่วยอบรมสั่งสอนเด็ก				
11. การช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ ของวัด				
12. การปรนนิบัติรับใช้อุปัชฌาย์ อาจารย์				
13. การช่วยเหลือพัฒนาท้องถิ่น				
14. การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น				
15. การแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีพ				
16. การพักผ่อนหย่อนใจ				
17. การพิจารณาภิกขุปัจเจกเป็นกิจวัตร				

ปัจจุบันท่านทราบว่าตนเองมีลักษณะต่อไปนี้เพียงไร

- 13. ความใคร่ในกามวัตถุ ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง
สัมผัสที่ตึงใจ
- 14. ความคิดมุ่งร้ายเบียดเบียนล้างผลาญผู้อื่น
- 15. ความสงสัยในธรรมต่าง ๆ
- 16. ความเกียจคร้าน ง่วงงุน ท้อแท้
- 17. ความฟุ้งซ่านไปในอารมณ์มากหลาย

มากที่สุด	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อยที่สุด

แบบวัด ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม 10 ข้อ
เหตุผลในการตัดสินใจ

คำแนะนำในการตอบ สิ่งที่ต้องการให้ท่านตอบต่อไปนี้ เป็นสถานการณ์ที่สมมติขึ้น การกระทำ
ภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ล้วนมีเหตุผล ซึ่งไม่มีเหตุผลใดถูกหรือผิด มันขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของ
แต่ละบุคคล ขอให้ท่านอ่านสถานการณ์ในแต่ละข้ออย่างช้า ๆ แล้วพิจารณาว่า ถ้าเป็นท่าน ท่าน
มีเหตุผลอะไรที่จะตัดสินใจกระทำเช่นนั้น แล้วตรวจสอบกับเหตุผลที่ให้ไว้ข้างใต้สถานการณ์ว่า มี
เหตุผลใดตรงกันหรือใกล้เคียงกันกับเหตุผลที่ท่านคิดไว้ล่วงหน้ามากที่สุด ให้ขีดเครื่องหมาย ✓
ในช่อง ข้างหน้าเหตุผลนั้น ๆ ในข้อหนึ่ง ๆ ให้ท่าน เลือก เฉพาะเหตุผลที่ท่านเห็น
ว่าเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจของท่านมากที่สุด เพียงเหตุผลเดียว โปรดตอบทุกข้อ

1. สมมติว่ามีชายคนหนึ่งขับรถยนต์ส่วนตัวมาตามถนนตามลำพังในเวลากลางวัน เพื่อกลับบ้าน ระหว่างทางพบเห็นว่ามีผู้ประสบอุบัติเหตุจากการที่รถจักรยานยนต์พลิกคว่ำอยู่ข้างถนน มีชาวบ้านแถวนั้นมุงดูอยู่หลายคน และบางคนโบกมือเป็นสัญญาณให้เขาจอดรถช่วยเหลือ ซึ่งเขาก็ได้หยุดรถให้ความช่วยเหลือนำส่งโรงพยาบาล ถ้าท่านเป็นชายคนนั้น เหตุผลสำคัญที่แท้จริงในการกระทำดังกล่าวก็คือ

- หวังว่าการลงทุนช่วยเหลือคงไม่สูญเปล่า คงได้รับผลตอบแทนคุ้มค่า
- คล้อยตามความต้องการของชาวบ้าน
- กลัวว่าเหตุการณ์จะเกิดขึ้นกับตนเองสักวันหนึ่ง ถ้านิ่งดูตาย
- ถือเป็นหน้าที่ของสมาชิกที่ดีของสังคมที่จะให้ความช่วยเหลือกัน
- ความสงสาร เห็นว่าผู้ได้รับทุกข์ควรได้รับความช่วยเหลือเท่าที่จะช่วยได้
- ถือหลักว่า ควรเสียสละ บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

2. อาจารย์ในวิทยาลัยแห่งหนึ่งออกแบบสอบถามให้นักศึกษาหอพักของวิทยาลัย บอกถึงชื่อของเพื่อนร่วมหอพักที่มีความประพฤติน่าไว้วางใจและไม่น่าไว้วางใจต่าง ๆ โดยไม่ต้องระบุชื่อของผู้ตอบ เมื่อได้รับแบบสอบถามคืนจากนักศึกษา อาจารย์ท่านนั้นพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่จะระบุชื่อเพื่อนที่ตนเห็นว่าเป็นมีความประพฤติน่าไว้วางใจเท่านั้น และจะไม่ระบุชื่อเพื่อนผู้มีความประพฤติไม่น่าไว้วางใจ

เหตุผลสำคัญที่แท้จริงที่นักศึกษาไม่ระบุชื่อเพื่อนผู้ประพฤติไม่ดีในความคิดของท่านก็คือ

- ถือเป็นหน้าที่ของเพื่อนที่จะต้องปกป้องเพื่อน
- ความสงสารไม่อยากให้ใครได้รับความเดือดร้อนที่อาจมีขึ้นหรือไม่ก็ตาม
- เกรงเพื่อนคนอื่นจะเห็นว่าตนไม่รักเพื่อน เพราะเพื่อนส่วนใหญ่ก็ไม่บอก
- กลัวตัวเองจะเดือดร้อนได้รับภัย เพราะถ้าผู้นั้นรู้เข้าอาจมาทำร้ายเอาได้
- เห็นว่าธุระไม่ใช่ ตัวเองไม่ได้รับผลตอบแทนอะไร
- ถือว่าความรัก ความสามัคคี เป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกัน

3. มีหญิงวัยกลางคนคนหนึ่ง แต่งกายด้วยเสื้อผ้าชาควีน อุ้มทารกคนหนึ่งเที่ยวเดินขอทานในตลาด มีผู้คนบางคนให้เศษเงินเป็นทานแก่ขอทานผู้นั้น

ถ้าสมมติว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่อยู่ในเหตุการณ์นั้น และได้ให้เศษเงินแก่ขอทานไป เหตุผลแท้จริงที่สำคัญที่สุดสำหรับการให้ก็คือ

- เห็นว่าเป็นสภาพที่น่าสงสารจริง มนุษย์ควรมีความเมตตากรุณาต่อกัน
- กลัวตนเองจะต้องตกอยู่ในลักษณะลำบากอย่างนั้นบ้าง
- ทำตามอย่างคนบางคน ซึ่งเป็นการกระทำที่น่าชื่นชม
- เห็นว่าบุคคลควรจะต้องรู้จักแบ่งปันเพื่อลดความเห็นแก่ตัวลงไป
- เห็นว่าการให้ทานเป็นการปฏิบัติตามหลักศาสนา
- หวังว่าคงจะได้รับผลคุ้มค่าจากการให้ทานนี้

4. มีบุคคลบางคน บางกลุ่ม มีความคิดเห็นว่า ระบบสังคม เศรษฐกิจ และการปกครอง ทำให้เกิดปัญหาความทุกข์ยาก และความไม่เป็นธรรมขึ้นในสังคม แล้วก็เข้าป่าหนาททุกข์ยาก จับอาวุธเป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายบ้านเมือง ทำให้เกิดการรบพุ่งฆ่าฟันกันเองในระหว่างคนในชาติขึ้น แต่ในที่สุดก็มีจำนวนมากที่ออกจากป่ามามอบตัวกับทางราชการ เป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติ ตามนโยบายของรัฐบาลที่จะไม่เอาโทษกับผู้เข้ามามอบตัว

ถ้าท่านเป็นบุคคลในกลุ่มนั้น เหตุผลแท้จริงที่สำคัญในการตัดสินใจเข้ามามอบตัวก็คือ

- ทนความอดอยากไม่ไหว เสี่ยงต่ออันตราย
- เมื่อเขาคิดมา เราก็ตีตอบ เข้ามอบตัวอยู่สุขสบายกว่า
- เพื่อน ๆ เข้ามอบตัวกันมาก ทำตัวให้เหมือนเพื่อน
- เห็นว่ามีโอกาสพัฒนาชาติเช่นกัน
- เพื่อความสามัคคีระหว่างคนในชาติ
- การเช่นฆ่ากัน เป็นความหลงผิด เป็นบาปน่าละอาย

5. มีผู้ชายไทยจำนวนไม่น้อยที่เข้าบวชในพระพุทธศาสนา เป็นระยะเวลาสั้นบ้างยาวบ้าง ซึ่งแต่ละคนก็มีเหตุผลในการตัดสินใจต่าง ๆ นานา ถ้าท่านเป็นผู้บวชคนหนึ่ง เหตุผลสำคัญที่สุดที่ทำให้ท่านตัดสินใจบวชก็คือ

- การถูกบังคับโดยบุคคลหรือสถานการณ์บางอย่าง
- ต้องการความสุขสงบ
- ปฏิบัติตามประเพณีนิยม
- การชักชวนหรือชักจูงจากผู้ใกล้ชิดสนิทสนม
- การได้ผลประโยชน์ตอบแทนคุ้มค้ำกับที่ยอมบวช
- เพื่อความสุขของผู้อื่น

6. ณ ร้านหมอแห่งหนึ่ง วันหนึ่งมีคนไข้ผู้หนึ่งลักษณะท่าทางคล้ายคนร้าย เดินกะเผลกเข้ามาในร้าน ขอให้หมอช่วยผ่าตัดเอากระสุนปืนที่ฝังอยู่ในขาของเขาออกให้ โดยไม่ยอมไปโรงพยาบาลตามคำแนะนำของหมอ ซึ่งหมอก็รับดูแลช่วยเหลือให้เป็นที่น่าพอใจ โดยไม่แจ้งพฤติกรรมที่น่าสงสัยให้ตำรวจทราบ

ตามความคิดของท่าน เหตุผลที่สำคัญแท้จริงในการรักษาพยาบาลของหมอก็คือ

- หวังจะได้เงินค่ารักษาจากคนเจ็บ ซึ่งคาดว่าคงจะได้มากพอสมควร
- กลัวคนเจ็บจะมาทำร้ายเอาภายหลังถ้าไม่รักษาหรือแจ้งให้ตำรวจทราบ
- ทำตามหน้าที่และจรรยาบรรณของหมอ
- การให้การรักษาพยาบาลคนเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอุดมการณ์ของหมอ
- คิดว่าหมอคนอื่น ๆ ก็คงทำเช่นเดียวกันนี้
- ความสงสาร โดยหวังว่าเขาจะทำประโยชน์ให้กับตนเองและสังคมต่อไป

7. บุคคลผู้หนึ่งได้รับมอบหมายให้ดูแลรักษาทรัพย์สินของส่วนรวม ปรากฏว่าเขามีได้ยกยอกหรือ แสวงหาผลประโยชน์เป็นของตัวเอง ซึ่งทำให้เขาได้รับการเชื่อถือไว้วางใจมาก ผู้คนต่างให้เหตุผลในการที่เขาปฏิบัติเช่นนั้นต่าง ๆ กัน

ถ้าท่านเป็นบุคคลผู้หนึ่ง ท่านเห็นว่า เหตุผลใดเป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุด และน่าจะเป็นเหตุผลที่แท้จริงในการปฏิบัติเช่นนั้น

- ถ้าทุจริตและถูกจับได้ อาจโดนประหารชีวิตได้
- ความภาคภูมิใจที่ได้ทำประโยชน์ให้ส่วนรวม
- ทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
- สบายใจที่ไม่โลภ และได้ทำตนมีคุณค่ามีประโยชน์
- ไม่อยากเสี่ยงกับผลตอบแทนที่ได้รับอยู่แล้ว
- ทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น ทำให้ได้รับการยอมรับ

8. สมมติว่าท่านและเพื่อน ๆ ต่างมีสิทธิ์เลือกตั้ง ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งหนึ่ง ซึ่งในเขตที่ท่านมีสิทธิ์ลงคะแนนเสียง มีผู้สมัครรับเลือกตั้งหลายคน ท่านได้ทราบว่ามี การใช้อิทธิพลและอาจมีการทุจริตในการเลือกตั้งครั้งนี้ด้วย เพื่อน ๆ ของท่านส่วนใหญ่พากันไปใช้สิทธิ์ ซึ่งท่านก็ไปด้วย เหตุผลสำคัญที่น่าจะเป็นจริงเกี่ยวกับการไปใช้สิทธิ์ของท่านคืออะไร

- ทำเพื่อพรรคพวก ถ้าไม่ไปเพื่อน ๆ อาจติเตียนเอาได้
- รักษาสิทธิ์ของตนเอง เพื่อส่วนรวม
- เห็นว่าสมาชิกที่ดีของสังคมไม่ควรนอนหลับทับสิทธิ์
- เกี่ยวกับผลประโยชน์ของตัวเอง
- สบายใจกับการทำตนเป็นประโยชน์แก่สังคม
- กลัวภัยถ้าไม่ให้ความร่วมมือกับผู้ที่มีอิทธิพล

9. ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เจ้าของบ้านหลังหนึ่งปลูกมะม่วงไว้ริมรั้ว ถึงก้านจำนวนหนึ่งของมะม่วง
ต้นนั้น โผล่พ้นมายังถนนนอกบริเวณรั้วบ้าน มีผลมะม่วงห้อยย้อยออกมาจากรั้วบ้านหลายช่อ
แต่ละช่อมีผลตกกำลังน่ารับประทาน สามารถเอื้อมมือเก็บได้ไม่ยากนัก

สมมติว่าท่านก็เป็นคนหนึ่ง อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้น และมีบ้านอยู่ใกล้เคียงกับบ้านที่มี
มะม่วงดังกล่าว เหตุผลใดที่น่าจะเป็นเหตุผลสำคัญที่แท้จริง ในการตัดสินใจไม่เก็บรับ-
ประทาน

- สังคมยอมอยู่ได้เป็นสุข ถ้าผู้คนไม่เบียดเบียนกัน
- เราควรเคารพสิทธิ์ของผู้อื่น
- กลัวว่าถ้าถูกจับได้ จะได้รับอันตราย
- ใต้ไม้คุ้มเสีย ไม่อยากเสี่ยง
- ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม
- ไม่มีใครเก็บเป็นตัวอย่างให้เห็น

10. สมมติว่าในการสอบคราวหนึ่ง ท่านทำข้อสอบไม่ค่อยได้ แต่เพื่อนที่นั่งสอบอยู่ข้าง ๆ ท่านนั้น
เป็นคนที่เรียนเก่ง มีความรู้ดี เขาเข้าใจในความเคอะคร้อของท่านและส่งกระดาษคำตอบ
ให้ท่านดู เหตุผลของท่านในการตัดสินใจว่าจะไม่รับก็คือ

- กลัวว่าถูกจับได้ จะถูกลงโทษ
- ละอายใจตนเอง รู้สึกว่ามันไม่ยุติธรรมกับคนอื่น ๆ
- รู้สึกว่าเสียศักดิ์ศรี เป็นการทำลายความภาคภูมิใจของตนเอง
- อายเพื่อน เพราะยังไม่เห็นเพื่อน ๆ เขาลอกกัน
- เคารพกฎระเบียบในการสอบ ซึ่งห้ามไม่ให้ทุจริต
- อาจต้องตอบแทนบุญคุณ เป็นการเสี่ยงที่ใต้ไม้คุ้มเสีย

3. ถ้าท่านไม่ทำตามสัญญาที่ให้ไว้กับผู้อื่นแล้ว เราจะไม่สบายใจเลย

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

4. แดงยกยอกเงินส่วนหนึ่งจากการขายสินค้าของบริษัทไว้ เพราะเห็นว่าใคร ๆ ก็ฉวยโอกาส
แสวงหาผลประโยชน์กันทั้งนั้น ท่านเห็นด้วยกับการกระทำของแดงหรือไม่

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

5. ผู้ไม่มีศีล ไม่มีเมตตา เป็นผู้ไม่สมควรได้รับการกราบไหว้

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

6. การโกหกไม่ใช่สิ่งที่เลว มันขึ้นอยู่กับว่าเราจะโกหกได้สำเร็จหรือไม่เท่านั้น

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

7. การข่มเหงรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่าคือความเลว

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

8. ความซื่อตรงเป็นคุณสมบัติของคนโง่

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

แบบวัด ทักษะคิดต่อคุณธรรม 20 ข้อ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับการกระทำในสังคมทั่วไป

คำแนะนำในการตอบ ขอให้พิจารณาข้อความแต่ละข้อต่อไปนี้ ว่าท่านเห็นด้วยมากน้อยเพียงใด โดยเลือกขีดเครื่องหมาย บนตัวอักษร ก หรือ ข ของวลีได้ข้อความนั้น เพียงขีดเดียว การขีดที่ ก แสดงว่าท่านให้น้ำหนักมาก และการขีดที่ ข แสดงว่าท่านให้น้ำหนักน้อยกว่า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉันต้องการเงินมากกว่ายศ

ก ข
จริงที่สุด

ก ข
ค่อนข้างจริง

ข ก
ไม่ค่อยจริง

ข ก
ไม่จริงเลย

ถ้าท่านขีดเครื่องหมาย ที่ จริงที่สุด - ข แสดงว่าท่านเห็นว่าข้อความที่กล่าว นั้นจริงที่สุด แต่ยังมี ใกล้เคียง ความคิดเห็นว่า ค่อนข้างจริงอยู่ และมีน้ำหนักน้อยกว่าการขีด ที่ จริงที่สุด - ก ซึ่งเป็นการแสดงคำตอบที่ท่านมั่นใจว่าจริงอย่างยิ่งสำหรับตัวท่านเอง

โปรดตอบให้ครบทุกข้อ

1. เมื่อรู้ว่าเพื่อนลอกตำราเข้าห้องสอบ แต่แดงก็ยังไม่ทำตามเพื่อน ท่านเห็นด้วยกับการกระทำของแดงหรือไม่

ก ข
เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ก ข
ค่อนข้างเห็นด้วย

ข ก
ไม่ค่อยเห็นด้วย

ข ก
ไม่เห็นด้วยเลย

2. น้อยรู้สึกสบายใจที่เขาสามารถเอาชนะเพื่อนได้ โดยที่เพื่อนจับไม่ได้ว่าเขาโกง ท่านเห็นด้วยกับน้อยที่เขารู้สึกสบายใจหรือไม่

ก ข
เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ก ข
ค่อนข้างเห็นด้วย

ข ก
ไม่ค่อยเห็นด้วย

ข ก
ไม่เห็นด้วยเลย

9. ความยุติธรรมไม่มีในโลกนี้

<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่อนข้างเห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยเลย

10. ถ้าเขาร้ายมา เราก็ร้ายไป

<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่อนข้างเห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยเลย

11. ใครทำความดีความดีย่อมตอบสนอง ใครทำความชั่วความชั่วย่อมตอบสนอง

<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่อนข้างเห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยเลย

12. ไม่ว่าใครต่างก็เห็นแก่ตัวทั้งนั้น

<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่อนข้างเห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยเลย

13. เราควรทำความดีโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่อนข้างเห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยเลย

14. แดงแกเลี้ยงเพื่อนให้ได้รับความอับอายเพื่อความสนุกสนาน

<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่อนข้างเห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยเลย

15. เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนรัก ถ้าไม่ได้ด้วยเล่ห์ ก็ต้องเอาด้วยกล

<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ก</u> <u>ข</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>	<u>ข</u> <u>ก</u>
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่อนข้างเห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยเลย

16. ลุงของกระโทกสอนว่า ถ้าเก็บของตกได้ ให้คืนแก่เจ้าของเขาไป

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ก่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

17. กระดกส่งธนบัตรใบละ 10.- บาท ให้ผู้ชาย เพื่อจ่ายค่าสินค้าราคา 8.- บาท ปรากฏว่าผู้ชายทอนเงินมาให้ 12.- บาท เขาก็เลยเก็บไว้เสีย ถือว่าเป็นลาภของตน และเป็นความเชื่อของผู้ชายเอง ท่านเห็นด้วยกับการกระทำของกระดกหรือไม่

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ก่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

18. เราควรให้อภัยแก่ผู้ที่คิดร้ายต่อเรา ถ้าเขาสำนึกตัว

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ก่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

19. พระเจ้าอุทัยภัทร ลูกพระเจ้าอชาตศัตรู มาพระเจ้าอชาตศัตรู เพราะโกรธว่าพระเจ้าอชาตศัตรูฆ่าพระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็นปู่ของตน

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ก่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

20. เวย์่อมระจับด้วยการไม่จองเวร

ก ข ก ข ข ก ข ก
เห็นด้วยอย่างยิ่ง ก่อนข้างเห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเลย

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของดินเหนียวชนิดต่างๆ ในพื้นที่ ๕ ตำบล จำนวน ๕ อำเภอ ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง

จุดสำรวจ	พื้นที่	ค่าเฉลี่ย		ค่าเบี่ยงเบน		ค่ารวม
		ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน	
จุดสำรวจที่ ๑	๑๕.๐๐	๑๕.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑๕.๐๐
จุดสำรวจที่ ๒	๑๕.๐๐	๑๕.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑๕.๐๐
จุดสำรวจที่ ๓	๑๕.๐๐	๑๕.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑๕.๐๐
จุดสำรวจที่ ๔	๑๕.๐๐	๑๕.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑๕.๐๐
จุดสำรวจที่ ๕	๑๕.๐๐	๑๕.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑๕.๐๐
ค่าเฉลี่ยรวม	๑๕.๐๐	๑๕.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑.๐๐	๑๕.๐๐

ภาคผนวก ข.

ตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูล
ในรายละเอียด

วันที่พิมพ์ ๐๕ / ๐๕ / ๐๐๐๐

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนจิตลักษณะเชิงพุทธ 5 ด้าน ตามการได้รับความอบอุ่นในครอบครัว และอายุของสงฆ์ 439 คน

จิตลักษณะเชิงพุทธ	ค่าเอฟ	ความอบอุ่นในครอบครัว		อายุของผู้ตอบ		%	
		ค่าเอฟ	ค่าเฉลี่ยในกลุ่มอบอุ่น	ค่าเอฟ	ค่าเฉลี่ยในกลุ่มอายุ		
ด้าน		น้อย	มาก	น้อย	มาก	ทำนายรวม	
ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ	24.28***	27.96	30.07	<1	-	5.3 %	
เหตุเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ	1.31	-	-	3.01	-	1.0 %	
จุดมุ่งหมายในภพ	<1	-	-	<1	-	0 %	
เหตุผลเชิงจริยธรรมในภพ	<1	-	-	7.43**	5.31	5.02	1.8 %
ระยะเวลาที่ตั้งใจจะบวช	<1	-	-	<1	-	-	0 %
ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์ (ถ้า บวช)	48.12***	26.80	30.18	2.89	(อบอุ่น × อายุเอฟ = 6.79)*	10.4 %	
การคาดการณ์สภาพที่บวช	20.22***	12.05	12.97	<1	-	-	4.5 %

* มีนัยสำคัญระดับ .05

* ระดับ .01

*** ระดับ .001

ตาราง 2 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความตั้งใจที่จะปฏิบัติกิจกรรม (ถ้าบวช) ในกลุ่มฆราวาสที่แบ่งตามอายุและความอบอุ่นในครอบครัว ด้วยวิธีการของนิวแมน-คูลส์

กลุ่มฆราวาส	รหัส	จำนวน		(21)	(22)	(12)	
อายุ-อบอุ่น		คน	ค่าเฉลี่ย	28.41	30.15	30.21	
น้อย	น้อย	(11)	129	25.91	2.50*	4.24*	4.30*
มาก	น้อย	(21)	71	28.41	-	1.74*	1.80*
มาก	มาก	(22)	96	30.15		-	.06
น้อย	มาก	(12)	177	30.21			-

ค่าจากตาราง ที่ระดับ .05 2.77 3.31 3.63

ค่าเปรียบเทียบ = .51 x ค่าจากตาราง = 1.41 1.69 1.85

* แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตาราง 3 คำศัพท์รหัสสัมพันธ์ระหว่างตัวทำนายแต่ละตัว กับตัวถูกทำนาย คือจตุลัทธมะเชิงพุทธ 7 ด้าน ในกลุ่มพระสงฆ์ 217 รูป จากผลการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นชั้น

จตุลัทธมะเชิงพุทธ	ตัวทำนาย (ก)		คำศัพท์รหัสสัมพันธ์		ตัวทำนาย (ข)		คำศัพท์รหัสสัมพันธ์						
	ด้าน	ตามลำดับ	ตามลำดับ	ตามลำดับ	ตามลำดับ	ตามลำดับ	ตามลำดับ						
ความเชื่อและคำนิยมทางพุทธ	1, 5, 2	.40	.31	.30	1, 10, 2, 6	.40	.27	.30	.31				
เหตุเกี่ยวข้องกับภววิสัยในภว	8	-.14			8	-.14							
จุดมุ่งหมายในภววิสัย	4	.14			10	.43							
เหตุผลเชิงจริยธรรมในภววิสัย	2	.17			2, 11	.17	.14						
ระยะเวลาที่ปฏิบัติกิจสงฆ์	3	.43			3	.43							
ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	6, 1, 7, 9, 3	.29	.29	.24	.20	.18	6, 1, 7, 9, 3, 10,	.29	.29	.24	.29	.18	.20
การคาดถึงสภาพที่ดีในภววิสัย	1	.31			1, 10	.31	.20						

- (ก) ใช้ตัวทำนาย 9 ตัว
- 1 = คุณภาพชุมชนด้านพุทธ
 - 3 = บวชนาน
 - 5 = บิคาเป็นแบบอย่างทางพุทธ
 - 7 = ระดับการศึกษา
 - 9 = จำนวนสมาชิกในครอบครัว
- (ข) ใช้ตัวทำนาย 11 ตัว
- 2 = ความชอบอยู่ในครอบครัว
 - 4 = อายุ
 - 6 = มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธ
 - 8 = ระดับเศรษฐกิจ

ตาราง 4 ปริมาณการทำนายและตัวทำนาย ของจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ในกลุ่ม
สามเณร 47 องค์ โดยวิธีการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นขั้น และค่า
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างตัวถูกทำนาย และตัวทำนายทีละตัว

จิตลักษณะ เชิงพุทธ			
ด้าน	% ทำนาย	ตัวทำนาย ^(ก)	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ	17.96	10	.44
เหตุเกี่ยวข้องกับ การตัดสินใจบวช	7.34	11	-.31
จุดมุ่งหมายในการบวช	11.30	10	.36
เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช	0	-	-
ระยะเวลาที่ตั้งใจจะบวช	13.30	8	.39
ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	13.08	9	-.39
การคาดถึงสภาพที่ดีในการบวช	24.14	10, 2, 9	.33 .28 -.26

(ก) ตัวทำนายที่ใช้ทั้งหมด 11 ตัว คือลักษณะชุมชน ลักษณะครอบครัว ลักษณะทางสังคมของผู้ตอบ และเหตุผลเชิงจริยธรรมกับทัศนคติต่อคุณธรรม (วัดก่อน)

2 = ความอบอุ่นในครอบครัว	8 = ระดับเศรษฐกิจ
9 = จำนวนสมาชิกในครอบครัว	10 = ทัศนคติที่ดีต่อ -
11 = เหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดก่อน)	คุณธรรม (วัดก่อน)

ตาราง 5 ปริมาณการทำนาย และตัวทำนายของจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ในกลุ่ม
ฆราวาส 123 คน โดยวิธีการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณเป็นขั้น และค่า
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างตัวถูกทำนาย และตัวทำนายทีละตัว

จิตลักษณะเชิงพุทธ			
ด้าน	% ทำนาย	ตัวทำนาย ^(ก)	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธ	4.77	9	-.23
เหตุเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจบวช	6.74	10	.27
จุดมุ่งหมายในการบวช	25.33	10, 11, 9	.46 .32 -.15
เหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช	2.46	10	.18
ระยะเวลาที่ตั้งใจจะบวช	0	-	-
ความตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	3.29	2	.20
การคาดถึงสภาพที่ดีในการบวช	3.23	2	.20

(ก) ตัวทำนายที่ใช้ 7 ตัว คือ ความอบอุ่นในครอบครัว ลักษณะทางชีวสังคม
ของผู้ตอบ เหตุผลเชิงจริยธรรม และทัศนคติต่อคุณธรรม (วัดก่อน) (ที่ขาดไป
4 ตัว คือ ลักษณะชุมชน การเป็นแบบอย่างทางพุทธของบิดา และมารดา และ
จำนวนเดือนที่บวช)

2 = ความอบอุ่นในครอบครัว

9 = จำนวนสมาชิกในครอบครัว

10 = ทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรม (วัดก่อน)

11 = เหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดก่อน)

ตาราง 6 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการฝึกปฏิบัติตามมรรค ในกลุ่มพระและเณร ที่แบ่งตามประเภทของผู้ตอบและคุณภาพเชิงพุทธของชุมชนที่อยู่ ด้วยวิธีการของนิวแมน-คูลส์

กลุ่ม	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(11)	(12)	
ประเภท ชุมชนพุทธ		รูป		24.15	24.48	25.09	
เณร	ต่ำ	(21)	22	21.50	2.65*	2.98*	3.59*
เณร	สูง	(22)	48	24.15	-	.33	.94
พระ	ต่ำ	(11)	79	24.48		-	.61
พระ	สูง	(12)	192	25.09			-

ค่าจากราง ที่ระดับ .05 2.77 3.31 3.63

ค่าเปรียบเทียบ = $.64 \times$ ค่าจากราง = 1.77 2.12 2.32

* แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตาราง 7 คำสั่งประสิทธิผลสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน และประสบการณ์เฉพาะ 4 ด้าน กับผลการวิจัย 3 ด้าน
ของพระสงฆ์ 137 รูป

ประสบการณ์เฉพาะ	ตั้งใจวิจัย	ในทางบวก	ในทางลบ	จิตสังข	เชิงพุทธ	การแก้แค้น	การแก้แค้น	การแก้แค้น
การศึกษาอบรมที่ได้รับ	.06	.03	.05	.30**	.23*	-.08	.11	
การฝึกปฏิบัติตามมรค	-.10	.23**	.02	.28**	-.34**	-.11	.25**	
การสำรวจตนเอง	.02	.20*	-.02	.13	.03	.01	.09	
บทบาทหน้าที่	.00	.12	.10	.42**	.33**	-.15	.25**	
ผลการวิจัย :								
ความตระหนักถึงผลดีของทางบวก	.05	.01	-.05	.27**	.25**	-.05	.11	
เหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดหลัง)	-.01	.23*	.25*	.22*	.08	.01	.14	
ทัศนคติต่อคุณธรรม (วัดหลัง)	.01	.27*	.03	.26*	.18	-.02	.08	

** รมนยสำคัญระดับ .01 * ทุกระดับ .05

ตาราง 8 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายคู่ ของจิตลักษณะ 7 ด้าน ในกลุ่มพระสงฆ์ 217 รูป

	จิตลักษณะ 7 ด้าน					
	จิตลักษณะเชิงพุทธ	จุดมุ่งหมาย	จริยธรรมวช	ตั้งใจปฏิบัติ	ความเชื่อ	เหตุผลวช
อภยาภาวชาน	.07	.11	.10	.07	.14*	.09
จุดมุ่งหมาย	-	.22**	.29**	.33**	-.19*	.38**
จริยธรรมวช		-	.18**	.14*	-.16**	.13*
ตั้งใจปฏิบัติ			-	.41**	-.14*	.43**
ความเชื่อ				-	-.07	.33***
เหตุผลวช					-	-.12*

** สัมพันธ์สำคัญระดับ .01

* หนึ่งระดับ .05

ตาราง 9 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายคู่ ของจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ในกลุ่มสามเณร 47 องค์

จิตลักษณะเชิงพุทธ	จิตลักษณะเชิงพุทธ ด้าน					
	จุดมุ่งหมาย	จริยธรรมวช	ตั้งใจปฏิบัติ	ความเชื่อ	เทพวช	การศรัทธาพบวช
อดทนขบถนาน	.36**	.06	.16	.04	-.21	.11
จุดมุ่งหมาย	-	.14	.22	.11	-.35**	.28*
จริยธรรมวช		-	-.27*	-.06	-.11	.14
ตั้งใจปฏิบัติ			-	.52**	-.00	.55**
ความเชื่อ				-	.10	.50**
เทพวช					-	-.13*

** มีนัยสำคัญระดับ .01 * ทุกระดับ .05

ตาราง 10 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายคู่ ของจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน ในกลุ่มฆราวาส 123 คน

จิตลักษณะเชิงพุทธ ด้าน						
จิตลักษณะเชิงพุทธ	จุดมุ่งหมาย	จริยธรรมวช	ตั้งใจปฏิบัติ	ความเชื่อ	เพศบวช	การศรัทธาบวช
อดทนยาวนาน	-.10	-.22**	.04	-.06	-.04	-.06
จุดมุ่งหมาย	-	.40**	.32**	.22**	-.27*	.24**
จริยธรรมวช		-	.16*	.06	-.23**	.21**
ตั้งใจปฏิบัติ			-	.41**	-.14	.41**
ความเชื่อ				-	.14	.40**
เพศบวช					-	-.06

** มีนัยสำคัญระดับ .01

* ที่ระดับ .05

ตาราง 11 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายคู่ ของประสบการณ์ชงชา 4 ตำแหน่ง และความตระหนักรู้ในผลดีของกาชงชา ในหมู่พระสงฆ์ 137 รูป

ประสบการณ์ชงชาและผล	ประสบการณ์ชงชา ตำแหน่ง			
	การชงชารวมตน	การศึกษารวม	บทบาทหน้าที่	ตระหนักรู้ผลดี
การปฏิบัติตามมรรค	.03	.35**	.50**	.39**
การสังวรสมาธิ	-	-.11	-.07	.16*
การศึกษารวม		-	.61**	.41**
บทบาทหน้าที่			-	-.37**
ตระหนักรู้ผลดี				-

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

* ที่ระดับ .05

ตาราง 12 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายคู่ ของประสบการณ์เฉพาะของ 4 ด้าน และความสัมพันธ์ในผลของการวิจัย
ในหมู่ผู้สวณอายุ 25 ปี

	ประสบการณ์วิชาชีพ ด้าน			
ประสบการณ์วิชาชีพและผล	การสำรวจตนเอง	การศึกษาอบรม	บทบาทหน้าที่	ตระหนักผลดี
การปฏิบัติตามมรรค	.58 **	.36 *	.44 *	.55 **
การสำรวจตนเอง	-	.45 *	.32	.59 **
การศึกษาอบรม		-	.51 **	.33
บทบาทหน้าที่			-	.58 **
ตระหนักผลดี				-

** มีนัยสำคัญระดับ .01 * ที่ระดับ .05

ตาราง 13 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนน เหตุผลเชิงจริยธรรม และทัศนคติต่อคุณธรรม
(วัดครั้งแรกและครั้งหลัง) ของพระสงฆ์ สามเณร และฆราวาส

วัดครั้งแรก	จำนวน	คะแนน เหตุผลเชิงจริยธรรม		คะแนนทัศนคติต่อคุณธรรม	
		ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนฯ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนฯ
พระสงฆ์	383	47.32	5.74	166.26	28.41
สามเณร	97	47.08	6.23	171.55	25.10
ฆราวาส	245	46.35	5.57	160.56	28.64
<u>วัดครั้งหลัง</u>					
พระสงฆ์	128	48.15	5.55	159.37	28.52
สามเณร	89	46.86	4.69	174.76	28.90
ฆราวาส	22	44.99	6.99	150.46	32.56

ตาราง 14 เปรียบเทียบ ค่าเฉลี่ยเหตุผลเชิงจริยธรรม (วัดหลัง) ในกลุ่มฆราวาสที่แบ่งตาม อายุ และความอบอุ่นในครอบครัว ด้วยวิธีการของนิวแมน-คูลส์

กลุ่ม		จำนวน คน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(12)	(22)
อายุ - อบอุ่น	รหัส			44.64	46.15	48.38
มาก	น้อย	(21) 18	40.78	3.86	5.37*	7.60*
น้อย	น้อย	(11) 28	44.64	-	1.51	3.74
น้อย	มาก	(12) 27	46.15		-	2.23
มาก	มาก	(22) 16	48.38			-

ค่าจากตาราง ที่ระดับ .05

2.81 3.37 3.68

ค่าเปรียบเทียบ = 1.49 x ค่าจากตาราง

4.18 5.02 5.48

ตาราง 15 คำสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายคู่ ระหว่างผลดีของการบวชเรียน 3 ด้าน ใน พระสงฆ์ที่แบ่งตามลักษณะชุมชน ครอบคลุม และลักษณะทางชีวสังคมของ พระสงฆ์ 67 รูป

ประเภทของพระสงฆ์	จำนวน รูป	ตระหนักผลดี กับ		เหตุผลจริยา
		เหตุผลเชิง จริยธรรม	ทัศนคติ ต่อคุณธรรม	กับ ทัศน. ต่อ คุณ
พระสงฆ์อายุน้อยกว่า 23 ปี	46	.25 *	.21	.25
พระสงฆ์อายุมาก	21	.32	.58 **	.44 *
พระสงฆ์การศึกษาไม่เกิน 9 ปี	29	.32 *	.52 **	.45 **
พระสงฆ์การศึกษาสูง	33	.25	.18	.20
บิคาเป็นแบบอย่างพุทธน้อย	34	.39 *	.36 *	.39 *
บิคาเป็นแบบอย่างพุทธมาก	33	.20	.30 *	.26
มารดาเป็นแบบอย่างพุทธน้อย	37	.35 *	.42 **	.18
มารดาเป็นแบบอย่างพุทธมาก	30	.22	.30	.45 **
พระสงฆ์ในชุมชนพุทธต่ำ	30	.30	.41 *	.23
พระสงฆ์ในชุมชนพุทธสูง	37	.09	.25	.40 **

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

* มีนัยสำคัญ .05

ตาราง 16 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างผลของการบวช กับประสบการณ์ในการบวช 4 ด้าน ในพระสงฆ์ประเภทต่าง ๆ

ประเภทของพระสงฆ์	ตระหนักผลดีของกาบวช				เหตุผลเชิงจริยธรรม				ทัศนคติต่อคุณธรรม			
	ปฏิบัติ มรรค	สำรวม ตน	ศึกษา อบรม	บทบาท หน้าที่ มรรค	ปฏิบัติ มรรค	สำรวม ตน	ศึกษา อบรม	บทบาท หน้าที่ มรรค	ปฏิบัติ มรรค	สำรวม ตน	ศึกษา อบรม	บทบาท หน้าที่
พระอายุน้อยกว่า หรือ เท่ากับ 23 ปี	.51**	.18	.42*	.25*	-.05	.30*	.05	-.19	.24	.30*	.09	-.01
พระอายุมากกว่า 23 ปี	.56**	.12	.52**	.44*	.15	.21	.14	.06	.45*	.40*	.24	.23
พระการศึกษาต่ำกว่า หรือเท่ากับ 9 ปี	.45**	.05	.43*	.34*	-.01	.21	.07	-.13	.56**	.41*	.31	.34*
พระการศึกษาสูง กว่า 9 ปี	.58**	.24	.45**	.28*	.05	.35*	.10	-.04	.09	.27	.01	-.11
แบบอย่างขบคาน้อย	.61**	-.07	.61**	.39*	-.02	.32*	.13	-.03	.23	.23	.06	-.01
แบบอย่างขบคามาก	.46**	.44**	.31*	.32*	.04	.18	.03	-.20	.43**	.55**	.25	.31*
แบบอย่างมารคาน้อย	.72**	-.04	.72**	.60**	.08	.01	.23	.04	.54**	.14	.32*	.34*
แบบอย่างมารคามาก	.32*	.35*	.14	-.04	-.07	.50**	-.07	-.27	.25	.60**	.00	-.07
คุณภาพชุมชนพุทธต่ำ	.59**	.36*	.54**	.32*	-.17	.33*	.12	-.12	.39*	.47**	.22	.30
คุณภาพชุมชนพุทธสูง	.34*	.11	.25	.17	-.09	.32*	-.20	-.38*	.25	.29*	.07	-.16

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

* ที่ระดับ .05

ตาราง 17 คะแนนตัวแปรที่แปรปรวนไปตามประเภทของผู้ตอบ พร้อมทั้งค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในแต่ละกลุ่ม

ตัวแปร	ค่าเอฟ	พระสงฆ์			เณรและฆราวาส		
		จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเอสดี	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเอสดี
ความเชื่อและ							
ค่านิยมพุทธ	5.08 *	529	29.68	4.12	441	29.21	4.01
จุดมุ่งหมายใน							
การบวช	11.06 **	362	37.30	4.06	237	36.61	3.73
เหตุผลเชิง							
จรรยาในการบวช	4.81 *	522	5.30	0.96	557	5.18	1.25
ตั้งใจปฏิบัติ							
กิจสงฆ์	17.48 **	522	29.08	4.74	557	28.40	5.63
ทัศนสภาพใน							
การบวช	10.54 **	522	12.60	2.35	577	12.53	2.30

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

* ที่ระดับ .05

ตาราง 18 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน กับ ความตระหนักในผลดีของกาบวช ของพระสงฆ์ 10 ประเภท

ประเภทของพระสงฆ์	ระยะเวลาตั้งใจบวช	จุดมุ่งหมายในกาบวช	จริยธรรมในกาบวช	ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	ความเชื่อเชิงพุทธ	เหตุเกี่ยวข้องกับกาบวช	คาดหวังสภาพบวช
อายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 23 ปี	.33*	.11	-.28*	.35**	.45**	-.04	.00
อายุมากกว่า 23 ปี	.18	.10	-.05	.29	.06	-.01	.33
การศึกษาค่ากว่าหรือเท่ากับ 9 ปี	.28	.28	-.08	.31*	.39*	-.04	.29
การศึกษามากกว่า 9 ปี	.33*	-.03	-.27	.32*	.23	.02	.02
แบบอย่างทางพุทธของบิดาน้อย	.12	.31*	-.14	.39*	.37*	.05	.10
แบบอย่างทางพุทธของบิดามาก	.41*	-.05	-.30*	.36*	.32*	-.02	.21
แบบอย่างทางพุทธของมารดาบ่อย	.22	.27	-.03	.41**	.45**	-.03	.18
แบบอย่างทางพุทธของมารดามาก	.35*	-.09	-.40*	.26	.14	.01	.05
ชุมชนเจตนาพุทธศำ	.28	.27	-.38*	.50**	.27	-.09	-.13
ชุมชนเจตนาพุทธศำสูง	.22	-.14	-.30*	-.04*	.21	.03	.17

** รมัยสำคัญระดับ .01

* ทุระคัม .05

ตาราง 19 คำสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน กับทัศนคติต่อคุณธรรม (ในการวัดครั้งหลัง)
ของพระสงฆ์ 10 ประเภท

ประเภทของพระสงฆ์	ระยะเวลาตั้งใจบวช	จุดมุ่งหมายในการบวช	จริยธรรมในการบวช	ตั้งใจปฏิบัติกิจสงฆ์	ความเชื่อเชิงพุทธ	เหตุเกี่ยวกับ การบวช	คาดหวัง
อายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 23 ปี	-.01	.28*	-.04	.26*	.22	.11	-.04
อายุมากกว่า 23 ปี	.09	.30	.07	.32	.25	-.40*	.55*
การศึกษาต่ำกว่า หรือเท่ากับ 9 ปี	.13	.55**	.12	.34*	.50**	-.02	.41*
การศึกษามากกว่า 9 ปี	-.09	.13	-.06	.22	-.10	-.04	-.06
แบบอย่างทางพุทธของบิดาน้อย	-.03	.47**	-.05	.31*	.32*	-.09	.41**
แบบอย่างทางพุทธของบิดามาก	.08	.18	.14	.39*	.18	.06	-.09
แบบอย่างทางพุทธของบิดาน้อย	.15	.41**	-.06	.32*	.48**	-.04	.31*
แบบอย่างทางพุทธของมารตาคม	-.00	.28	.08	.48**	.02	.02	.02
ชุมชนคุณภาพพุทธศำ	.08	.45**	-.03	.47**	.29	-.10	.06
ชุมชนคุณภาพพุทธสูง	-.05	.15	-.00	.05	.15	-.00	.22

** นัยสำคัญระดับ .01

* ทัศนคติ .05

ตาราง 20 คำสัมพันธ์ที่สัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเชิงพุทธ 7 ด้าน กับ เหตุผลเชิงจริยธรรม (ในการวัดคลัง)
ของพระสงฆ์ 10 ประเภท

ประเภทของ พระสงฆ์	ระยะเวลา ตั้งใจบวช	จุดมุ่งหมาย ในการบวช	จริยธรรม ในการบวช	ตั้งใจปฏิบัติ กิจสงฆ์	ความเชื่อ เชิงพุทธ	เหตุเกี่ยวข้องกับ การบวช	คาดหวัง สภาพบวช
อายุน้อยกว่าหรือ หรือเท่ากับ 23 ปี	-.06	.13	.21	.17	-.04	.02	.03
อายุมากกว่า 23 ปี	.13	.47*	.48*	.41*	.42*	-.13	.71**
การศึกษาต่ำกว่า หรือ เท่ากับ 9 ปี	.15	.32*	.30	.06	.11	-.01	.49**
การศึกษาสูงกว่า 9 ปี	-.15	.20	.27	.43**	.17	.00	.02
แบบอย่างทางพุทธชนบิคาณีย์	.20	.28	.23	.27	.26	-.14	.43**
แบบอย่างทางพุทธชนบิคาณิกมาก	-.15	.19	.32*	.21	-.04	.07	-.02
แบบอย่างทางพุทธของ ภราดรน้อย	.32*	.25	.36*	.18	.33*	-.20	.31*
แบบอย่างทางพุทธ ของภราดรมาก	-.18	.25	.21	.34*	-.11	.18	.19
ชุมชนคุณภาพพุทธต่ำ	.07	.22	.20	.22	-.03	-.14	.17
ชุมชนคุณภาพพุทธสูง	-.23	.17	.17	.05	-.01	.05	.07

** มนัยสำคัญระดับ .01

* ระดับ .05

ตาราง 21 คำสั่งประสิทธิ์สิทธิ์สหพันธ์ระหว่างตัวแทนทางชุมชนและ ครอบครัว กับ จิตลักษณะ 7 ด้าน ของพระสงฆ์ 217 รูป

ชุมชนและครอบครัว	ความเชื่อ ค่านิยมพุทธ	เทศน์ทำใจให้ บวช	จุดมุ่งหมาย ในกาบวช	จริยธรรม ในกาบวช	จรรยาวัช นาน	ตั้งใจปฏิบัติ กิจสงฆ์	ภาคเสภาพ ขณะบวช
คุณภาพชุมชนทางพุทธ	.40**	.08	.11	.09	.15	.29**	.31**
ความชอบอุ้มทาบ้าน	.30**	-.06	.07	.17**	.13	.17**	.20**
บิดาเป็นแบบอย่างกตศทาพุทธ	.31**	.04	.03	.12*	.04	.20**	.16**
มารดาเป็นแบบอย่างกตศทาพุทธ	.31**	.06	.06	.09	.19**	.29**	.14**
		ความชอบอุ้มทาบ้าน	บิดาเป็นแบบอย่าง	มารดาเป็นแบบอย่างทางพุทธ			
คุณภาพชุมชนทางพุทธ	.34**		.36**			.35**	
ความชอบอุ้มทาบ้าน	-		.40**			.33**	
บิดาเป็นแบบอย่าง			-			.70**	

** รมนัยสำคัญระดับ .01

* ทุระดับ .05

บรรณานุกรม

- โกศล มีคุณ (2524) การวิจัยเชิงทดลองฝึกอบรมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และทักษะการสวมบทบาทของนักเรียนประถมศึกษา ปริญญาโท การศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ฉกาจ ช่วยโต (2521) การศึกษาผลของการฝึกอบรมตามโครงการจริยธรรม สำหรับนักศึกษาวิทยาลัยครูสงขลา ปริญญาโท ศศ.ม. สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ชาลี หวานฉ่ำ (2529) การทดลองฝึกสมาธิที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ และระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปริญญาโท ศศ.ม. สาขาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ดวงเคื่อน พันธมนาวิน (2531 ก.) การวัดและการวิจัยทัศนคติที่เหมาะสมตามหลักวิชาการวารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ 5 (1), 62-81.
- ดวงเคื่อน พันธมนาวิน (2531 ข.) ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย : การวิจัยและประยุกต์ ใน เอกสารฉบับพิเศษในวันครบรอบปีที่ 33 ของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ หน้า 12-28 และใน รายงานการสัมมนาวิชาการ ของที่ประชุมประธานสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ จัดโดย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มิถุนายน 2531 หน้า 79-95.
- ดวงเคื่อน พันธมนาวิน (2526) ครูกับการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน จุลสารฉบับที่ 4 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หน้า 13-15.
- ดวงเคื่อน พันธมนาวิน (2524) พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 2 จิตวิทยาจริยธรรม และจิตวิทยาภาษา โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
- ดวงเคื่อน พันธมนาวิน (2523) การวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมที่ควรส่งเสริม ในเยาวชนและประชาชนไทย วารสารการวิจัยทางการศึกษา 10 (2), 29-47.
- ทิพวรรณ กิตติวิบูลย์ (2522) การอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กก่อนวัยเรียน ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ทวีรัตน์ นาคเนียม (2530) ผลของการฝึกสมาธิที่มีต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้-
ห้องซัง ปริณยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาพัฒนาการ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์ (2515) ทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีต่อ
ความเชื่อทางศาสนา รายงานการวิจัย สาขาจิตวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

พุทธทาสภิกขุ (2514) โอวาทลาลึกษา ในหนังสือธรรมโฆษณ์ ในชุด เตกกิจธรรม เป็น
ธรรมบรรยายแก่นักศึกษาแพทย์ที่วชิรในภาคฤดูร้อน เมื่อปี พ.ศ. 2514 ที่สวนโมกขพลาราม

พุทธทาสภิกขุ (2532) ปีใหม่สำหรับปัญญาชน หนังสือชุดพุทธทาสภิกขุ อันตบ 23 สำนัก
พิมพ์นิพนพาน กทม. หน้า 6-7.

พระปัญญาพิศาลเถร (จิตตรโกช ภิกขุ) (2530) เรื่อง ปิ่นมีผู้มาวชมาก ในหนังสือที่
ระลึกวันครบรอบ 73 ปี ธรรมสภา วัดราชประดิษฐฯ กรุงเทพมหานคร

พระราชวรมณี (ประยูรท์ ปยุตโต) (2529) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร

เพ็ญแข ประจวบจันทน์ และ อ้อมเดือน สดมณี (2529) การยึดหลักทางศาสนาใน
การดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทย และแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง รายงานการวิจัย
ฉบับที่ 34 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทร และ วิลาสลักขณ์ ชิววลลี (2524) ครอบครัวยุคใหม่กับการอนุรักษ์
วัฒนธรรมทางจิตใจของไทย รายงานการวิจัยฉบับที่ 25 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

วิเชียร ทองนุช (2521) เปรียบเทียบการคิดให้เหตุผลตามหลักการอนุรักษ์ และการให้
เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่มีการอบรมเลี้ยงดูและภูมิหลังทางสังคมต่างกัน ปริญา
นิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

วันชัย มีกลาง (2530) ความสัมพันธ์ระหว่าง เจตคติ ความรู้ ความเข้าใจ การปฏิบัติ
ตาม และการได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาของนิสิตระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยใน
กรุงเทพมหานคร ปริณยานิพนธ์ วท.ม. สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหา-
วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

- ศิริพร แยมณี (2530) ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
กับอายุและการศึกษาของคนไทย ปริญญาพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการวิจัย
พฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2533) นวโกวาท มหามกุฎราช-
วิทยาลัย ทรงแต่งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2442 พิมพ์ครั้งล่าสุดคือ ครั้งที่ 76, 2533
- สุนทรী โคมิน และ สนิท สัมครการ (2522) ค่านิยมและระบบค่านิยมไทย: เครื่องมือ
ในการสำรวจวัด รายงานการวิจัย สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- โสภา ชูพิกุลชัย (2522) การศึกษาวิเคราะห์สาเหตุที่วัยรุ่นระยะกลางในกรุงเทพมหานคร
เห็นทางศาสนา รายงานการวิจัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- สกล เทียงแท้ (2524) ผลการใช้วิธีอภิปรายกลุ่มในการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม ใน
เด็กชั้นประถมปีที่ 5 ที่มาจากสภาพสังคมในโรงเรียนที่ต่างกัน ปริญญาพนธ์ การศึกษา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- อวยชัย โรจนนิรันดร์กิจ (2526) ผลของการฝึกอานาปานสติสมาธิในพุทธศาสนา ต่อการ
พัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ปริญญาพนธ์ วท.ม. สาขาจิตวิทยาคลินิก มหาวิทยาลัย
มหิดล
- อุษา ศรีจินคาร์ตัน (2533) พัฒนาการของเอกลักษณ์แห่งอัตถิที่เกี่ยวกับ การรับรู้คุณค่าของ
การทำงานและศาสนาในวัยรุ่นไทยภาคใต้ ปริญญาพนธ์ วท.ม. สาขาการวิจัยพฤติ-
กรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- อโนชา จังจริง (2529) ผลของการบวชชีพราหมณ์ ต่อระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
ของนักศึกษาวิทยาลัยพลศึกษาในจังหวัดภาคกลาง ปริญญาพนธ์ กศ.ม. สาขาจิตวิทยา
พัฒนาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- Alexander, C. N., et. al. (1989) Transcendental meditation, mindfulness,
and longevity: an experimental study with the elderly. Journal of
Personality and Social Psychology, 57(6), 950-964.
- Batson, C. D. & Ventis, W. L. (1982) The religious experience: A
social-psychological perspective. New York: Oxford University Press.

- Cohen, J., & Cohen, P. (1983) Applied multiple regression correlation analysis for the Behavioral Sciences. (2nd ed.) Hillsdale, N. J. Erlbaum.
- Gorsuch, R. L. (1988) Psychology of religion. Annual Review of Psychology, 39, 201-221.
- Holmes, D. S. (1984) Meditation and somatic arousal reduction: A review of the experimental evidence. American Psychologist, 39 (1), 1-10.
- Kohlberg, L. (1964) Development of moral character and ideology. in Hoffman, M. L. (ed.) Review of child development research. (vol. 1) New York: Russell Sage Foundation.
- Kohlberg, L. (1976) Moral stages and moralization: the cognitive developmental approach. in Lickona (ed.) Moral development and behavior: theory, research, and social issues. New York: Holt, Rinehart, and Winson, pp. 31-53.
- Kotchabhakdi, N. J., et. al. (1982) Improvement of intelligence, learning ability and moral judgment through the practice of Transcendental Meditation technique. in P. Sukontasarp, et. al. (eds.) Proceedings of 2nd Asian Workshop on Child and Adolescent Development. Behavioral Science Research Institute, Sri-Nākharin-wirot University, Bangkok, Thailand. pp. 92-104.
- Kretch, D., Crutchfield, R. S., & Ballachey, E. L. (1964) Individual in Society. New York: McGraw-Hill Book Company Inc. p. 140.
- McGuire, W. J. (1985) Attitudes and attitude change. in Lindzey, G., & Aronson, E. (eds.) Handbook of Social Psychology. vol. 2 Special fields and applications. New York: Random House, Chapter 19, pp. 233-346.

- Page, R. A. (1981) Longitudinal evident for the sequentiality of Kohlberg's stages of moral judgment in adolescent males. Journal of Genetic Psychology 139, 3-9.
- Rest, J. R., Davison, M. L. & Robbins, S. (1978) Age trends in judging moral issues: A review of cross-national, longitudinal and sequential studies of the Defining Issues Test. Child Development, 49, 263-279.
- Snarey, J. R. (1985) Cross-cultural universality of social-moral development: A critical review of Kohlbergian research. Psychological Bulletin, 97 (2), 202-232.
- Winer, B. J. (1962) Statistical principles in experimental design. New York: McGraw-Hill Company. pp. 101-103.